

# डोगरी पुस्तक माला

भाग-4

( सतमीं जमाता आस्तै )



जम्मू-कश्मीर स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एजूकेशन

# डोगरी पुस्तक माला

भाग-4

( सतमीं जमाता आस्तै )



प्रो. चम्पा शर्मा  
प्रो. बीणा गुप्ता  
प्रो. अर्चना केसर  
डॉ. शशि पठानिया  
डॉ. शिवदेव मन्हास  
श्री कुलदीप वैद



जम्मू-कश्मीर स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एजूकेशन

प्रथम संस्करण, 2004  
जून, 2004

## © जम्मू-कश्मीर स्टेट बोर्ड ऑफ़ स्कूल एजूकेशन

( श्री फारुख अहमद शाह जॉयंट सैटरी जे एण्ड के स्टेट बोर्ड ऑफ़ स्कूल एजूकेशन पब्लिकेशनज़ हुन्दी  
दिक्ख-रिक्ख च प्रकाशत कीती गेई ।)

सरकारी स्कूलें च मु त बंडने आस्तै ।

सेटरी जम्मू व कश्मीर स्टेट बोर्ड ऑफ़ स्कूल एजूकेशन द्वारा प्रकाशत

## दो शब्द

ਇਸ ਗਲਲਾ ਦੀ ਬੇਹਦ ਖੁਸ਼ੀ ਏ ਜੇ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਮ੍ਮੂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਚ ਚੌਥੀ ਜਮਾਤਾਂ ਥਮਾਂ (ਤ੍ਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ) ਪਢਾਈ ਜਾ ਕਰਦੀ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਅਠਮੀਂ ਅਨੂਸੂਚਿ ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਈ ਜਾਨੇ ਪਰ ਬੋਰ्ड ਦੀ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਚ ਹੋਰ ਜਿਮਮੇਵਾਰੀ ਬਧੀ ਗੇਈ ਏ। ਨੌਮੰਿਂ ਤੇ ਦਸਮੀਂ ਜਮਾਤਾਂ ਚ ਡੋਗਰੀ ਵਿਸ਼ੇ 1980 ਏਂ ਦੇ ਦਫ਼ਾਕੇ ਥਮਾਂ ਪਢਾਯਾ ਜਾ ਕਰਦਾ ਏ, ਪਰ ਛੇਮੀਂ, ਸਤਮੀਂ ਤੇ ਅਠਮੀਂ ਜਮਾਤਾਂ ਚ ਏਹ ਵਿਸ਼ੇ ਪਢਾਨੇ ਦੀ ਅਜੇਂ ਤਗਰ ਕੋਈ ਵਕਾਸ਼ਾ ਨੇਈ ਹੈ, ਇਸਲੋਈ ਬੋਰਡ ਨੇ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਗੀ ਬਾਕਾਧਦਾ ਬਨਾਨੇ ਦੇ ਤਫ਼ਤਾਵ ਕਿਸੇ ਛੇਮੀਂ, ਸਤਮੀਂ ਤੇ ਅਠਮੀਂ ਜਮਾਤਾਂ ਆਸਟੈਂਸਿਆਲ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

डोगरी ਪੁਸ਼ਟਕ ਮਾਲਾ ਭਾਗ-4 ਹੌਨ ਸਤਮੀਂ ਜਮਾਤੈ ਆਸਤੈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗੇਈ ਏ। ਇਸ ਚਕੁਲਾਂ 18 ਪਾਠ ਨ, ਜਿ'ਨੇ ਚ ਡੋਗਰਾ ਸਮਾਜ, ਸਾਂਸਕ੍ਰਤਿ, ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਕ ਇਤਿਹਾਸ, ਖਾਸ-ਖਾਸ ਸ਼ਾਖਾਵਿਆਤਾਂ, ਪਰ्यਾਵਰਣ-ਸੁਰਕਾ, ਸੇਹਤ-ਸਫਾਈ, ਨੈਤਿਕ ਸ਼ਿਕਾਅ, ਜਾਨ-ਵਿਜਾਨ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਰਿਆਸਤਾ ਦੇ ਖਾਸ ਪ੍ਰਦੇਸ਼-‘ਲਾਕਾਖ’ ਬਾਰੈ ਬੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗੇਦੀ ਏ। ਪੁਸ਼ਟਕ ਦੇ ਖੀਰਾ ਚ ਠਾਹਰਮਾਂ ਪਾਠ ਬੁਜ਼ਾਰਤੋਂ ਪਰ ਏ ਤੇ ਵਿਦਾਰਥਿਯਾਂ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਤੇ ਤੁਨੇ ਬੌਢਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਫਿਲਿਪੀ ਕਨੈ ਇਸਦਾ ਅਪਨਾ ਮਹੱਤਵ ਏ।

इस पुस्तक गी त्यार करने आहले सदस्यें-प्रो. चम्पा शर्मा, प्रो. वीणा गुप्ता, प्रो. अर्चना केसर, डॉ. शशि पठानिया, डॉ. शिवदेव मन्हास ते श्री कुलदीप वैद हुन्दा दिलै थमां अभारी आं जि भैं अपना कीमती समां ते बडमुल्ला योगदान देइयै इस कम्मा गी सबूरा कीता।

इस पुस्तक दे मजूदा सरूप आस्तै में अपने सहयोगियें श्री बशीर अहमद डार डायरेक्टर अकैडमिक्स, श्री फारुख अहमद शाह जॉयट सैक्रेटरी पब्लिकेशनज़् ते श्री आर.के. जलाली डिप्टी सैक्रेटरी अकैडमिक्स दा बी धन्नबादी आं जि नें डोगरी पुस्तक-माला भाग-4 गी मजूदा सरूप देने च अपना योगदान दित्ता ए।

मिगी मेद ऐ जे एहु पुस्तक अपने उद्देश्य च सफल सिद्ध होगा।

प्रो. जे.पी. सिंह

चेयरमैन

जे एण्ड के स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एजुकेशन

## ਸਮ्पादकੀ

ਡੋਗਰੀ ਪੁਸ਼ਟਕ ਮਾਲਾ ਭਾਗ-4 ਸਤਮਾਂ ਦੇ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਲੇਈ ਤਧਾਰ ਕੀਤੀ ਗੇਈ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਪੁਸ਼ਟਕਮਾਲਾ ਭਾਗ-3 ਤਗਰ ਬਚਚੇਂ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਸ਼ਵਰੋਂ, ਵਿੰਜਨੋਂ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਉਚਚਾਰਣ ਚ ਮਹਤਵਪੂਰ੍ਣ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾਉ ਕਰਨੇ ਆਹਲੇ ਅਤਿਖੰਡੀਯ ਤਤਵਾਂ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰੀ ਉਚਚੇ ਤੇ ਨੀਂਦੇ ਸੁਰੋਂ ਦਾ ਜਾਨ ਤੇ ਪਲੁਤ ਸ਼ਵਰ-ਪ੍ਰਯੋਗ ਦਾ ਜਾਨ ਕਰਾਯਾ ਗੇਦਾ ਏ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਸ਼ੁਦਧ ਲੇਖਨ, ਸ਼ਹੋਈ ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਦਾ ਜਾਨ ਆਦਿ ਬੀ ਕਰਾ ਗੇਆ ਏ।

ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਚ ਹਰ ਪਾਠ ਦੇ ਖੀਰਾ ਚ ਕਾਰਾਮਦ ਅਭਿਆਸ ਦਿੱਤੇ ਗੇਦੇ ਨ, ਜਿਨ੍ਹੇ ਰਾਹੋਂ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਦੀ ਸਮਰਣ ਸ਼ਕਤਿ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਤੱਨੇ ਚ ਰਚਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਬਕਖੀ ਬੀ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗੇਆ ਏ। ਇਨਾ ਗੈ ਨੇਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਭਿਆਸਾਂ ਰਾਹੋਂ ਡੋਗਰੀ ਵਾਕਰਣ ਦੇ ਕਿਸ ਭਾਗੋਂ ਤੇ ਤੱਨੇ ਚ ਹੋਨੇ ਆਹਲੇ ਰੂਪਾਧਿਆਨ ਗੀ ਬੀ ਬਡੇ ਹਲਕੇ-ਫੁਲਕੇ ਅੰਦਾਜ ਪਰ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ ਜਿਸ ਕਨੈ ਵਾਕਰਣਿਕ ਸ਼ਰਨਚਨਾ ਬਕਖੀ ਬੀ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਦੀ ਰੁਚਿ ਬਨੀ ਰਾਵੈ।

ਇਸ ਪਾਠ੍ਯ-ਪੁਸ਼ਟਕ ਚ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਲੇਈ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਦਿਵੇਂ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਵਿਧਾਏਂ-ਕਵਿਤਾ, ਕਹਾਨੀ, ਲੇਖ, ਫਲੌਹਨਿਧੀਂ ਕਾਗੈਰਾ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਚ ਪਾਠ੍ਯ ਸਮਗ੍ਰੀ ਤਧਾਰ ਕੀਤੀ ਗੇਈ ਏ, ਜਿਸ ਰਾਹੋਂ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਡੋਗਰਾ ਸਾਂਕੂਤਿ, ਪਰਿਵੇਸ਼, ਡੁਗਗਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਛਦ ਥਾਹਰੋਂ, ਪ੍ਰਮੁਖ ਸ਼ਾਖਸੀਧਿਤਾਂ, ਲੋਕਨਾਚੇਂ, ਪ੍ਰਾਕ੃ਤਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ, ਸਾਈਂਸ, ਨੈਤਿਕ ਮੁਲਲਿਆਂ ਕਾਗੈਰਾ ਕਨੈ ਸ਼ੈਲ ਚਾਲਲੀ ਪਰਿਚਿਤ ਹੋਈ ਸਕਣ।

ਕੁਲ ਮਲਾਇਥੈ ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਚ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਦੇ ਬੌਢਕ ਜਾਨ, ਮਨੋਰੰਜਨ, ਭਾਸ਼ਾ ਪਰ ਅਧਿਕਾਰ, ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਦੇ ਗੁਣ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਆਦਿ ਦਾ ਖਾਲ ਰਕਖੇਆ ਗੇਦਾ ਏ। ਮੇਦ ਏ ਜੇ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਗੀ ਇਸ ਥਮਾਂ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਲਾਭ ਹੋਗਾ।

## ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਆਸਤੈ

ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਚ ਕੁਲਲ 18 ਪਾਠ ਨ ਤੇ ਪੈਹਲੇਂ ਸਤਾਹਰੇ ਪਾਠੋਂ ਦੇ ਖੀਰਾ ਚ ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਆਸਤੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਨ। ਠਾਹਰਮੌਂ ਪਾਠ “ਫਲੌਹਨਿਯਾਂ” ਚ ਅਭਿਆਸ ਨੇਈ ਦਿੱਤਾ ਗੇਦਾ ਇਸਲੇਈ ਇਸ ਪਾਠ ਦੇ ਖੀਰਾ ਚ ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਆਸਤੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼ ਬੀ ਨੇਈ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ। ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਦੀ ਅਭਿਆਸ-ਰਚਨਾ ਪਿਛੋਂ ਬੀ ਮੁਕਖ ਤਵਦੇਸ਼ਯ ਇਥੈ ਰੇਹਾ ਏ ਜੇ ਵਿਦ्यਾਰਥਿਯਾਂ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਵਾਕਰਣ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ। ਇਸਲੇਈ ਹਰ ਪਾਠ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਚ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਸੁਆਲ ਵਾਕਰਣਿਕ ਸੁਆਤਮ ਆਹਲੇ ਨ, ਜਿਨ੍ਹੇ ਰਾਹੋਂ ਵਿਦਾਰਥਿਯਾਂ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਦਿਧੇਂ ਵਾਕਰਣਿਕ ਕੋਟਿਧੀਂ-ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਤੇ ਕਾਰਕ ਦਾ ਖਾਸ ਜਾਨ ਕਰਾਵਾ ਗੇਦਾ ਏ। ਦੂਝੀ ਬਕਖੀ ਕ੍ਰਿਧਾ-ਰੂਪ-ਰਚਨਾ ਦੇ ਕਿਸ਼ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਬੀ ਕਰਾਈ ਗੇਦੀ ਏ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕ੍ਰਿਧਾ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਸਮਸ਼ਟਪਦ-ਪ੍ਰਯੋਗ ਦਾ ਜਾਨ ਬੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਠਾਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹੇ ਅਭਿਆਸਾਂ ਰਾਹੋਂ ਕਰਾਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ।

ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਗੀ ਚਾਹਿਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਭਿਆਸਾਂ ਤੇ ਨਿਰੰਦੇਸ਼ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਚ ਵਿਦਾਰਥਿਯਾਂ ਚ ਵਾਕਰਣਿਕ-ਜਾਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਬਧਾਨ।

## विशेष-सूची

1.	हुगर बंदना	1
2.	मेरा ग्रां	5
3.	त'वी	9
4.	फल	14
5.	शाहदरा शरीफ़	18
6.	दोस्ती जिंदाबाद	22
7.	सुञ्छ महादेव	26
8.	महाराजा रणबीर सिंह	31
9.	अखबारें दा म्हत्तव	36
10.	ईद	41
11	वीर बनो	46
12.	हब्बा ख़ातून	50
13.	लोहड़ी	54
14.	हुगर दे लोक नाच	59
15.	बाल-लीला	65
16.	वीर सैनिक	70
17.	लद्दाख	76
18.	फलौनियां	81

## पाठ-1

### दुग्गर बंदना

दरवेश

धुम्म

मैहमा

नीत

बास

नाडू

संरक्षक

लाबा

जै जै दुग्गर देस प्यारे, जै जै दुग्गर देस।  
बार-बार तेरी मैहमा गांदे, जोगी ते दरवेश।

छर-छर बगदे नाडू धारें, उच्चे-उच्चे प्हाड़्,  
रूप-शलैपे आहले, बास भरोचे जंगल-जाड़,  
उज्ज्ञ, चन्हांड, बई, त'वी, बसेंतर, रावी आहला देस।  
बार-बार तेरी मैहमा गांदे, जोगी ते दरवेश

जै जै दुग्गर देस प्यारे, जै जै दुग्गर देस।  
बार-बार तेरी मैहमा गांदे, जोगी ते दरवेश।



सुच्ची नीतै आहले, तेरे सिदधे सादे लोक,  
सब्बै पर्व-तेहार मनांदे, रंग-रंगीले शौक,  
रलियै रौंहदे आपू बिच्चें बंडदे दुख-क्लेश,  
बार-बार तेरी मैहमा गांदे, जोगी ते दरवेश,

जै जै डुगर देस प्यारे, जै जै डुगर देस।  
बार-बार तेरी मैहमा गांदे, जोगी ते दरवेश।

तेरी चित्तरक्कला, संगीतै, मुलखें धुम्म मचाई,  
शान डोगरें दी कलाकारें, दूरै तक पजाई,  
अपनी गै तेरी रैहत-बैहत, अपना गै लाबा-भेस,  
बार-बार तेरी मैहमा गांदे, जोगी ते दरवेश,

जै जै डुगर देस प्यारे, जै जै डुगर देस।  
बार-बार तेरी मैहमा गांदे, जोगी ते दरवेश।

जित्तो, डीडो, जोरावर ते ओड़क ब्हादर, वीर  
डोगरी भाशा दे संरक्षक महाराजा रणवीर  
इन्दी डुगर-सेवा दा जस्स गांदे लोक दरेस  
बार-बार तेरी मैहमा गांदे, जोगी ते दरवेश

जै जै डुगर देस प्यारे, जै जै डुगर देस।  
बार-बार तेरी मैहमा गांदे, जोगी ते दरवेश।

## अभ्यास

1. हेठ दिते सुआलों दे जवाब लिखो :-

क) कविता च केहड़े-केहड़े दरेआएं दे नांड आए दे न?

.....

ख) डोगरे किस चाल्ली दे लोक न?

.....

ग) डोगरी भाशा दे संरक्षक दा केह नांड ऐ?

.....

घ) ਡੁਗਰ ਦੇ ਕੁਝੋਂ ਦੱਖ਼ ਕੀਰੋਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਦਸ਼ਾ?

.....

ਡ.) ਮੁਲਖਿਆਂ ਚੁਗਰ ਦੀ ਕਿਸ ਗਲਲਾ ਮੂਜਬ ਧੁਮਮ ਮਚੀ ਦੀ ਏ?

.....

ਉਦੇਸ਼ਯ :- ਪਾਠ ਵਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

2. ਸ਼ਹੇਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਨੈ ਖਾਲੀ ਥਾਹਰ ਭਰੋ :-

ਮੈਹਮਾ, ਚਿੜਰਕਲਾ, ਸੰਰਕਕ, ਪਰਵ-ਤੇਹਾਰ, ਜੋਰਾਵਰ

ਕ) ਬਾਰ-ਬਾਰ ਤੇਰੀ..... ਗਾਂਦੇ ਜੋਗੀ ਤੇ ਦਰਕੇਸ਼।

ਖ) ਤੇਰੀ....., ਸੰਗੀਤੈ ਮੁਲਖਿਆਂ ਧੁਮਮ ਮਚਾਈ।

ਗ) ਡੋਗਰੀ ਭਾਸਾ ਦੇ ..... ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਕੀਰ।

ਘ) ਸਭੈ..... ਮਨਾਂਦੇ-ਰੰਗ-ਰੰਗੀਲੇ ਸ਼ੌਕ।

ਡ.) ਜਿੱਤੀ ਡੀਡੀ..... ਓਡਕ ਬਹਾਦਰ, ਕੀਰ।

ਉਦੇਸ਼ਯ :- ਸ਼ਹੇਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆ ਪੂਰਿ।

3. ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਚਾਰਟ ਦੀ ਮਦਦ ਕਨੈ ਸ਼ਹੇਈ ਵਾਕਿਆ ਬਨਾਓ :-

ਕ)	ਛਰ-ਛਰ ਬਗਦੇ ਨਾਡੂ	ਸਿਦਧੇ-ਸਾਦੇ ਲੋਕ।
ਖ)	ਸਭੈ ਪਰਵ-ਤੇਹਾਰ ਮਨਾਂਦੇ	ਬਾਸ ਭਰੋਚੇ ਜੰਗਲ-ਜਾਡ।
ਗ)	ਸੁਚਵੀ ਨੀਤੈ ਆਹਲੇ ਤੇਰੇ	ਮੁਲਖਿਆਂ ਧੁਮਮ ਮਚਾਈ।
ਘ)	ਤੇਰੀ ਚਿੜਰਕਲਾ, ਸੰਗੀਤੈ	ਰੰਗ-ਰੰਗੀਲੇ ਸ਼ੌਕ।
ਡ.)	ਰੂਪ-ਸ਼ਲੈਪੇ ਆਹਲੇ	ਧਾਰੋਂ, ਤੁਚਵੇ-ਤੁਚਵੇ ਫਾਡ।

ਉਦੇਸ਼ਯ :- ਸ਼ਹੇਈ ਵਾਕਿਆ ਰਚਨਾ ਵਾ ਅਭਿਆਸ।

4. ਸ਼੍ਰੁਤਲੇਖ :-

ਰੂਪ-ਸ਼ਲੈਪੇ                  ਸੰਰਕਕ                  ਮਚਾਈ

ਬਾਸ-ਭਰੋਚੇ                  ਮੈਹਮਾ                  ਪਯਾਈ

ਸਿਦਧੇ-ਸਾਦੇ                  ਜੈ-ਜੈ                  ਗਲਾਈ

ਉਦੇਸ਼ਯ :- ਸੁਨਿਯੈ ਸ਼ੁਦ੍ਧ ਲਿਖਨੇ ਵਾ ਅਭਿਆਸ।

ਜ਼ਮ੍ਮੁ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਟੇਟ ਬੋਰ्ड ਑ਫ ਸਕੂਲ ਏਜੂਕੇਸ਼ਨ

## 5. ਪਢੋ, ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-

ਕ) ਰੂਪ-ਸ਼ਲੈਪਾ      ਜੰਗਲ-ਯਾਡੁ

.....

ਪਰਵ-ਤੇਹਾਰ      ਦੁਖ-ਕਲੇਸ਼

.....

ਲਾਬਾ-ਭੇਸ

.....

ਉਦੇਸ਼ਯ :-ਸਮ-ਅਰ्थੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਜਾਨ।

## 6. ਫੁਗਰ ਦਿਯੇਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਏਂ ਬਾਰੈ ਅਪਨੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਚ ਲਿਖੋ :-

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ਉਦੇਸ਼ਯ :-ਰਚਨਾਤਮਕ ਸ਼ਕਤਿ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

## ਅਧਿਆਪਕੇਂ ਆਸਤੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਰੂਪ-ਸ਼ਲੈਪੇ ਆਹਲੇ, ਸੁਚਵੀ ਨੀਤੈ, ਆਹਲੈ, ਬਾਸ ਭਰੋਚੇ, ਸਿੱਛੇ-ਸਾਦੇ, ਰੰਗ-ਰੰਗੀਲੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰਯੁਕਤ ਹੋਏ ਦੇ ਨ। ਅਧਿਆਪਕੇਂ ਗੀ ਲੋਡ਼ਚਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਸਥਾਰਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨ-ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨੇ ਪੈਰੈਨਤ ਯੌਗਕ ਰੂਪੇਂ ਚ ਪ੍ਰਯੁਕਤ ਹੋਨੇ ਆਹਲੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਬੀ ਦੇਨ। ਏਹਦੇ ਲੇਈ ਓਹ ਅਪਨੇ ਕਥਾ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇਵਿਆਂ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਦੀ ਇਸ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਗੀ ਸੁਦੂਦ੍ਹ ਬਨਾਨ, ਕੀ ਜੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨ-ਰਚਨਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨ-ਪ੍ਰਯੋਗ ਚ ਬਡੀ ਬਾਨਗੀ ਹੋਂਦੀ ਏ।

## पाठ-2

### मेरा ग्रांड

बसनीक	पानी-लग्ग	बरानी
निकास	म्हौल	मन-भाना
खुशहाल	समोध	भाईचारा

में शैहरा थमां दूर इक ग्रां च रौहन्नां। भारत दे मते बसनीक ग्राएं च गै रैंहदे न। इस्सै करी भारत गी 'ग्राएं दा देश' बी आखेआ जंदा ऐ।

होरनें ग्राएं साहिं मेरे ग्रांद दे बसनीकें दा बी मुक्ख धंधा करसानी ऐ। इत्थै राही-बाही तै खेतर मते खु'ल्ले न ते मती जमीन पानी-लग्ग ऐ। किश जमीन बरानी बी ऐ।



ਮੇਰਾ ਗ੍ਰਾਂ ਬਡਾ ਸਾਫ-ਸੁਥਰਾ ਏ। ਗ੍ਰਾਂ ਦਿਯਾਂ ਗਲਿਆਂ ਪਕਿਕਿਆਂ ਨਾ। ਪਾਨੀ ਦੇ ਨਿਕਾਸ ਆਸਟੈ ਗਲਿਆਂ ਦੇ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਪਕਿਕਿਆਂ ਨਾਲਿਆਂ ਵਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਏ।

ਮੇਰੇ ਗ੍ਰਾਂ ਗੀ ਸ਼ੈਹਰਾ ਕਨੈ ਜੋਡਨੇ ਆਹਲੀ ਇਕ ਪਕਕੀ ਸਮਾਰਕ ਸਡਕ ਬੀ ਬਨੀ ਦੀ ਏ। ਗ੍ਰਾਂਡ ਚ ਕੁਡਿਆਂ-ਜਾਗਤੋਂ ਦੀ ਪਢਾਈ ਗਿਤੈ ਇਕ ਪ੍ਰਾਈਮਰੀ ਸਕੂਲ ਏ। ਬਮਾਰੋਂ ਦੇ ਇਲਾਜ-ਮੁਆਲਜੇ ਆਸਟੈ ਗ੍ਰਾਂਡ ਚ ਇਕ ਚਕਿਤਸਾ-ਕੇਂਦ੍ਰ ਬੀ ਬਨਾਯਾ ਗੇਦਾ ਏ।

ਗ੍ਰਾਂਡ ਚ ਪੀਨੇ ਆਹਲੇ ਪਾਨੀ ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦਿਯਾਂ ਸੁਵਿਧਾਂ ਬੀ ਹੈਨ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਪੰਚਾਯਤ-ਘਰ ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਗ੍ਰਾਂ ਦੀ ਅਪਨੀ ਪੰਚਾਯਤ ਬੀ।

ਮੇਰਾ ਗ੍ਰਾਂ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਗ੍ਰਾਂਡ ਏ। ਗ੍ਰਾਂ ਦਾ ਮਹੌਲ ਬਡਾ ਚੰਗਾ ਤੇ ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਏ। ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਲੋਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਨ ਤੇ ਆਪੂ ਚੌਂ ਰਲੀ-ਮਿਲੀ ਰੈਂਹਦੇ ਨ। ਉਨ੍ਦੇ ਚ ਆਪਸੀ ਸਮੋਧ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਬਡੀ ਸੁਦੂਢ ਏ। ਮਿਗੀ ਅਪਨੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਪਰ ਬਡਾ ਮਾਨ ਏ।

## ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸੁਆਲਿਆਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :-

ਕ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਤੇ ਬਸਨੀਕ ਕੁਝਥੈ ਰੈਂਹਦੇ ਨ?

.....

ਖ) ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਬਸਨੀਕਾਂ ਦਾ ਮੁਕਖ ਧੰਧਾ ਕੇਹ ਏ?

.....

ਗ) ਗ੍ਰਾਂਡ ਦਾ ਮਹੌਲ ਕਨੇਹਾ ਏ?

.....

ਘ) ਗ੍ਰਾਂਡ ਦਿਯਾਂ ਗਲਿਆਂ ਕਨੇਹਿਯਾਂ ਨ?

.....

ਝ.) ਗ੍ਰਾਂਡ ਚ ਇਲਾਜ-ਮੁਆਲਜੇ ਆਸਟੈ ਕਿਸ ਚਾਲਲੀ ਵਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਏ?

.....

ਤਵਦੇਸ਼ਯ :- ਪਾਠ ਵਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

## 2. ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨੈ ਖਾਲੀ ਥਾਹਰ ਭਰੋ :-

ਪ੍ਰਾਈਮਰੀ ਸਕੂਲ, ਪਾਨੀ-ਲਗ, ਸਮਾਰਕ ਸਡਕ, ਸਮੇਧ, ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ

- ਕ) ਮੇਰੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੀ ਮਤੀ ਜਮੀਨ.....ਏ।
- ਖ) ਗ੍ਰਾਂਡ ਚ ਪਢਾਈ ਗਿਤੈ ਇਕ.....ਏ।
- ਗ) ਮੇਰੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦਾ ਮਹੌਲ ਬਡਾ ਚੰਗਾ ਤੇ.....ਏ।
- ਘ) ਮੇਰੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪੂਰ੍ਵ ਚੇਂ .....ਕਨੈ ਰੈਂਹਦੇ ਨ।
- ਡ.) ਮੇਰੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਗੀ ਸ਼ੈਹਰਾ ਕਨੈ ਜੋਡਨੇ ਆਹਲੀ ਇਕ.....ਬੀ ਬਨੀ ਦੀ ਏ।

ਉਦੇਸ਼ਯ :- ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਵਾਂ।

## 3. ਪਢੋ, ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-

ਕ)	ਖੁਲਲਾ - ਖੁਲਲੀ	ਖੁਲਲਾ-ਖੁਲਲੀ
	.....	.....
ਖ)	ਸੁਥਰਾ - ਸੁਥਰੀ	ਸੁਥਰਾ - ਸੁਥਰੇ
	.....	.....
ਗ)	ਪਕਕਾ - ਪਕਕੀ	ਪਕਕਾ - ਪਕਕੇ
	.....	.....
ਘ)	ਚੰਗਾ - ਚੰਗੀ	ਚੰਗਾ - ਚੰਗੇ
	.....	.....

ਉਦੇਸ਼ਯ :- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਾਂ ਚ ਲਿੰਗ-ਵਚਨ ਰੂਪਾਧਨ ਦਾ ਜਾਨ ਕਰਾਨਾ।

ਖ)	ਰਾਹੀ-ਬਾਹੀ	(ਇ)ਲਾਜ-ਮੁਆਲਯਾ
	.....	.....
ਗ)	ਚਕਿਤਸਾ-ਕੇਂਦ੍ਰ	ਭਾਈ-ਚਾਰਾ
	.....	.....

## 4. ਸ਼੍ਰੁਤਲੇਖ:-

ਧੰਧਾ	ਗਲਿਆਂ	ਸਮਾਰਕ-ਸਡਕ	ਪੰਚਾਧਾਰ	ਸਮੇਧ
ਭਾਵਨਾ	ਸੁਫੂਦ	ਸੁਵਿਧਾ	ਖੁਲਲਾ	

ਉਦੇਸ਼ਯ :- ਸੁਨਿਧੈ ਸ਼ੁਦਧ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

ਜ਼ਮ੍ਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਟੇਟ ਬੋਰਡ ਑ਫ ਸਕੂਲ ਏਜੂਕੇਸ਼ਨ

## 5. इਨ੍ਹੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਂ ਬਣਾਓ :-

ਬਸਨੀਕ	.....
ਧੰਧਾ	.....
ਪ੍ਰਬੰਧ	.....
ਪਢਾਈ	.....
ਬਮਾਰ	.....
ਬਿਜਲੀ	.....
ਖੁਸ਼ਹਾਲ	.....
ਰਲੀ-ਮਿਲੀ	.....

ਉਦੇਸ਼ਾ :— ਵਾਕਿਆਂ - ਰਚਨਾ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

## 7. ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਜ ਵਾਕਿਆਂ ਲਿਖੋ :-

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ਉਦੇਸ਼ਾ :— ਰਚਨਾਤਮਕ ਸ਼ਕਤਿ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

## ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਆਸਤੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਪੰਚਾਯਤ-ਘਰ, ਚਕਿਤਸਾ-ਕੇਂਦਰ, ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਸਮਸ਼ਟ ਪਦ ਨ, ਜਿਨ੍ਹੀਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤਿ ਦਾ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਵਿਦਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਮਸ਼ਟ ਪਦ-ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਣਾ। ਜਿਥਾਂ :- ਦਾਲ-ਚੌਲ, ਦਿਨ-ਰਾਤ, ਅਗੇ-ਪਿਛੇ, ਸਾਫ-ਸੁਥਰਾ, ਰਾਹੀਂ-ਬਾਹੀ, ਸਬੰਧੀ-ਮੰਡੀ ਆਦਿ।

## पाठ-३

### त'वी

पन्धान  
सनेहा  
जल-भंडार

मुँद  
गवाही  
प्रेरणा

मालामाल  
दरगाह  
मंजल

कुप्पड़  
झांती  
पराक्रमी

जम्मू शैहरै च बगने  
आहली नदी 'त'वी' जम्मू  
दी पन्धान ऐ। जम्मू दा  
रेलवे स्टेशन 'जम्मू-त'वी'  
नांड कनै गै जान्नेआ जंदा  
ऐ। प्राचीन ग्रंथें च इसदा  
नांड 'तविषी' ऐ ते डोगरी  
च इसी 'तौह' बी आखदे  
न। साहित्यकार इसी  
'सूर्य-पुत्री' बी आखदे न।  
त'वी दी जीवन-जात्तरा दा  
मुँद कदूं पेआ, इसदा ते  
कोई पता नेईं पर जन्म



स्थान 'वासुकिकुंड' ऐ। एह जल-भंडार कुदरती शलैपे कनै मालामाल इक प्हाड़ी थाहर 'भद्रवाह' च स्थित ऐ। 'भद्रवाह' गी ओहदे शलैपे कारण 'निकका कश्मीर' बी आखेआ जंदा ऐ। 'वासुकिकुंड' थमां एह इक पतली नेही धारा दे रूपै च निकलदी ऐ। प्हाड़ें च थां-थां बगदे बर्फाले पानी दे झरने एहदे कनै आई रलदे न ते एहदी जात्तरा च शामल होई जंदे न, जिस कनै इसी बल मिलदा ऐ ते बधदी फैलदी जंदी ऐ।

प्हाड़ें च एह बद्डे-बद्डे कुप्पड़ें दे सिरें परा छालां मारदी, घने, सुनसान जंगलें चा अपने संगीत दी रैनका-रैनका अगड़ी बधदी जंदी ऐ। रौंसले जंगलें च पशु-पक्खरुएं, जंगली जीव-जैंतें दी त्रेह चकांदी, नित अगड़े बधने दा सनेहा दिंदी उत्थुआं लंघी औंदी ऐ।

त'वी दे रस्ते च केई प्हाड़ पौंदे न। एह मानतलाई, विनिसंग ते दशालय च बगदे 'सुद्ध-महादेव' आई

ਪੁਜਦੀ ਏ। ਫੁਗਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੰਧ ਧਾਰਮਿਕ ਥਾਹਰ 'ਸੁਛ ਮਹਾਦੇਵ' ਇਸੈ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਪਰ ਸਥਿਤ ਏ।

ਸੁਛ ਮਹਾਦੇਵ ਪੁਜਿਯੈ ਅਗੋਂ ਤਕੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਥੋਹੜਾ ਸੌਖਾ ਹੋਈ ਜਨਦੀ ਏ। ਅਗੋਂ ਏਹਦੇ ਰਸਤੇ ਚ ਬਡੇ ਬਡੇ ਕੁਪੱਡੇ, ਫਾਡੇ ਨੇਈ ਔਂਦੇ ਤੇ ਨਾਂ ਗੈ ਜਾਂਗਲ ਤੱਤੇ ਭਰੈਨੇ ਨ, ਕੀ ਜੇ ਨਿਕਕੇ-ਮੁਟ੍ਟੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਏਹਦੀ ਸੈਗੀ ਰਸਦੇ-ਬਸਦੇ ਨ। ਇਥਾਂ ਅਪਨਾ ਰਸਤਾ ਤੈਤ ਕਰਦੀ ਦੇਵਕਾ ਆਈ ਪੁਜਦੀ ਏ।

ਥਕਕੇ-ਹੁਟ੍ਟੇ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਆਂਗਰ ਜਾਰਾ ਰਸਤਾ ਸੌਖਾ ਹੋਨੇ ਪਰ ਸੁਸਤ ਹੋਈ ਜਨਦੀ ਏ। ਨਗਰੋਟੇ ਕੋਲ ਪੁਜਿਯੈ ਪਛੜੇ ਥਾਹਰੈ ਪਰ ਏਹਦੀ ਰਪਤਾਰ ਮਟਠੀ ਪੇਈ ਜਨਦੀ ਏ। ਇਥਾਂ ਬਜ਼ਾਂਦਾ ਏ ਜਿਥਾਂ ਅਪਨੇ ਕੰਢੇ ਪਰ ਬਸਦੇ ਦੇ ਤੇ ਕਮ੍ਮੇ-ਕਾਜੇਂ ਚ ਰੁਜ਼ੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਬਕਖੀ ਝਾਂਤੀ ਮਾਰਦੀ ਅਗੋਂ ਬਧਾ ਦੀ ਹੋਏ। ਇਥੈ ਢੋਗਰੇਂ ਦੇ ਲੋਕ-ਦੇਵਤਾ 'ਭੈਡੇ' ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੰਧ ਧਾਰਮਿਕ ਥਾਹਰ ਏ। ਨਗਰੋਟੇ ਕੋਲ ਜਮੀਨ ਲੇਤਰੀ ਹੋਨੇ ਕਾਰਣ ਏਹ ਚੌਡੇ ਬਾਹੇ ਚ ਬਗਦੀ ਏ ਤੇ ਕੇਈ ਥਾਹਰੇਂ ਪਰ ਥਾਹਰ ਖੁਲਲਾ ਹੋਨੇ ਪਰ ਕੇਈ ਨਿਕਕੇ-ਨਿਕਕੇ ਬਾਹੇਂ ਚ ਬੀ ਬੰਡੋਈ ਜਨਦੀ ਏ। ਨਗਰੋਟੇ ਨਗਰੈ ਕੋਲ ਏਹਦੇ ਸਜ਼ੈ ਕੰਢੈ 'ਕੌਲ ਘੰਡੋਲੀ' ਤੇ 'ਸੀਤਲਾ ਮਾਤਾ' ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਮੰਦਰ ਨ। ਮਾਤਾ ਵੈਣਾਂ ਦੇਵੀ ਦੇ ਜਾਤਰੂ 'ਕੌਲ ਘੰਡੋਲੀ' ਦਰਸਨਿੰ ਗੀ ਅਪਨੀ ਪੈਹਲੀ ਪਡਾਂਡ ਮਨਦੇ ਨ।

ਨਗਰੋਟੇ ਥਮਾਂ ਵਿਧਾ ਹੋਇਥੈ ਤਕੀ ਜਮ੍ਮੂ ਚ ਦਾਖਲ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਇਥੈ ਖੱਬੈ ਕੰਢੈ 'ਸਿਛੜਾ' ਕੱਲੋਨੀ ਬਸਦੀ ਦੀ ਏ। ਅਗੋਂ ਬਧਿਯੈ ਏਹ ਮੁਕਖ ਤੌਰਾ ਪਰ ਜਮ੍ਮੂ ਦੇ 'ਅਮਰ ਮੈਹਲ' ਆਹਲੀ ਫਾਡੀ ਦੇ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਬਗਦੀ ਏ। ਇਥੈ ਏਹਦਾ ਬਾਹੇਆ ਖਾਸਾ ਚੌਡਾ ਏ। ਇਕ ਕੰਢੈ 'ਅਮਰ ਮੈਹਲ' ਤੇ ਪਾਰੋਂ ਮਹਾਮਾਯਾ ਦਾ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਮੰਦਰ ਏ। ਰੂਆਂ ਪੀਰ ਖੋਹ ਕੋਲ ਪੁਜਿਯੈ ਫਹੀ ਏਹਦਾ ਰੁਖ ਬਦਲਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਮੁਕਖ ਬਾਹੇਆ ਬਾਹਵੇ ਆਹਲੇ ਕਿਲੇ ਆਹਲੀ ਫਾਡੀ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਬਗਦਾ ਏ। ਏਹਦੇ ਖੱਬੇ ਕੰਢੇ ਪਰ ਬਾਹਵੇ ਆਹਲਾ ਕਿਲਾ ਤੇ ਸਜ਼ੈ ਕੰਢੈ ਸੁਭਾਰਕਮੰਡੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੇ ਨ ਜੇ ਬਾਹੁਲੋਚਨ ਤੇ ਜਾਮ੍ਬੂਲੋਚਨ ਦੋ ਪਰਾਕਰਮੀ ਰਾਜੇ ਹੋਏ ਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਏਹ ਸ਼ੈਹਰ ਬਸਾਏ ਹੋ। ਇਥੁਆਂ ਏਹ ਅਜ਼ਜ਼ੈ ਦੇ ਜਮ੍ਮੂ ਸ਼ੈਹਰੈ ਗੀ ਦੱਖਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਚ ਬੰਡੀ ਅਗਡੀ ਬਧਦੀ ਏ। ਬਾਹਵੇ ਦੇ ਕਿਲੇ ਦੇ ਹੇਠੋਂ ਏਹਦੇ ਕੰਢੇ ਪਰ ਨਮਾਂ ਮੰਦਰ ਬਨੇ ਦਾ ਏ ਤੇ ਇਥੈ ਏਹਦੇ ਘਾਟੇ ਗੀ 'ਗੰਗਾਘਾਟ' ਨਾਂਡ ਦਿੱਤਾ ਗੇਦਾ ਏ।

ਜਮ੍ਮੂ ਸ਼ੈਹਰੈ ਦੇ ਦੌਨੋਂ ਹਿੱਸੋਂ ਗੀ ਜੋਡੇਨੇ ਆਸਟੈ ਇਸ ਤਪਾਰ ਦੋ ਪੁਲ ਬਨੋਆਏ ਗੇਦੇ ਨ। ਪੈਹਲੋਂ ਇਕ ਗੈ ਪਰਾਨਾ ਪੁਲ ਹਾ, ਜਿਸਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਦੂਰੀ ਬਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗੇਆ ਏ ਤੇ ਇਕ ਨਮਾਂ ਪੁਲ ਹੋਰ ਬਨਾਯਾ ਗੇਦਾ ਏ। ਪੁਲਾਂ ਕੋਲ ਪੀਰੈ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਤੇ ਸ਼ਿਵੇਂ ਦਾ ਮੰਦਰ ਸਥਿਤ ਨ।

ਜਮ੍ਮੂ ਚ ਨਿਕਲਿਯੈ ਤਕੀ ਦੱਖਣੇ ਰੂਪੋਂ ਚ ਬੰਡੋਈ ਜਨਦੀ ਏ-ਨਿਕਕੀ ਤਕੀ ਤੇ ਬਡੀ ਤਕੀ। ਨਿਕਕੀ ਤਕੀ ਮੰਡਾਲ, ਸੋਹਾਂਜਨੇ ਤੇ ਮਕਵਾਲ ਚਾ ਲਾਂਘਦੀ ਚਨਹਾਂਡ ਚ ਜਾਈ ਰਲਦੀ ਏ ਤੇ ਬਡੀ ਤਕੀ ਭਗਤਪੁਰੇ ਚਾ ਹੋਂਦੀ ਹੋਈ ਚਨਹਾਂਡ ਚ ਰਲੀ ਜਨਦੀ ਏ।

'ਤਕੀ' ਅਪਨੀ ਜੀਵਨ ਜਾਤਰਾ ਦਿਇਆਂ ਐਕਡਾਂ ਝਲਦੀ, ਫੁਗਰ ਧਰਤੀ ਗੀ ਸਿੰਜਦੀ, ਬਸਨੀਕਾਂ ਗੀ ਠੰਡ ਪਾਂਦੀ, ਲਖਾਰਿਯੋਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਬਨਦੀ, ਹਰ ਕੁਸੈ ਗੀ ਲਗਾਤਾਰ ਅਗਡੇ ਬਧਨੇ ਦਾ ਸਨੇਹਾ ਦਿੰਦੀ ਅਪਨੀ ਮੰਜਲ ਤਗਰ ਪੁਜੀ ਜਨਦੀ ਏ।

## अभ्यास

1. हेठ दित्ते दे सुआलें दे जवाब लिखो :-

क) जम्मू शैहरै च बगने आहली नदी दा केह नांड ऐ?

.....

ख) त'वी दे होर केह-केह नांड न?

.....

ग) त'वी नदी कुत्थुआं निकलदी ऐ?

.....

घ) भद्रवाह गी केह आखेआ जंदा ऐ?

.....

ड.) त'वी दे रस्ते च केहडे-केहडे प्हाड़ औंदे न?

.....

उद्देश्य :- पाठै दा चेता दर्शाना।

2. पढो, समझो ते लिखो :-

सौखा	-	औखा	-	निकका	-	बड्डा
.....		.....		.....		.....
सुस्त	-	.....		मुट्टा	-	.....
खब्बा	-	.....		पराना	-	.....
खुल्ला	-	.....		थोहडा	-	.....

उद्देश्य :- विशेशन शब्दे दे उलटे अर्थ आहले शब्दे दा ज्ञान कराना।

### 3. वाक्य बनाओ :-

जल-भंडार	.....
सुनसान	.....
त्रेह	.....
कुप्पड़	.....
झांती	.....
रफ्तार	.....
पद्धरा	.....
बियाबान	.....
पराक्रमी	.....
मंजल	.....

उद्देश्य :- वाक्य रचना दा अभ्यास।

### 4. श्रुतलेख :-

रुख	बाहेआ	ठंड	बसनीक	डरौना
लेत्तर	झांत	रौनक	सनेहा	मुंढ

उद्देश्य :- सुनियै शुद्ध लिखने दा अभ्यास।

## 5. हेठ दित्ते दे चार्ट दी मददा कनै सहੇਈ ਵਾਕਿਆਂ ਬਣਾओ :-

ਕ)	ਜਮ੍ਮੂ ਦਾ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ	ਦ'ਤੁੰ ਰੂਪੇਂ ਚ ਬੰਡੋਈ ਜਂਦੀ ਏ
ਖ)	ਡੋਗਰੀ ਚ ਝੱਸੀ	ਹੋਂਦੇ ਹੋਈ ਚਨਹਾਂਡ ਚ ਰਲੀ ਜਂਦੀ ਏ।
ਗ)	ਤ'ਕੀ ਨਦੀ	ਵਾਸੁਕਿਕੁੰਡ ਚਾ ਨਿਕਲਦੀ ਏ।
ਘ)	ਜਮ੍ਮੂ ਚਾ ਨਿਕਲਿਯੈ ਤ'ਕੀ	ਤੌਹ ਆਖਦੇ ਨ।
ਡ.)	ਬਡੀ ਤ'ਕੀ ਭਗਤਪੁਰੈ ਚਾ	'ਜਮ੍ਮੂ-ਤ'ਕੀ' ਕਨੈ ਜਾਨਚਾਂ ਜਂਦਾ ਏ।

ਉਦੇਸ਼ਿਤ :- ਸਹੇਈ ਵਾਕਿਆਂ ਰਚਨਾ ਦਾ ਅਭਿਆਸ

## 6. ਤ'ਕੀ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਤਰਾ ਪਰ ਪੰਜ ਵਾਕਿਆਂ ਲਿਖੋ :-

.....

.....

.....

.....

.....

ਉਦੇਸ਼ਿਤ :- ਸੁਨਿਧੀ ਸ਼ੁਦਧ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ

## ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਆਸਤੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਸੂਰ੍ਯ-ਪੁਤ੍ਰੀ, ਜੀਵਨ-ਜਾਤਰਾ, ਵਾਸੁਕਿ-ਕੁੰਡ ਸਮਸਤ ਪਦ ਸਮਾਸ ਅਰੰਥ ਚ ਬਰਤੋਏ ਦੇ ਨ ਤੇ ਬਧ ਦੀ-ਫੈਲਦੀ, ਪਸ਼ੁ-ਪਕਖਰੂ ਆਦਿ ਸਮਸਤ ਪਦ ਸਮਾਸ ਅਰੰਥ ਚ ਬੀ ਬਰਤੋਂਦੇ ਨ ਤੇ ਇਕੱਕੀ ਅਰੰਥ ਦੀ ਸ਼ਕਤ ਅਭਿਵਧਕਿਤ ਆਸਤੈ ਬੀ ਪ੍ਰਯੁਕਤ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਗੀ ਚਾਹਿਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਗੀ ਸਮਸਤ ਪਦੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨ ਤੇ ਤੱਤੇ ਅਰੰਥ ਗੀ ਸ਼ੈਲ ਚਾਲਲੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਤ ਕਰਿਯੈ ਸਮਝਾਨ। ਜਿਧਾਂ :-

ਸੂਰ੍ਯ ਦੀ ਪੁਤ੍ਰੀ = ਸੂਰ੍ਯ-ਪੁਤ੍ਰੀ; ਜੀਵਨ ਦੀ ਜਾਤਰਾ = ਜੀਵਨ-ਜਾਤਰਾ; ਬਧਦੀ-ਫੈਲਦੀ = ਬਧਦੀ ਤੇ ਫੈਲਦੀ ਆਦਿ।

## पाठ-4

### फल

नरोआ

खनिज-पदार्थ

भोजन

लाभकारी

सैहंल

सुआदला

गुणकारी

स्येऊ

फायदेमंद

फल सेहतु गी नरोआ रक्खने आस्तै लाभकारी होंदे न। इन्दे थमां शरीरै गी कई चाल्ली दे विटामिन ते खनिज-पदार्थ मिलदे न। फल पचने च बी सैहंल होंदे न।

अम्ब, केला, संतरा, स्येऊ, पपीता, नाख, मरुद आदि फल लगभग सभनें थाहरें पर मिली जंदे न ते आमतौरा उप्पर सब लोक इन्दा सेवन बी करदे न।



ਅੰਬ ਫਲੋਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਏ। ਇਸ ਦਿਯਾਂ ਕੋਈ ਕਿਸਮਾਂ ਨ, ਜਿਧਾਂ ਦਸੈਹਰੀ, ਮਾਲਤਾ, ਸਫੇਦਾ, ਚੌਸਾ, ਸਂਧੂਰੀ ਬਗੈਰਾ। ਚੂਪਨੇ ਤੇ ਖਾਨੇ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਅੰਬੈ ਦਿਯਾਂ ਕੇਵੇਂ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬੀ ਬਨਦਿਧਾਂ ਨ, ਜਿਧਾਂ ਚਟਨੀ, ਚਾਰ, ਮਰਬਾ, ਜੈਮ, ਅੰਬਚੂਰ, ਅੰਬਪਾਪਡੁ ਬਗੈਰਾ।

ਸ਼੍ਵੇਤ ਠੰਡੇ ਲਾਕੋਂ ਚ ਪੈਦਾ ਹੋਨੇ ਆਹਲਾ ਫਲ ਏ। ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬੀ ਕੇਇਥੋਂ ਰੂਪੋਂ ਚ ਕੀਤਾ ਜਂਦਾ ਏ। ਮਰਬਾ, ਚਟਨੀ, ਜੈਮ ਆਦਿ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇਸਦਾ ਰਸ ਬੀ ਸੇਹਤੁ ਲੇਈ ਗੁਣਕਾਰੀ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਇਸ ਚ 'ਲੋਹਾ-ਤਤਕ' ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਖਾਸੀ ਹੋਂਦੀ ਏ।

ਕੇਲਾ ਬੀ ਇਕ ਸੁਆਦਲਾ ਤੇ ਗੁਣਕਾਰੀ ਫਲ ਏ। ਕੇਲਾ ਭੋਜਨ ਦਾ ਬਦਲ ਬੀ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਕੇਲਾ ਖਾਨੇ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇਸਦੇ ਚਿਪਸ ਆਦਿ ਬੀ ਬਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਨ। ਇਸ ਚ ਲੋਹਾ ਤੇ ਕੈਲਿਸ਼ਿਯਮ ਮਤੀ ਮਾਤਰਾ ਚ ਹੋਂਦੇ ਨ।

ਪਪੀਤੇ ਦਾ ਫਲ ਪੇਟ ਆਸਟੈ ਬਡਾ ਫਾਯਦੇਮਂਦ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਫਲੈ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਖਾਨੇ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਪਪੀਤਾ ਸਬੰਧੀ ਤੇ ਚਾਰ ਬਗੈਰਾ ਬਨਾਨੇ ਦੇ ਕਮਮ ਬੀ ਆਂਦਾ ਏ।

ਸੰਤਰਾ ਬੀ ਇਕ ਗੁਣਕਾਰੀ ਫਲ ਏ। ਇਸ ਚ ਵਿਟਾਮਿਨ 'ਸੀ' ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਖਾਸੀ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਜਿਸ ਕਨੈ ਸ਼ਰੀਰ ਚ ਬਮਾਰਿਧਿਆਂ ਕੋਲਾ ਬਚਨੇ ਦੀ ਤਾਕਤ ਬਧਦੀ ਏ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਗੈ ਫਲੋਂ ਗੀ ਮਨੁਕਖੀ ਭੋਜਨ ਦਾ ਬਦਲ ਬੀ ਸਮਝੇਅਾ ਜਂਦਾ ਏ।

## ਅਭਿਆਸ

### 1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸੁਆਲਿੰਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ:-

ਕ) ਫਲੋਂ ਥਮਾਂ ਸ਼ਰੀਰੈ ਗੀ ਕੇਹ-ਕੇਹ ਮਿਲਦਾ ਏ।

.....

ਖ) 'ਫਲੇ ਦਾ ਰਾਜਾ' ਕੇਹਡਾ ਫਲ ਏ?

.....

ਗ) ਸ਼੍ਵੇਤ ਕੇਹਡੇ ਲਾਕੋਂ ਚ ਪੈਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ?

.....

ਘ) ਕੇਲੇ ਚ ਕੇਹਡੇ ਤਤਕ ਮਤੀ ਮਾਤਰਾ ਚ ਹੋਂਦੇ ਨ?

.....

ਡ.) ਵਿਟਾਮਿਨ 'ਸੀ' ਕਨੈ ਸ਼ਰੀਰ ਗੀ ਕੇਹ ਫਾਯਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ?

.....

ਉਦੇਸ਼ਿਤ :- ਪਾਠੈ ਦਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

ਜ਼ਮ੍ਰੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਟੇਟ ਬੋਰਡ ਑ਫ ਸਕੂਲ ਏਜਕੇਸ਼ਨ

## 2. ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨੈ ਖਾਲੀ ਥਾਹਰ ਭਰੋ :-

ਗੁਣਕਾਰੀ, ਵਿਟਾਮਿਨ, ਪਚਨੇ, ਬਦਲ, ਲੋਹਾ

- ਕ) ਫਲੋਂ ਥਮਾਂ ਕੇਈ ਚਾਲੀ ਦੇ.....ਤੇ ਖਨਿਜ-ਪਦਾਰਥ ਮਿਲਦੇ ਨ।  
ਖ) ਫਲ .....ਚ ਸੈਹਲ ਹੋਂਦੇ ਨ।  
ਗ) ਸ्यੇਊ ਚ .....ਤਤਵ ਦੀ ਖਾਸੀ ਮਾਤਰਾ ਹੋਂਦੀ ਏ।  
ਘ) ਕੇਲਾ ਭੋਜਨ ਦਾ .....ਬੀ ਹੋਂਦਾ ਏ।  
ਡ.) ਸਤੰਤਰਾ ਬੀ ਇਕ .....ਫਲ ਏ।

ਉਦੇਸ਼ਾਵ :— ਮਨਾਸਥ ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਵਾਂ।

## 3. ਸ਼੍ਰੁਤਲੇਖ :-

ਰਸ	ਮਰਬਾ	ਚਿਪਸ	ਸੁਆਦਲਾ	ਚਟਨੀ
ਇਲਾਵਾ	ਫਾਯਦੇਮੰਦ	ਅਮਚੂਰ	ਕੈਲਿਸ਼ਿਯਮ	ਸ਼੍ਵੇਤ

ਉਦੇਸ਼ਾਵ :— ਸੁਨਿਧੀ ਸ਼ੁਦਧ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

## 4. ਪਢੋ, ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-

ਨਰੋਆ	-	ਨਰੋਏ	-	ਸੁਆਦਲਾ	-	ਸੁਆਦਲੇ
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
ਪਪੀਤਾ	-	ਪਪੀਤੇ	-	ਕਿਸਮ	-	ਕਿਸਮਾਂ
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
ਨਾਖ	-	ਨਾਖਾਂ	-	ਚੀਜ	-	ਚੀਜਾਂ
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....

ਉਦੇਸ਼ਾਵ :— ਸੱਜਾਏਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਬਹੁਬਚਨ ਬਨਾਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

## 5. ਦਸ੍ਤੇਂ ਫਲੋਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਲਿਖੋ :-

.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....

ਉਦੇਸ਼ਾਵ :— ਸ਼ਬਦ-ਜਾਨ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

6. ਸ਼ੇਈ ਕਥਨ ਦੇ ਅਗੋਂ (✓) ਤੇ ਗਲਤ ਦੇ ਅਗੋਂ (✗) ਦਾ ਨਸ਼ਾਨ ਲਾਓ :-

- |  |                          |
|--|--------------------------|
| ਕ) ਫਲ ਪਚਨੇ ਚ ਸੈਹਲ ਹੋਂਦੇ ਨ।               | <input type="checkbox"/> |
| ਖ) 'ਸਫੇਦਾ' ਸ਼ੇਊ ਦੀ ਇਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਏ।        | <input type="checkbox"/> |
| ਗ) ਸੰਤਰੋਂ ਗੀ ਫਲੋਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਆਖਦੇ ਨ।        | <input type="checkbox"/> |
| ਘ) ਸ਼ੇਊ ਚ ਲੋਹਾ-ਤਤਵ ਖਾਸੀ ਮਾਤਰਾ ਚ ਹੋਂਦਾ ਏ। | <input type="checkbox"/> |
| ਡ.) ਪਪੀਤੇ ਦਾ ਅੰਬਚੂਰ ਬਨਦਾ ਏ।              | <input type="checkbox"/> |

ਤਵਦੇਸ਼ :—ਸੁਧਾਰਣ ਸ਼ਕਿਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

## ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਆਸਤੇ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਨਰੋਆ, ਸੁਆਦਲਾ ਆਦਿ ਆਕਾਰਾਂਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰਯੁਕਤ ਹੋਏ ਦੇ ਨ। ਡੋਗਰੀ ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਚ ਅਕਾਰਾਂਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨਾਂ ਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਯ ਦੇ ਲਿਂਗ, ਵਚਨ, ਕਾਰਕ ਰੂਪਾਧਨ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਜਿਥਾਂ, ਨਰੋਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨ ਚ:-

ਪੁਲਿੰਗ	ਨਰੋਆ
ਸ਼੍ਰੀਲਿੰਗ	ਨਰੋਈ
ਪੁ. ਇਕਵਚਨ	ਪੁ. ਬਹੁਵਚਨ
ਨਰੋਆ	ਨਰੋਏ
ਸ਼੍ਰੀ. ਇਕਵਚਨ	ਸ਼੍ਰੀ. ਬਹੁਵਚਨ
ਨਰੋਈ	ਨਰੋਇਆਂ

ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਗੀ ਲੋਡਿਚਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਡੋਗਰੀ ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨ ਰੂਪਾਧਨ ਬਾਰੈ ਵਿਦ्यਾਰਥਿਹਾਂ ਗੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨ।

## पाठ-5

# शाहदरा शरीफ़

फ़ातह	अकीदत	ज़ियारत	रोज़ा-मुबारक	सुक्खन
इबादत-गाह	शरधालू	नत-मस्तक	जामा-मस्जिद	भवन
सदाब्हारी	मुराद	मनत	जगीर	मानता

शाहदरा शरीफ़ दी ज़ियारत रियासत जम्मू-कश्मीर दे प्रसिद्ध तीर्थ स्थानें चा इक ऐ। एह थन्ना मंडी, राजौरी दे कच्छ-कोल बनी दी ऐ। इत्थै म्हान वली हज़रत बाबा गुलाम शाह बादशाह दा “रोज़ा-मुबारक” ऐ। बाबा गुलाम शाह इत्थै 1765 ई. च आए हे। इनें इस थाहर जंगल साफ कराइयै अपने लई इबादत-गाह बनाई। ज़ियारत गाह दा एह भवन बड़ा सुंदर बने दा ऐ, इसी दिक्खियै शरधालू अकीदत कनै नत-मस्तक होई जंदे न। रोज़ा-ए-मुबारक पास्से जाने शा पैहलै इक बजार औंदा ऐ जित्थै धार्मिक पुस्तकां, चखड़ी, लकड़ी दियां चीजां-बस्तां बगैर बिकदियां न। रोज़ा-ए-मुबारक दे एन पिच्छे नमीं जामा-मस्जिद बनाई गेदी ऐ। एह मस्जिद बी बड़ी खुबसूरत ऐ ते पूरे इलाके च बड़ी खास ऐ। रोज़ा-ए-मुबारक दे सामनै इक खुल्ला थाहर ऐ। इत्थै शरधालू लोक फ़ातह पढ़दे न ते सुक्खनां करदे न। एह सारा भवन 60 कनाल दे रकबे च बने दा ऐ।

रोज़ा ऐ मुबारक दे सामनै इक रुक्ख ऐ, जिस गी सदाब्हारी रुक्ख आखदे न। गलादे न जे एह रुक्ख बाबा गुलाम शाह होरें आपूं लाया हा। एह हर मौसमा च फलें कनै लदोए दा रौंहदा ऐ। रुक्खा परा फल त्रोड़ने दी मनाही ऐ। उ'आं जेहडे फल आपूं झड़दे न, शरधालू उनें गी परशाद दे तौरा पर ग्रैहण करदे न। आखदे न जिस गी एह फल नसीब होंदा ऐ उस दियां सारियां मुरादां पूरियां होंदियां न। ज़ियारत शाहदरा शरीफ़ च बाबा जम्मू-कश्मीर स्टेट बोर्ड ऑफ़ स्कूल एजूकेशन



साहब ने अपने समें च लंगर लुआया हा, जेहङ्गी अज्ज बी लगदा ऐ। एह लंगर हर मज़हब-धर्म दे ते मीर-गरीब, दानी-हर कुसै लई खु'ल्ला होंदा ऐ। इत्थै रियासत, देश ते बाहरले मुखें चा बी लोक औंदे न ते मन्तां करदे ते मरादां पूरियां होने पर सुक्खनां चाढ़दे न।

महाराजा गुलाब सिंह जिसलै जम्मू-कश्मीर दे महाराजा बने तां उ'नें इस ज़ियारत दे नांड पर इक बड़ी जगीर लाई दित्ती ही।

इस ज़ियारत दी मानता गी दिखदे होई सरकारा पासेआ इत्थै खासे प्रबंध कीते दे न तां जे औने आहले शरधालुएं गी कुसै किस्मा दी कोई औख नेई आवै।

## अभ्यास

### 1. हेठ दित्ते दे सुआलें दे जवाब लिखो :-

क) शाहदरा शरीफ़ दी ज़ियारत केहड़ी रियासता च बनी दी ऐ?

.....

ख) बाबा गुलाम शाह राजौरी च कदूं आए हे?

.....

ग) रोज़ा-ए-मुबारक दे ऐन पिच्छे केह बने दा ऐ?

.....

घ) रोज़ा-ए-मुबारक दे सामनै किस चाल्ली दा रुक्ख ऐ?

.....

ड.) जम्मू-कश्मीर दे केहड़े राजे ने इस ज़ियारत दे नांड पर जगीर लाई?

.....

उद्देश्य :- पाठै दा चेता दरहाना।

### 2. स्वेई शब्दें कनै खाल्ली थाहर भरो :-

लंगर, तीर्थ-स्थान, अकीदत, फ़ातह, रकबे

क) शाहदरा शरीफ़ इक प्रसिद्ध .....ऐ।

ख) शाहदरा शरीफ़ दा भवन 60 कनाल दे .....च बने दा ऐ।

- ਗ) ਸ਼ਾਹਦਰਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਚ ਸਭਨੇਂ ਧਰ੍ਮ ਆਸਤੈ.....ਲਗਦਾ ਏ।
- ਘ) ਸ਼ਾਹਦਰਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੋਕ .....ਪਢ਼ਦੇ ਤੇ ਸੁਕਖਨਾਂ ਕਰਦੇ ਨ।
- ਝ.) ਜ਼ਿਆਰਤ-ਗਾਹ ਦਾ ਭਵਨ ਦਿਕਿਖਿਥਾਈ ਸ਼ਾਰਧਾਲੂ .....ਕਨੈ ਨਤਮਸ਼ਟਕ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਨ।

ਉਦੇਸ਼ਯ :- ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਂ-ਪੂਰਤਿ।

### 3. ਪਢ੍ਹੋ, ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-

ਕ)	ਬਨਦਾ - ਬਨੇਆ	ਔਂਦਾ -	ਆਯਾ	ਚਢ਼ਦਾ - ਚਢੇਆ
	.....	.....	.....	.....
	ਹੋਂਦਾ - ਹੋਆ	ਬਿਕਦਾ -	ਬਿਕੇਆ	ਰੈਂਹਦਾ - ਰੇਹਾ
	.....	.....	.....	.....
ਉਦੇਸ਼ਯ :- ਕ੍ਰਿਆਏਂ ਦੀ ਭੂਤਕਾਲਿਕ ਰੂਪ-ਰਚਨਾ ਦਾ ਜਾਨ ਕਰਾਨਾ।				
ਖ)	ਕਚ਼ - ਕੋਲ	ਰੁਕਖ -	ਬੂਹਟੇ	ਚੀਜ਼ਾਂ - ਬਸ਼ਟਾਂ
	.....	.....	.....	.....
	ਮਜ਼ਹਬ - ਧਰ੍ਮ	ਮੀਰ -	ਗਰੀਬ	ਮੁਲਖੇਂ - ਦੇਸੇਂ
	.....	.....	.....	.....
ਉਦੇਸ਼ਯ :- ਸੰਯੁਕਤ-ਸ਼ਬਦ-ਰਚਨਾ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।				

### 4. ਸ਼੍ਰੁਤਲੇਖ :-

ਜ਼ਿਆਰਤ-ਗਾਹ	ਰੋਜ਼ਾ-ਏ-ਮੁਬਾਰਕ	ਸ਼ਾਰਧਾਲੂ	ਫ਼ਾਤਹ	ਇਕਾਦਸ਼ ਗਾਹ
ਸੁਕਖਨ	ਸਦਾਭਾਰੀ	ਰੁਕਖ	ਸ਼ਾਹਦਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼	
ਉਦੇਸ਼ਯ :- ਸੁਨਿਧੀ ਸ਼ੁਦਧ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।				

### 5. ਇਨ੍ਹੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਂ ਬਣਾਓ :-

ਇਕਾਦਸ਼-ਗਾਹ	.....
ਅਕੀਦਤ	.....
ਸ਼ਾਰਧਾਲੂ	.....
ਫ਼ਾਤਹ	.....

परशाद	.....
ग्रैहण	.....
मुराद	.....
लंगर	.....

उद्देश्य :- वाक्य रचना दा अध्यास।

## 6. शाहदरा शरीफ़ पर पंज वाक्य लिखो :-

.....

.....

.....

.....

.....

.....

## अध्यापकें आस्तै निर्देश

इस पाठ च कच्छ-कोल, इत्थै, पास्सै, पैहलें वगैरा क्रिया-विशेशन शब्दें दा प्रयोग होए दा ए। भाशा च संज्ञा, सर्वनाम, विशेशन आदि नामपदें ते क्रिया रूपी आख्यात पदें दे कन्नै-कन्नै सूखम ते अभीश्ट अभिव्यक्तियें लेई क्रिया विशेशन सम्बन्धसूचक, समुच्चयबोधक आदि अव्यय बी महत्वपर्ण भूमिका अदा करदे न। अध्यापकें गी लोड़चदा ऐ जे ओह विद्यार्थियें गी इनें प्रयोगे बारै बी जानकारी देन। कच्छ, कोल, पास्सै, इत्थै, उत्थै, दूर, नेड़े आदि थाहर सूचक क्रिया विशेशन न ते अज्ज, कल, बडलै, सबेल्ला आदि कालसूचक ते इ'यां, ठीक, जरूर, पक्क आदि रीतिसूचक क्रिया-विशेशन अव्यय न। विद्यार्थियें गी उनें अर्थे लेई बरतोने आहले होर अव्ययें दा प्रयोग-ज्ञान बी करोआया जाए।

## पाठ-6

# दोस्ती जिंदाबाद

होनहार

कुड़-कुड़

चकोर

दूंगा

ग्राह

खिंझना

सबेल्ला

जानवर

बांग

कच्ची

राजू इक गरीब पर होनहार जागत हा। ओहदी माऊ ने कुककड़, चकोर, बतखां बगैरा पाली दियां हियां। राजू ग'ली-चगानै च घट्ट गै जंदा हा, उन्दे कन्नै गै खेढदा हा। लौंगू कुककड़ ओहदा पक्का दोस्त हा।

राजू ते लौंगू दवै मता-मता चिर कट्ठे खेढदे रैंहदे हे। लौंगू रुट्टी बी राजू कन्नै गै खंदा हा। राजू ओहदे अगें ग्राह रखदा जंदा हा। जेकर कदें राजू आपूं मते ग्राह खाई लैंदा तां लौंगू कुड़-कुड़ करिये अपना चेता कराई लैंदा। राजू गी पढ़ने आस्तै सबेल्ला ढुआलने दा कम्म लौंगू ने अपने जिम्मै लैते दा हा। ओह दैं बारी बांग दिंदा। जेकर राजू ने मती सबेल्ला उट्ठना होंदा तां पैहली बांग पर गै उट्ठी बौहदा; नेई तां दूई पर उठदा।

इक दिन लौंगू गी खंझाने आस्तै राजू ने आपूं दो-त्रै ग्राह खाई ले ते लौंगू कुड़-कुड़ करदा रेहा। लौंगू ने बी शरारत करदे होई ग्राह खूसने आस्तै दूंगा मारेआ। दूंगा किश जोरै कन्नै लग्गी गेआ।

राजू रोहै कन्नै बोल्लेआ- “रेहा जानवरै दा जानवर गै।” फही लौंगू बी झट्ट गै बोल्ली पेआ-“आया बड़ा मनुक्ख, में गै बांग दिनां तां गै दिन चढ़दा ए।”

दूए दिन लौंगू ने बांग नेई दित्ती। पर उन्न दिक्खेआ जे ओहदे बांग दिते बगैर बी दिन चढ़ी गेआ।





ਤਸੀ ਅਪਨੀ ਸੂਰਖਤਾ ਪਰ ਬਡਾ ਪਚਛੋਤਾਡ ਹੋਆ। ਤਦ੍ਧਰ ਰਾਜੂ ਬੀ ਅਪਨੀ ਗਲਤੀ ਪਰ ਪਛਤਾਡ ਕਰਦਾ ਹਾ। ਰਾਜੂ ਨੇ ਮਨੋਮਨ ਲੌਂਗ੍ਹ ਗੀ ਮਨਾਨੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰੀ ਲੇਆ। ਰਾਜੂ ਲੌਂਗ੍ਹ ਕੋਲ ਗੇਆ ਤੇ ਅਪਨੀ ਗਲਤੀ ਆਸਟੈ ਮਾਫੀ ਮਿਗੀ। ਲੌਂਗ੍ਹ ਫੰਘ ਫਡਫਡਾਂਦਾ ਬੋਲਲੇਆ - “ਮਿਤਰਾ, ਤੂਂ ਬੀ ਮਿਗੀ ਮਾਫ ਕਰੀ ਦੇ।

ਪਹੀ ਰਾਜੂ ਬੋਲਲੇਆ - “ਆ, ਏਹ ਬਣਨਾ ਬਸਾਰੀ ਦੇਚੈ ਤੇ ਛਡਾ ਇਥੈ ਚੇਤੈ ਰਖਚੈ ਜੇ ਅਸ ਦੋਸ਼ ਆਂ।”

ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲਿਆਂ ਕਨੈ ਗੈ ਰਾਜੂ ਨੇ ਨਾਹਰਾ ਲਾਯਾ - “ਦੋਸ਼ੀ” ਤੇ ਲੌਂਗ੍ਹ ਬੋਲਲੇਆ “ਜਿੰਦਾਬਾਦ”।

## ਅਭ्यਾਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :-

ਕ) ਰਾਜੂ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਕੁਝ ਹਾ?

.....

ਖ) ਲੌਂਗ੍ਹ ਕਿਨ੍ਹੇ ਬਾਰੀ ਬਾਂਗ ਦਿੰਦਾ ਹਾ?

.....

ਗ) ਰਾਜੂ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਕੇਹ-ਕੇਹ ਪਾਲੇ ਦਾ ਹਾ?

.....

ਘ) ਟੂੰਗ ਲਗਨੇ ਪਰ ਰਾਜੂ ਨੇ ਰੋਹਾ ਕਨੈ ਲੌਂਗ੍ਹ ਗੀ ਕੇਹ ਆਖੇਆ?

.....

ਝ.) ਖੀਰ ਚ ਦੈਨੋਂ ਕੇਹ ਨਾਹਰਾ ਲਾਯਾ?

.....

ਉਦੇਸ਼ਿਤ :- ਪਾਠੈ ਕਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

## 2. ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨੈ ਖਾਲੀ ਥਾਹਰ ਭਰੋ :-

ਰੁਟ੍ਟੀ, ਠੂੰਗਾ, ਦੋਸਤ, ਕਚੜੀ, ਲੌਂਗੂ

ਕ) ਲੌਂਗੂ ਕੁਕਕਡ ਓਹਦਾ ਪਕਕਾ.....ਹਾ।

ਖ) ਲੌਂਗੂ .....ਬੀ ਰਾਜੂ ਕਨੈ ਗੈ ਖੰਦਾ ਹਾ।

ਗ) .....ਦੌਂ ਬਾਰੀ ਬਾਂਗ ਦਿੰਦਾ ਹਾ।

ਘ) .....ਕਿਸ਼ ਜੋਰੈ ਕਨੈ ਲਗੀ ਗੇਆ।

ਡ.) ਦੌਨੇਂ ਚ .....ਹੋਈ ਗੇਈ।

ਤਵੇਖ :- ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਵਾਂ।

## 3. “ਦੋਸਤੀ ਜਿੰਦਾਬਾਦ” ਪਾਠ ਪਢਿਯੈ ਤੁਸੇਂਗੀ ਕੇਹ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਥਹੋਂਦੀ ਏ।?

.....  
.....  
.....  
.....  
.....  
.....  
.....  
.....

## 4. ਸ਼੍ਰੁਤਲੇਖ:-

ਸਬੇਲਲਾ

ਠੂੰਗਾ

ਖਿੰਝਨਾ

ਬਾਂਗ

ਲੌਂਗੂ

ਕੁਕਕਡ

ਗ'ਲੀ

ਠੁਅਲਨਾ

ਗ੍ਰਾਹ

ਮਨੁਕਖ

ਪਚਛੇਤਾਤ

ਫੱਥ

ਤਵੇਖ :- ਸੁਨਿਯੈ ਸ਼ੁਦਧ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ

## 5. ਪਢੋ, ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-

ਕ)	ਜਾਂਦਾ	ਜਾਂਦੇ	ਦਿੰਦਾ	ਦਿੰਦੇ
	.....	.....	.....	.....
	ਖੇਢਦਾ	ਖੇਢਦੇ	ਚਢਦਾ	ਚਢਦੇ
	.....	.....	.....	.....

ਤਵੇਖ :- ਕ੍ਰਿਧਾ-ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ਵਚਨ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

ਖ)	ਉਠਨਾ	ਉਠਦਾ ਏ	ਉਠੇਅ	ਉਠਗ
	ਖੇਡਨਾ	.....	.....	.....
	ਖਾਨਾ	.....	.....	.....
	ਮਾਰਨਾ	.....	.....	.....
	ਦਿਕਖਨਾ	.....	.....	.....
	ਬੋਲਨਾ	.....	.....	.....

ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ :— ਕ੍ਰਿਆ-ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ਕਾਲ-ਪ੍ਰਯੋਗ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

## ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਆਸਤੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਅਗੇਂ, ਸਬੇਲਲਾ, ਕਦੋਂ, ਜਾਰੋਂ, ਉਦ੍ਧਰ, ਮਨੋਮਨ ਆਦਿ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨ ਸ਼ਬਦ ਬਰਤੋਏ ਦੇ ਨ। ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਗੀ ਚਾਹਿਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਵਿਦ्यਾਰਥੀਂ ਗੀ ਭਾਸਾ ਚ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਯੋਗ-ਮਹੱਤਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨ ਤੇ ਕਨੈ ਤੁਨਦੇ ਜਾਨ ਗੀ ਪਕਕਾ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਪਿਛੋਂ ਦਸ਼ੇ ਦੇ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨ ਦੇ ਭੇਦੋਂ-ਪ੍ਰਕਾਰੋਂ ਵਾ ਪਰਤਿਧੀ ਅਭਿਆਸ ਕਰਾਨ।

## पाठ-7

# सुद्ध महादेव

मश्हूर

पर्वत

राक्षस

पवित्र

फ़ाड़ी

परसिन्न

ब्रह्मा

वर

प्राहृचित

सुद्धांत

दुगर दा इक प्रसिद्ध धार्मिक थाहर 'सुद्ध-महादेव' ऐ, जेहड़ा कुदरती शलैपे दे कारण सैर-सपाटे आस्तै बी बड़ा मश्हूर ऐ। एह थाहर जम्मू कोला लगभग इक सौ बीह किलोमीटर दूर ऐ। जम्मू थमां चनैनी ते फ्ही उत्थूं दा अट्ठ किलोमीटर दे छिंडे उप्पर गौरी पर्वत ऐ। आखदे न जे माता गौरी ने इस्सै पर्वत उप्पर शिवं दी पूजा-अराधना कीती ही ते शिव जी ने परसिन्न होइयै उन्हें गी दर्शन दिते हे।

इस थाहरा कन्ने सुद्धांत नांड दे राक्षस दी कथ बी जुड़ी दी ऐ। कथ इस चाल्ली ऐ :-

"पौराणिक काल दी गल्ल ऐ। कश्यप नांड दे इक रिशी इस गौरी पर्वत उप्पर बड़ी शांति कनै बास करदे हे। ओह शिवं दे बड़े भगत हे। पर, इक दिन कुतुं दा सुद्धांत नांड दे राक्षस ने आइयै उन्दी पूजा-अर्चना ते शांति च विघ्न पाना

शुरू करी दिता। इन्ना गै नई, उन्नै कश्यप रिशी होरें गी जोरा-जबरी इस थाहरा थमां कद्ढी लाया। दुखी होइयै कश्यप रिशी होरें अपने किश शिश्य शिवं अगै अपनी फरियाद करने आस्तै भेजे।

शिव जी उस बेल्लै ब्रह्मा जी कनै कुसै चर्चा च रुझे दे हे। इस करी कश्यप हुन्दे शिश्यें माता



ਪਾਰਵਤੀ ਹੋਰੇਂ ਗੀ ਅਪਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਨੇਹਾ ਦੇਈ ਓਡੇਆ। ਮਾਤਾ ਪਾਰਵਤੀ ਜੀ ਗੀ ਰੋਹ ਚੜ੍ਹੀ ਗੇਆ ਤੇ ਓਹ ਸੁਫ਼ਾਂਤ ਰਾਕਸ਼ਸ ਗੀ ਸਮਝਾਨ ਟੁਰੀ ਪੇਇਆ।

ਤਾਂ ਨੇ ਸੁਫ਼ਾਂਤ ਰਾਕਸ਼ਸ ਗੀ ਪੈਹਲੋਂ ਤੇ ਖੂਬ ਸਮਝਾਯਾ-ਬਜ਼ਾਯਾ ਪਰ ਜਿਸਲੈ ਓਹ ਨੇਈ ਮਨੇਆ ਤਾਂ ਦੌਨੋਂ ਦੇ ਬਸ਼ਕਾਰ ਯੁਦ਼ ਛਿੱਡੀ ਪੇਆ।

ਜਿਸਲੈ ਸ਼ਿਵੇਂ ਗੀ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾ ਤਾਂ ਓਹ ਬੀ ਕ੍ਰੋਧਤ ਹੋਇਥੈ ਤਸ ਥਾਹਰਾ ਤਪ਼ਰ ਆਨੀ ਪੁੱਜੇ। ਤਾਂ ਨੇ ਸੁਫ਼ਾਂਤ ਰਾਕਸ਼ਸ ਗੀ ਯੁਦ਼ ਚ ਸ਼ਕਿਤਹੀਨ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸੁਫ਼ਾਂਤ ਰਾਕਸ਼ਸ ਸ਼ਿਵੇਂ ਦੇ ਪੈਰੋਂ ਪੇਈ ਗੇਆ। ਓਹ ਤਨੇ ਸ਼ਾ ਅਪਨੀ ਕਰਨੀ ਦੀ ਮਾਫੀ ਮੰਗਨ ਲਗੀ ਪੇਆ। ਕਨੈ ਗੈ ਤਾਂ ਅਪਨੀ ਮੁਕਤਿ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਬੀ ਕੀਤੀ।

ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਝਟ 'ਤਥਾਸਤੁ' ਆਖੀ ਦਿੱਤਾ। ਸੁਫ਼ਾਂਤ ਨੇ ਮਾਤਾ ਪਾਰਵਤੀ ਤੇ ਕਥਿਤ ਰਿਸ਼ੀ ਹੁਨ੍ਦੇ ਕੋਲਾ ਬੀ ਅਪਨੀ ਗਲਤੀ ਦੀ ਮਾਫੀ ਮੰਗੀ।

ਸਭਨੋਂ ਸੁਫ਼ਾਂਤ ਰਾਕਸ਼ਸ ਕੀ ਮਾਫੀ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਤੇ ਤਸ ਤਪ਼ਰ ਇਨ੍ਹੇ ਪਰਸਿਨ ਹੋਈ ਗੇ ਜੇ ਤਾਂ ਤੱਥੇ ਤਸੀ ਕੋਈ ਵਰਦਾਨ ਮੰਗਨੇ ਲੇਈ ਆਖੇਆ।

ਸੁਫ਼ਾਂਤ ਨੇ ਵਰ ਮੰਗਦੇ ਹੋਈ ਆਖੇਆ-ਪ੍ਰਭੁ ਇਤਥੂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਗੁੰਗਾ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਢੇ ਦੁਰਲੰਭ ਨਾ। ਤੁਸ ਕਿਰਿਆ ਕਰਿਥੈ ਇਸ ਲਾਕੇ ਚ ਬੀ ਗੁੰਗਾ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਧਾਰ ਬਗਾਈ ਛੋਡ੍ਹੀ, ਤਾਂ ਜੇ ਇਤਥੂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋਈ ਸਕੈ।

ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ 'ਤਥਾਸਤੁ' ਆਖਿਥੈ ਗੁੰਗਾ ਜੀ ਦੀ ਜੇਹੜੀ ਧਾਰ ਇਤਥੈ ਬਗਾਈ ਹੀ, ਓਹ 'ਦੇਵਕ' ਨਾਂਡ ਕਨੈ ਜਗਤ ਚ ਪ੍ਰਸਿਛ ਹੋਈ।

ਸੁਫ਼ਾਂਤ ਆਸੇਆ ਸਚੇ ਮਨੈ ਕਨੈ ਪ੍ਰਾਹਿਚਿਤ ਕਰਨੇ ਕਰੀ ਤੇ ਇਤਥੂ ਦੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਭਲੇ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਨੇ ਕਰੀ ਗੈਰੀ ਪਰਵਤ ਦੇ ਇਸ ਥਾਹਰੈ ਦਾ ਨਾਂਡ 'ਸੁਫ਼ ਮਹਾਦੇਵ' ਪੇਆ ਜੇਹੜਾ ਸਮੇਂ ਕਨੈ ਬਦਲਿਥੈ ਅੜਿ 'ਸੁਫ਼ ਮਹਾਦੇਵ' ਨਾਂਡ ਕਨੈ ਜਾਨੇਆ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਸੁਫ਼ਾਂਤ ਗੀ ਕੀ ਜੇ ਹਾਡ੍ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਪੂਰ੍ਣਮਾਸੀ ਗੀ ਸ਼ਿਵੇਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ ਹੋ, ਤਸੀ ਇਸੈ ਦਿਨ ਮੁਕਤਿ ਫ਼ਹੋਈ ਹੀ ਤੇ ਇਸੈ ਦਿਨ ਗੁੰਗਾ ਜੀ ਦਾ ਦੇਵਕਾ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਜਨਮ ਹੋਆ ਹਾ; ਇਸ ਕਰੀ ਏਹ ਦਿਨ ਇਤਥੈ ਹਰ ਬੈਰੈ ਮਨਾਯਾ ਜਾਨ ਲਗੀ ਪੇਆ। ਇਸ ਦਿਨ ਇਤਥੈ ਮੇਲਾ ਲਗਦਾ ਏ ਜਿਸ ਗੀ 'ਸੁਫ਼ੀ ਦਾ ਮੇਲਾ' ਆਖਦੇ ਨਾ। ਏਹ ਮੇਲਾ ਤੈ ਦਿਨ ਚਲਦਾ ਏ।

ਸੁਫ਼-ਮਹਾਦੇਵ ਦੇ ਇਸ ਤੀਰਥ ਸਥਾਨੈ ਤਪ਼ਰ ਇਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸ਼ਿਵ ਮੰਦਰ ਬੀ ਏ। ਸ਼ਿਵੇਂ ਦੇ ਮੰਦਰਾ ਕੋਲਾ ਤੈ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੇ ਛਿੰਡੇ ਤਪ਼ਰ 'ਗੈਰੀ ਕੁੰਡ' ਨਾਂਡ ਦਾ ਪਵਿਤਰ ਥਾਹਰ ਏ। ਆਖਦੇ ਨ ਮਾਤਾ ਪਾਰਵਤੀ ਇਸੈ ਕੁੰਡ ਚ ਸ਼ਨਾਨ ਕਰਿਥੈ ਸ਼ਿਵੇਂ ਗੀ ਪ੍ਰਾਜਿਦਿਯਾਂ ਹਿਯਾਂ। 'ਗੈਰੀ ਕੁੰਡ' ਦਾ ਏਹ ਥਾਹਰ ਬੀ ਅਪਨੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸ਼ਲਾਪੈ ਤੇ ਹਰੇ-ਭਰੇ ਜਾਂਗਲੇ ਕਾਰਣ ਜਾਤਰੁਏਂ ਦਾ ਮਨ ਮੋਹੀ ਲੈਂਦਾ ਏ।

## अभ्यास

### 1. हੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸੁਆਲੋਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :-

ਕ) ਸੁਦਾਂਤ ਮਹਾਦੇਵ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੰਧ ਧਾਰਮਿਕ ਥਾਹਰ ਕੈਹੜੇ ਆਸਟੈ ਮਸ਼ਹੂਰ ਏ?

.....

ਖ) ਸੁਦਾਂਤ ਮਹਾਦੇਵ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੋਲਾ ਕਿੱਨੀ ਦੂਰ ਏ?

.....

ਗ) ਸੁਦਾਂਤ ਮਹਾਦੇਵ ਨਾਂਡ ਦੇ ਥਾਹਰੈ ਕਨੈ ਕੁਸ ਰਾਕ਼ਸ ਦੀ ਕਤਥ ਜੁਡੀ ਦੀ ਏ?

.....

ਘ) ਸੁਦਾਂਤ ਰਾਕ਼ਸ ਨੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਕੋਲਾ ਕੇਹ ਵਰ ਮਾਂਗੇਅ ਹਾ?

.....

ਝ.) 'ਸੁਦਾਂਤ ਦਾ ਮੇਲਾ' ਕਦੂਂ ਲਗਦਾ ਏ?

.....

ਉਦੇਸ਼ਾਂ :- ਪਾਠੈ ਵਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

### 2. ਸ਼ਵੇਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਨੈ ਖਾਲਲੀ ਥਾਹਰ ਭਰੋ:-

ਸਮਝਾਨ, ਵਰਦਾਨ, ਸੁਦਾਂਤ ਦਾ ਮੇਲਾ, ਵਿਘਨ, ਪਰਸਿੰਨ

ਕ) ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ.....ਹੋਇਥੈ ਮਾਤਾ ਗੌਰੀ ਗੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਹੇ।

ਖ) ਸੁਦਾਂਤ ਰਾਕ਼ਸ ਨੇ ਕਥਿਤ ਰਿਸ਼ੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਚ.....ਪਾਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ।

ਗ) ਮਾਤਾ ਪਾਰਵਤੀ ਜੀ ਸੁਦਾਂਤ ਗੀ .....ਦੁਰੀ ਪੇਛਾਂ।

ਘ) ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਪਰਸਿੰਨ ਹੋਇਥੈ ਤਸੀ .....ਮਾਂਗਨੇ ਲੈਈ ਆਖੇਅਾ।

ਝ.) ਸੁਦਾਂਤ ਮਹਾਦੇਵ ਦੇ ਥਾਹਰੈ ਲਗਨੇ ਆਹਲੇ ਮੇਲੇ ਗੀ .....ਆਖਦੇ ਨਾ।

ਉਦੇਸ਼ਾਂ :- ਸ਼ਵੇਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਨੈ ਵਾਕਾਂ-ਪੂਰਿਆਂ।

### 3. ਸ਼੍ਰੁਤਲੇਖ :-

ਪਵਿਤਰ

ਡੁਗਗਰ

ਸਲੈਪਾ

ਪ੍ਰਸਿੰਧ

ਸੁਦਾਂਤ

ਪੂਰਣਮਾਸੀ

ਰਾਕ਼ਸ

ਬ੍ਰਹਮਾ

ਪਾਰਵਤੀ

ਮੁਕਿਤ

ਉਦੇਸ਼ਾਂ :- ਸੁਨਿਧੈ ਸ਼ੁਦਧ ਲਿਖਨੇ ਵਾ ਅਭਿਆਸ।

#### 4. ਪਢੋ, ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-

ਕ)	ਮਸ਼ਹੂਰ	-	ਪ੍ਰਸਿੰਛ	ਕ੍ਰੋਧਤ	-	ਰੋਹੋਂ
	.....	.....		.....	.....	
	ਖੁਸ਼	-	ਪਰਸਿੰਨ	ਪ੍ਰਾਚੀਨ	-	ਪਰਾਨਾ
	.....	.....		.....	.....	
						ਤਵੇਖਾ : - ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪਰਿਧਿਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।
ਖ)	ਸਲੈਪਾ	-	ਖੂਬਸੂਰਤੀ	ਰੋਹ	-	ਗੁਸ਼ਾ
	.....	.....		.....	.....	
	ਪਰਵਤ	-	ਫਾਡ	ਵਿਘਨ	-	ਰੁਕਾਵਟ
	.....	.....		.....	.....	
						ਤਵੇਖਾ : - ਸੰਜਾ ਦੇ ਪਰਿਧਿਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

#### 5. ਫੁਗਰ ਦੇ ਕੁਝੋ ਪੱਖਿਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਥਾਹਰੋਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਲਿਖੋ :-

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ਤਵੇਖਾ : - ਸਾਮਾਨਾ ਜਾਨ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

#### 6. ਸ਼ੇਈ ਕਥਨ ਦੇ ਅਗੋਂ (✓) ਤੇ ਗਲਤ ਦੇ ਅਗੋਂ (✗) ਦਾ ਨਸ਼ਾਨ ਲਾਓ :-

- ਕ) ਸੁਦਾ-ਮਹਾਦੇਵ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੰਛ ਧਾਰਮਿਕ ਥਾਹਰ ਏ।
- ਖ) ਜਮ੍ਮੂ ਕੋਲਾ ਸੁਦਾ-ਮਹਾਦੇਵ ਥਾਹਰੈ ਦੀ ਦੂਰੀ ਲਗਭਗ ਬੀਹ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਏ।
- ਗ) ਮਾਤਾ ਗੌਰੀ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਨ ਕੀਤੀ ਹੀ।
- ਘ) ਸੁਦਾਂਤ ਰਾਕਸ ਤੇ ਮਾਤਾ ਪਾਰਵਤੀ ਜੀ ਦੇ ਬਣਕਾਰ ਯੁਦਧ ਛਿੰਡੀ ਪੇਅਾ।
- ਡ.) ਹਾਡ ਮਹੀਨੈ 'ਸੁਦਾਂਤ ਦਾ ਮੇਲਾ' ਲਗਦਾ ਏ।

ਤਵੇਖਾ : - ਸਮਰਣ ਸ਼ਕਤਿ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

ਜਮ੍ਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਟੇਟ ਬੋਰ्ड ਆਂਫ ਸਕੂਲ ਏਜੂਕੇਸ਼ਨ

## अध्यापकें आस्तै निर्देश

इस पाठ च मशहूर, परसिन्न, प्राचीन, पवित्र, क्रोधत आदि विशेशन शब्द ते शलैपा, विघ्न, पर्वत, रोह आदि संज्ञा शब्द बरतोए दे न। विद्यार्थियें च पर्यायवाची जां समानार्थी शब्दावली दे ज्ञान दी समर्थ बधाने आस्तै अध्यापकें गी लोड़चदा ऐ जे ओह उ'नेंगी पाठ च बरतोए दे सभनें संज्ञा शब्दें ते विशेशन शब्दें दे पर्यायवाची शब्दें दा ज्ञान करान। जियां :- मशहूर - प्रसिद्ध, पवित्र-सुच्चा, रोह-क्रोध, गुस्सा, शलैपा - सुंदरता, खूबसूरती बगैरा। इन्दे इलावा उ'नेंगी होर शब्दें दे पर्याय शब्द तुप्पने दा अभ्यास बी कराया जा।

## पाठ-४

# महाराजा रणबीर सिंह

सुचारू  
न्याय-संहिता  
वज़रतां

पैमाइश  
हुक्मनामा  
परगने

राहीबाही  
प्रचार-प्रसार  
मकतब

महाराजा रणबीर सिंह हुन्दा जन्म 1830 ई च रामगढ़, साष्टा च होआ। एह महाराजा गुलाब सिंह हुन्दे सपुत्र हो। 1856 ई च इन्हें गी रियासता दी राजगद्दी पर ब्हालेआ गेआ। महाराजा बनने दे बाद इन्हें परजा दी भलाई-बेहतरी दे बड़े कम्म कीते। इन्हें रियासता दा शासन सुचारू ढंगा कनै चलाने लेई जम्मू ते कश्मीर प्रांतें च बकख-बकख वज़रतां बनाइयां ते रियासता गी प्रांते, तसीलें ते परगने च बंडेआ।

महाराजा रणबीर सिंह ने रियासता च जिमीं सुधारें बकखी खास ध्यान दित्ता। इन्हें जमीन दी पैमाइश करोआई ते गल्ला-बटाई दे थाहरै पर मालिया निर्धारित कीता। राहीबाही दे खेतरा च सिंचाई दियां बेहतर सुविधां देने आस्तै परानी नैहरें दी मरम्मत करोआई। इसदे इलावा जम्मू प्रांते च रावी ते उज्ज्व दरेआएं चा लौहकियां-लौहकियां नैहरां कढोआइयां। इन्हें अखनूर थाहरै परा चन्हाड दरेआ चा इक बड़ी नैहरा दा कम्म शुरू करोआया। इस नैहरा दा कम्म इन्दे सुर्गवास दे बाद सबूरा होआ ते इसदा नांड “रणबीर नैहर” रक्खेआ गेआ।

महाराजा रणबीर सिंह होरें अपने शासन काल च परजा दे हिता च कई बशेश कम्म कीते। इन्हें जनता गी न्यांड दोआने लेई अदालतां कायम कीतियां ते पैहली बारी न्याय-संहिता बनोआई जेहड़ी ‘रणबीर पीनल कोड’ नांड कनै प्रसिद्ध ऐ।



ਮहाराजा होरें रियासता च बपार गी बढ़ावा दित्ता ते शालें गी बेचने लई लंदन च इक केंद्र बनोआया ते शालें पर लगे दा टैक्स माफ कीता। रेशम दे उद्योग गी बढ़ावा देने लई जापान थमां तूतें दियां बधियां किस्मां मंगोआइयां। थाहर-थाहर तूतें दे बूहटे लोआए ते लोकें गी रेशम दे कीड़े पालने ते तार कइदने लई बधिया तरीकें दी सखलाई दोआई। रेशम-उद्योग दे कन्नै खंड त्यार करने दे कम्मा गी बी बल दित्ता ते आर. एस. पुरा च खंडू दा कारखाना कायम कीता।

महाराजा होरें रियासत जम्मू-कश्मीर च शिक्षा दे प्रचार-प्रसार च बड़ा योगदान दित्ता। इनें स्कूल, पाठशाला ते मकतब खलोहाइयै लोकें गी पढ़ाई-लिखाई दियां बेहतर सुविधां प्रदान कीतियां। इसदे इलावा कताबां छापने लई छापाखाना बी स्थापत कीता। डोगरी लिपि ते डोगरी भाशा च पढ़ाई-लिखाई च खास रुचि लई। इन्दे शासन च सन् 1884 ई. च इक सरकारी हुक्मनामा जारी होआ, जिसदे तैहत हर मलाज़म गी डोगरी लिपि च दरखास्त देने दी हिदायत दित्ती दी ही ते जेहड़ा मलाज़म डोगरी लिपि च लिखना नई जानदा, उसदी तन्खाह चा दस फीसदी कटौती करने दी सजा निश्चत कीती दी ही।

महाराजा रणबीर सिंह होरें अपने राज दरान लोकें गी दूरसंचार दियां सुविधां देने आस्तै डाकखाने बी कायम कीते। इनें जनता लई स्वास्थ सरबंधी बेहतर स्हूलतें दी व्यवस्था बी कीती ते हस्पतालें च रोगियें गी मुफ्त दुआइयां देने दे प्रबंध कीते। इसदे इलावा जतीम ते बेस्हरा बच्चें ते विधवा औरतें लई आर्थिक सहायता प्रदान करने दी व्यवस्था बी कीती। इस चाल्ली महाराजा होरें अपने राजकाल च जनता दे हित दी रक्षा कीती ते विकास दी दिशा च कई नमें कम्म कीते।

सन् 1885 ई. च महाराजा हुन्दा स्वर्गवास होई गेआ।

## अभ्यास

### 1. हेठ दित्ते दे सुआलें दे जवाब लिखो:-

क) महाराजा रणबीर सिंह हुन्दा जन्म कदूं होआ हा?

.....

ख) इन्दे पिता जी दा केह नांड हा?

.....

ग) जम्मू प्रांत च लौहकियां-लौहकियां नैहरा केहड़े दरेआएं चा कढोआइयां गेइयां हियां?

.....

घ) महाराजा रणबीर सिंह होरें जिस न्याय-संहिता गी बनोआया, ओह किस नांड कनै प्रसिद्ध ऐ?

.....

ड.) सन् 1884 ई. गी जारी होने आहले सरकारी हुक्मनामें च डोगरी लिपि दी बरतून बारै केह हिदायत दित्ती दी ही?

.....

उद्देश्य :- पाठै दा चेता दरहाना।

## 2. श्रुतलेख :-

सुचारू	पैमाइश	न्याय-संहिता	हुक्मनामा
बज़ारत	परगना	मकतब	रणबीर
सपुत्तर	निर्धारत	लौहकियां	स्थूलतां

उद्देश्य :- सुनियै शुद्ध लिखने दा अभ्यास।

## 3. स्वेई शब्दें कनै खाल्ली थाहर भरो :-

दस फीसदी, रणबीर नैहर, सुर्गवास, सपुत्तर, ध्यान

- क) महाराजा रणबीर सिंह होर महाराजा गुलाब सिंह हुन्दे.....हे।
- ख) महाराजा रणबीर सिंह होरें रियासता च जिमीं सुधारें बक्खी खास.....दित्ता।
- ग) चन्हांड दरेआ चा कइढी दी नैहरा दा नांड.....रक्खेआ गेआ।
- घ) हुक्मनामे तैहत सरकारी मलाज़में गी डोगरी लिपि च दरखास्त नई लिखने उपर अपनी नन्खाही चा ..... दी कटैती करोआनी पौंदी ही।

उद्देश्य :- स्वेई शब्दें कनै वाक्य-पूर्ति दा अभ्यास।

## 4. पढो, समझो ते लिखो :-

बज़ारत	=	बज़ारतां	तसील	=	तसीलां
.....	.....	.....	.....	.....	.....
नैहर	=	नैहरां	अदालत	=	अदालतां
.....	.....	.....	.....	.....	.....

ਕਿਸਮ	=	ਕਿਸਮਾਂ	ਕਤਾਬ	=	ਕਤਾਬਾਂ
.....	=	.....	.....	=	.....
ਦਰਖਾਸ਼ਤ	=	ਦਰਖਾਸ਼ਤਾਂ	ਸ਼ੂਲਤ	=	ਸ਼ੂਲਤਾਂ
.....	=	.....	.....	=	.....
ਖ) ਵਿਧਵਾ	=	ਵਿਧਵਾਂ			
.....	=	.....			
ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ	=	ਪਾਠਸ਼ਾਲਾਂ			
.....	=	.....			
ਸੁਵਿਧਾ	=	ਸੁਵਿਧਾਂ			
.....	=	.....			

ਤਵੇਖ :- ਸ਼੍ਰੀਲਿੰਗ ਸੰਜਾਏਂ ਦੇ ਬਹੁਬਚਨ ਬਨਾਨੇ ਵਾਲੇ ਅਭਿਆਸ।

## 5. ਜਮ੍ਮੂ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਿਯੇਂ ਤਸੀਲੋਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਲਿਖੋ :-

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ਤਵੇਖ:- ਸਾਮਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਕਾਸ।

## 6. ਸ਼ੇਈ ਕਥਨ ਦੇ ਅਗੇਂ (✓) ਤੇ ਗਲਤ ਦੇ ਅਗੇਂ (✗) ਦਾ ਨਸ਼ਾਨ ਲਾਓ :-

- ਕ) ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਬੀਰ ਸਿੱਹ ਹੁਨਦਾ ਜਨਮ ਸਨ् 1830 ਈ. ਚ ਹੋਆ ਹਾ।
- ਖ) ਮਹਾਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੱਹ ਹੋਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਬੀਰ ਸਿੱਹ ਹੁਨਦੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਹੇ।
- ਗ) ਤੁੜ੍ਹ ਤੇ ਰਾਵੀ ਦਰੇਆਏਂ ਚਾ ਨੈਹਰਾ ਕਢੋਆਇਆਂ ਗੇਇਆਂ।

ਘ) 'ਰਣਬੀਰ ਪੀਨਲ ਕੋਡ' ਨਿਆਅ-ਸੱਹਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂਡ ਏ।

ਡ.) ਡੋਗਰੀ ਲਿਪਿ ਦੀ ਬਰਤੂਨ ਬਾਰੈ ਸਰਕਾਰੀ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਸਨ् 1864 ਈ. ਚ ਜਾਰੀ ਹੋਆ ਹਾ।

ਉਦੇਸ਼ਯ:- ਸੁਵਿਧਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

## ਅਧਿਆਪਕੇ ਆਸਤੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਬਜ਼ਾਰਤਾਂ, ਨੈਹਰਾਂ, ਸੁਵਿਧਾਂ, ਕਿਸਮਾਂ, ਦੁਆਇਆਂ, ਕਤਾਬਾਂ ਬਗੈਰਾ ਖਾਸੇ ਸ਼੍ਰੀਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦ ਬਹੁਵਚਨ ਚ ਪ੍ਰਯੁਕਤ ਹੋਏ ਦੇ ਨ। ਤ' ਆਂ ਤੇ ਸਭਨੇਂ ਸ਼੍ਰੀਲਿੰਗ ਸੰਜਾਏਂ ਦੇ ਬਹੁਵਚਨੀ ਰੂਪੇਂ ਚ ਖੀਰਾ ਚ 'ਆਂ' ਪ੍ਰਤਿਧ੍ਵਲਿੰਗ ਲਗਦਾ ਏ ਪਰ ਅਕਾਰਾਂਤ, ਆਕਾਰਾਂਤ ਆਦਿ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਸ਼ਬਦਾਂ ਆਹਲਿਯੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਸ਼੍ਰੀਲਿੰਗ ਸੰਜਾਏਂ ਦੇ ਖੀਰਾ ਚ ਬਹੁਵਚਨੀ 'ਆਂ' ਜੁਡਨੇ ਕਰਿਥੈ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮੂਲ ਰੂਪੇਂ ਚ ਕਿਥਾ ਹੋਰ ਪਰਿਵਰਤਨ ਬੀ ਤਠੀ ਆਉਂਦੇ ਨ। ਜਿਥਾਂ :-

ਕੁਡੀ + ਆਂ = ਕੁਡਿਆਂ

ਨੂੰ + ਆਂ = ਨੁਹਾਂ

ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ + ਆਂ = ਪਾਠਸ਼ਾਲਾਂ

ਗੌ + ਆਂ = ਗਵਾਂ ਬਗੈਰਾ।

ਅਧਿਆਪਕੇ ਗੀ ਚਾਹਿਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਗੀ ਇਨ੍ਹੋਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਚ ਸ਼੍ਰੀਲਿੰਗ ਸੰਜਾਏਂ ਦੇ ਬਹੁਵਚਨ ਬਨਾਨੇ ਸਰਬਂਧੀ ਸਬੂਰੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨ।

## पाठ-9

# अखबारे दा महत्व

दूर-दराज	बदौलत	प्रकाशत	हफ्तावार
माहनू	मासक	देश-विदेश	आविश्कार
जागरूकता	सुदृढी	माड़ी	प्रचार-प्रसार
प्रभावत	सम्पादक	सम्बाददाता	इजाफा

माहनू दा सभाड ऐ जो ओह् अपने आले-दुआले दे बारे च जानना चांहदा ऐ ते दूर-दराज बारै बी खबर-सुर्त रक्खना चांहदा ऐ। इस कम्मै लई 'अखबार' बड़ी महत्वपूर्ण माध्यम ऐ। 'अखबार' यानि के जिस च खबरां होन। जदूं अखबारां नई हियां होंदियां अदूं इक थाह्रा दी खबरा गी दुए थाह्रै तगर पुज्जने च बड़ा समां लगदा हा। जरूरी-जरूरी सरकारी खबरें आदि गी पजाने आसै माहनू जां कबूतर भेजे जंदे हे। विज्ञान दी बदौलत माहनू गी अखबारा दा वरदान थ्होआ ते अज्ज हर माहनू घर बैठे-बठाए गै दुनिया दे कुसै थाह्रा दी खबर जानी सकदा ऐ। दुनिया दी पैहली अखबार कदूं ते कुंत्थुआं प्रकाशत होई? एह्दे बारे च निश्चत तौरा पर किश नई आखेआ जाई सकदा की जे इस बारै मत-धेद न, पर भारत च पैहली अखबार 'बंगाल



ਗਜ਼ਟ' ਨਾਂਡ ਕਨੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈ ਹੀ ਤੇ ਅਜ਼ਜ ਕੇਈ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਚ ਕੇਈ-ਕੇਈ ਅਖਬਾਰਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ ਦਿਧਾਂ ਨ।

ਅਖਬਾਰਾਂ ਕੇਈ ਚਾਲਲੀਂ ਦਿਧਾਂ ਹੋਂਦਿਧਾਂ ਨ, ਜਿ'ਧਾਂ ਰੋਜਾਨਾ, ਹਪਤਾਵਾਰ, ਮਾਸਕ, ਆਦਿ। ਇਨ੍ਹੋਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਚ ਦੇਸ਼-ਵਿਦੇਸ਼ ਦਿਧਿਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕਾ ਕੇਈ ਚਾਲਲੀਂ ਦਿਧਾਂ ਜਾਨਕਾਰਿਆਂ ਬੀ ਛਧੀ ਦਿਧਾਂ ਹੋਂਦਿਧਾਂ ਨ, ਜਿਨ੍ਹੇ ਕਨੈ ਜਾਨ ਚ ਬਾਦਥਾ ਹੋਂਦਾ ਏ ਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਬੀ ਹੋਂਦਾ ਏ।

ਜਿ'ਧਾਂ ਕੇ ਨਾਂਡ ਥਮਾਂ ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਏ ਜੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਚ ਖ਼ਬਰਾਂ ਹੋਂਦਿਧਾਂ ਨ, ਇਸਲੇਈ ਅਸ ਥੋਹੜੇ ਜੇਹ ਪੈਸੇ ਖਰ੍ਚਿਯੈ ਦੁਨਿਆ ਭਰੈ ਚ ਕੇਹ-ਕੇਹ ਹੋਆ ਕਰਦਾ ਏ, ਜਾਨੀ ਸਕਨੇ ਆਂ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੱਲਮ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਂਕ ਨਿਤ ਨਮੋਂ ਆਵਿਸ਼ਕਾਰਾਂ, ਨਮੋਂ ਸਾਧਨੇਂ, ਰੋਗੇਂ, ਇਲਾਜੇਂ-ਤਪਾਯ ਆਦਿ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਸਮਗ੍ਰੀ ਛਾਪਿਯੈ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਚ ਇਜਾਫਾ ਕਰਦੇ ਨ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਕਾ ਪਰਵੇਂ-ਤੇਹਾਰੋਂ ਆਦਿ ਖਾਸ-ਖਾਸ ਮੌਕੋਂ ਪਰ ਇਨ੍ਹੋਂ ਦਿਨੋਂ ਦੇ ਮਹਤਵ ਬਾਰੈ ਬੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਂਕ ਕਡਢੇ ਜਂਦੇ ਨ। ਇਨ੍ਹੇ ਰਾਹੋਂ ਪਾਠਕਾਂ ਚ ਅਪਨੀ ਸੰਸਕ੃ਤਿ, ਪਰਮਪਰਾਏਂ ਤੇ ਸਭਧਤਾ ਆਦਿ ਬਾਰੈ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਬਧਦੀ ਏ।

ਅਖਬਾਰਾਂ ਚ ਮਨੋਰੰਜਨ ਲੇਈ ਬੀ ਸੁਢੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਖੇਡ-ਸੰਸਾਰ, ਫਿਲਮੀ ਜਗਤ, ਚੁਟਕਲੇ, ਕਵਿਤਾਂ-ਕਹਾਨਿਆਂ ਆਦਿ ਸਮਗ੍ਰੀ ਹਰ ਵਰਗ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਿਯ ਕੱਲਮ ਹੋਂਦੇ ਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਪਾਠਕਾਂ ਗੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ ਨੇਹਾਲਪ ਰੌਂਹਦੀ ਏ।

ਅਖਬਾਰਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਆਸਟੈ ਬੀ ਇਕ ਉਪਯੋਗੀ ਸਾਧਨ ਨ, ਅਜ਼ਜਕਲ ਬਪਾਰੀ ਵਰਗ ਅਪਨਾ ਬਪਾਰ ਬਧਾਨੇ ਆਸਟੈ ਇਸੀ ਬਡਾ ਬਰਤਾ ਕਰਦੇ ਨ। ਓਹ ਇਨ੍ਹੇ ਰਾਹੋਂ ਅਪਨੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਿਯੈ ਬਡੀ ਅਸਾਨੀ ਕਨੈ ਗਾਹਕਾਂ ਤਗਰ ਪਯਾਈ ਦਿੰਦੇ ਨ ਤੇ ਖ਼ਰਾ ਨਫ਼ਾ ਕਮਾਂਦੇ ਨ।

ਕੀ ਜੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਆਮ ਜਨਤਾ ਗੀ ਬਡਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦਿਧਾਂ ਨ ਇਸਲੇਈ ਜਨਮਤ ਬਨਾਨੇ ਚ ਬੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਬਡੀ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਨਭਾਂਦਿਧਾਂ ਨ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਸਮਾਦਕ, ਸੰਵਾਦਦਾਤਾ ਜਾਂ ਬਾਕੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਦਿ ਕੁਸੈ ਘਟਨਾ ਗੀ ਜਨਤਾ ਲੇਈ ਚੰਗੀ ਜਾਂ ਮਾਡੀ ਬਨਾਇਯੈ ਪੇਸ਼ ਕਰੀ ਸਕਦੇ ਨ। ਦੂਆ ਅਖਬਾਰਾਂ ਚ ਜਨਤਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਜਾਨਨੇ ਦੇ ਕੱਲਮ ਬੀ ਹੋਂਦੇ ਨ, ਜਿਨ੍ਹੇ ਰਾਹੋਂ ਜਨਤਾ ਅਪਨੇ ਵਿਚਾਰ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਸਮਾਜ ਤਗਰ ਪਯਾਈ ਸਕਦੀ ਏ ਤੇ ਸਮਾਜ-ਸੁਧਾਰਕ, ਚਿੰਤਕਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਵਿਚਾਰੋਂ ਗੀ ਬੀ ਜਨਤਾ ਤਗਰ ਪਯਾਧਾ ਜਂਦਾ ਏ। ਇਧਾਂ ਜਿਤਥੈ ਇਕ ਪਾਸ੍ਸੈ ਜਨਤਾ ਦਾ ਮਤ ਜਾਨ੍ਹੇਆ ਜਾਈ ਸਕਦਾ ਏ ਤੁਥੈ ਤੁਨ੍ਹੇ ਮਤ ਗੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਿਯੈ ਲੋਡ੍ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਚ ਬੀ ਮੋਡੇਆ ਜਾਈ ਸਕਦਾ ਏ।

ਇਧਾਂ ਅਸ ਦਿਕਖਨੇ ਆਂ ਜੇ 'ਅਖਬਾਰ' ਖ਼ਬਰੋਂ-ਜਾਨਕਾਰਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਨੇਹਾ ਭੰਡਾਰ ਏ ਜਿਸ ਚ ਮਾਹਨੂ ਦੀ ਹਰ ਜਿੜਾਸਾ ਗੀ ਤ੃ਪਤ ਕਰਨੇ ਦੀ ਸਮਰਥ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਅਖਬਾਰ ਮਾਹਨੂ ਗੀ ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰੈ ਕਨੈ ਜੋਡ੍ਦੀ ਏ।

## ਅਖਿਆਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸੁਆਲਿੰਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :-

ਕ) ਪਰਾਨੇ ਸਮੇਂ ਚ ਖ਼ਬਰੋਂ ਗੀ ਪਯਾਨੇ ਆਸਟੈ ਕੇਹ ਸਾਧਨ ਬਰਤੇ ਜਂਦੇ ਹੋ?

ਖ) 'ਅਖਬਾਰ' ਦਾ ਕੇਹ ਮਤਲਬ ਏ?

.....

ਗ) ਭਾਰਤ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਨੇ ਆਹਲੀ ਪੈਹਲੀ ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਕੇਹ ਹਾ?

.....

ਘ) ਪ੍ਰਮੁਖ ਤੌਰ ਉਪਰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਕਿਨ੍ਹੀ ਚਾਲਲੀ ਦਿਯਾਂ ਹੋਂਦਿਆਂ ਨ?

.....

ਡ.) ਬਪਾਰੀ ਲੋਕ ਅਖਬਾਰੋਂ ਥਮਾਂ ਕੇਹ ਫਾਧਦਾ ਲੈਂਦੇ ਨ?

.....

ਉਦੇਸ਼ਯ :- ਪਾਠੈ ਦਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

ਨਫ਼ਾ	-	ਫਾਧਦਾ	ਮਾਧਿਮ	-	ਜ਼ਰਿਆ
.....	.....	.....	.....	.....	.....
ਅਖਬਾਰ	-	ਸਮਾਚਾਰ-ਪੜ੍ਹਨ	ਵਿਸ਼ੇਸ਼	-	ਖਾਸ
.....	.....	.....	.....	.....	.....
ਰੋਗ	-	ਬਮਾਰੀ	ਨੇਹਾਲਪ	-	ਇੰਤਜਾਰ
.....	.....	.....	.....	.....	.....
ਸੰਸਾਰ	-	ਦੁਨੀਆ	ਸੁਢੀ	-	ਮਤੀ
.....	.....	.....	.....	.....	.....

ਉਦੇਸ਼ਯ:- ਸਮਾਨਾਰ्थੀ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦਾ ਜਾਨ ਕਰਾਨਾ।

ਬੰਗਾਲ ਗਜ਼ੁਟ, ਮਹਤਵਪੂਰਣ, ਉਪਯੋਗੀ, ਸੁਢੀ, ਜਨਮਤ

ਕ) ਅਖਬਾਰ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦਾ ਇਕ..... ਮਾਧਿਮ ਏ।

ਖ) ਅਖਬਾਰੋਂ ਚ ਮਨੋਰੰਜਨ ਲੇਈ ਬੀ.....ਸਮਗ੍ਰੀ ਹੋਂਦੀ ਏ।

ਗ) .....ਬਨਾਨੇ ਚ ਬੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਨਭਾਂਦਿਆਂ ਨ।

ਘ) ਅਖਬਾਰਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਆਸਟੈ ਬੀ ..... ਸਾਧਨ ਨ।

ਡ.) ਭਾਰਤ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈ ਦੀ ਪੈਹਲੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦਾ ਨਾਂ.....ਹਾ।

ਉਦੇਸ਼ਿ:- ਸ਼ਹੇਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਵਾਂ।

ਖਬਰ-ਸੁਰੱਖਿ

ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ

ਸਮਗ੍ਰੀ

ਵਿਜ਼ਾਨ

ਪਰਮਪਰਾ

ਸਮਾਦਕ

ਹਫ਼ਤਾਵਾਰ

ਸਮਾਵਦਦਾਤਾ

ਉਤਪਾਦਨ

ਆਵਿ਷ਕਾਰ

ਉਦੇਸ਼ਿ :- ਸੁਨਿਯੈ ਸ਼ੁਦਧ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

ਮਾਡਾ

.....

ਭੂਮਿਕਾ

.....

ਵਰਦਾਨ

.....

ਜਾਗਰੂਕਤਾ

.....

ਜਨਤਾ

.....

ਚਿੰਤਕ

.....

ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕ

.....

ਜਿੜਾਸਾ

.....

ਤੁਪਤ

.....

ਨੇਹਾਲਪ

.....

ਉਦੇਸ਼ਿ:- ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

## अध्यापकें आस्तै निर्देश

इस पाठ च रोजाना, हफ्तावार, मासक बगैरा शब्दें दा प्रयोग विशेशन रूपें च होए दा ऐ। एह सब्मै कालसूचक गुणवाचक विशेशन न ते इन्दी रचना च क्रमशः रोज + आना, हफ्ता + वार, मास + अक, संज्ञादि शब्दें कनै आना, वार, अक प्रत्ययें दा प्रयोग होए दा ऐ।

अध्यापकें गी चाहिदा ऐ जे ओह् विद्यार्थियें गी विशेशन-रचना च बरतोने आहले प्रत्ययें दी जानकारी देन ते कनै होर-होर प्रत्ययें दा प्रयोग होए दा ऐ।

शर्म + औकल = शर्मोकल; डर + औकल = डरौकल; शौक + ईन = शकीन

लून + का = लूनका आदि।

## पाठ-10

### ईद

इबादत	मुबारक	बन्न-सबन्नियां	ईदी
पवित्र	रमज़ान	बकरीद	ईद-उल-फ़ित्तर
कुर्बानी	यथाशक्ति	नमाज़	ईद-उल-जुहा



ईद मुसलमानें दा प्रमुख तेहार ऐ। रमज़ान दे पवित्र म्हीने दे बाद 'ईद-उल-फ़ित्तर' दा तेहार औंदा ऐ। रमज़ान दा म्हीना तप ते दान दा म्हीना होंदा ऐ।

इस करी हर मुसलमान इस म्हीनै रोजे रखदा ऐ, इबादत करदा ऐ ते दान बगैरा दिंदा ऐ। ईद-उल-फ़ित्तर दा तेहार रोजे पूरे होने दी खुशी च मनाया जंदा ऐ। ईद दी नमाज़ 'जामा मस्जद' च अदा कीती जंदी ऐ। आदमी लोक मस्जिद च नमाज़ पढ़न जंदे न ते जनानियां-कुड़ियां घरें च गै ईद दी नमाज़ पढ़दियां न। नमाज़ पढ़ने दे बाद आपूं चें गलें मिलदे न ते ईद दी मुबारख दिंदे न।

एह खुशी दा तेहार होंदा ऐ। इस दिन लोक नमें टल्ले लांदे न। खाने-पीने आस्तै फल मठेराई ते बन्न-सबनियां चीजां बी बनाइयां जंदियां न। इस ईद गी 'सेमियें आहली ईद' बी आखदे न। इस करी इस दिन सेमियां जरूर बनाइयां जंदियां न। ईद आहले रोज बच्चें गी बड्डें कोला पैसे थ्होंदे न जिस गी 'ईदी' आखदे न।

दूर्वा प्रमुख ईद 'ईद-उल-जुहा' ऐ। एह 'ईद-उल-फ़ित्तर' दे कोई सवा दो म्हीने बाद औंदी ऐ। एह कुर्बानी दी ईद होंदी ऐ। इस रोज हर मुसलमान यथाशक्ति दान दिंदा ऐ। मते हारे लोक इस ईद गी बकरे दी कुर्बानी दिंदे न, इस करी इस गी 'बकरीद' बी गलाया जंदा ऐ।

## अभ्यास

क) ईद-उल-फ़ित्तर दा तेहार कदूं औंदा ऐ?

.....

ख) रमज़ान दे म्हीने च केह कीता जंदा ऐ?

.....

ग) 'ईदी' कुसी आखदे न?

.....

घ) ईद दी नमाज़ कुत्थै अदा कीती जंदी ऐ?

.....

ड.) 'ईद-उल-फ़ित्तर' आहले दिन केहड़ी चीज चेची बनाई जंदी ऐ?

.....

उद्देश्य:- पाठै दा चेता दरहाना।

क)	जनानी	-	जनानियां	कुड़ी	-	कुड़ियां
	.....		.....	.....		.....
	सेमी	-	.....	कुर्बानी	-	.....
	मठेराई	-	.....	सलाई	-	.....
उद्देश्य:- इकारांत स्त्रीलिंग संज्ञाएं दे बहुबचनी रूपें दा ज्ञान कराना।						

ख)	बच्चा	-	बच्चे	टल्ला	-	टल्ले
	म्हीना	-	.....	रोज़ा	-	.....
	पैसा	-	.....	बकरा	-	.....
उद्देश्य:- आकारांत पुलिंग शब्दें दे बहुबचनी रूपें दा अभ्यास।						

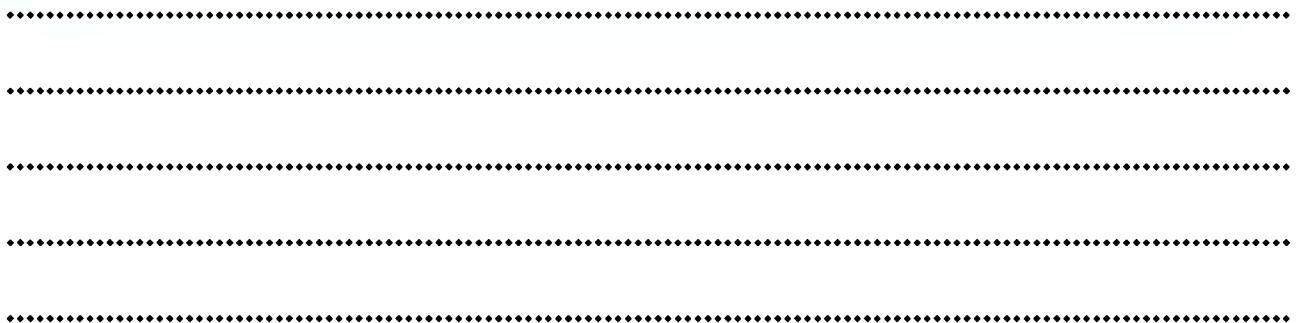
कुर्बानी दी, प्रमुख तेहार, ईद-उल-जुहा, खुशी, नमे-टल्ले

- क) ईद मुसलमाने दा.....ऐ।
- ख) ईद-उल-जुहा .....ईद होंदी ऐ।
- ग) एह.....दा तेहार होंदा ऐ।
- घ) इस दिन लोक ..... लांदे न।
- ड.) दूई प्रमुख ईद .....ऐ।

उद्देश्य:- सहेई शब्दें कनै वाक्य-पूर्ति।

**ਜਿ'ਧਾਂ:-** ਰਮਯਾਨ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਬਾਦ 'ਈਦ-ਉਲ-ਫਿਤਰ' ਦਾ ਤੇਹਾਰ ਆਂਦਾ ਏ।

ਕ)	ਰਮਯਾਨ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਬਾਦ	ਰੋਜ਼ੇ ਪੂਰੇ ਹੋਨੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਚ	ਮਨਾਯਾ ਜਾਂਦਾ ਏ।
ਖ)	ਈਦ-ਉਲ-ਫਿਤਰ ਦਾ ਤੇਹਾਰ	ਨਮੇਂ ਟਲਲੇ	ਗਲਾਯਾ ਜਾਂਦਾ ਏ।
ਗ)	ਈਦ ਦੀ ਨਮਾਜ਼	ਬਕਰੀਦ ਬੀ	ਲਾਂਦੇ ਨ।
ਘ)	ਇਸ ਦਿਨ ਲੋਕ	ਈਦ-ਉਲ-ਫਿਤਰ	ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਏ।
ਡ.)	ਇਸ ਕਰੀ ਇਸ ਗੀ	ਜਾਮਾ ਮਸਜਿਦ ਚ	ਦਾ ਤੇਹਾਰ ਆਂਦਾ ਏ।



**ਤਵੇਖਾਂ:-** ਸ਼ਹੇਇ ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

## 5. ਸ਼੍ਰੁਤਲੇਖ :-

ਬਨ-ਸਬਨਿਆਂ	ਪਵਿੱਤਰ	ਈਦ-ਉਲ-ਜੁਹਾ
ਈਦ-ਉਲ-ਫਿਤਰ	ਰਮਯਾਨ	ਇਕਾਦਤ
ਜਾਮਾ-ਮਸਜਿਦ	ਸੇਮਿਆਂ	ਧਰਾਤਲ

**ਤਵੇਖਾਂ:-** ਸੁਨਿਧੀ ਸ਼ੁਦਧ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

## 6. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਬਣਾਓ :-

ਇਕਾਦਤ .....  
.....

ਨਮਾਜ਼ .....  
.....

रोज़ा	.....
दान	.....
तप	.....
सेमियां	.....
ईदी	.....
कुर्बानी	.....

उद्देश्यः— वाक्य रचना दा अभ्यास।

#### 7. ‘ईद’ दे तेहार उपर पंज वाक्य लिखो :-

.....

.....

.....

.....

.....

उद्देश्यः— रचनात्मक शक्ति दा विकास करना।

## अध्यापकें आस्तै निर्देश

इस पाठ च आकारांत पुलिंग बहुवचन शब्दें -बच्चे, टल्ले, बकरे आदि ते ईकारांत स्त्रीलिंग बहुवचन शब्दें -जननियां, कुड़ियां, सेमियां आदि दा प्रयोग होए दा ऐ। आकारांत पुलिंग शब्दें च बहुवचन आस्तै ‘-ए’ प्रत्यय लगदा ऐ ते ईकारांत स्त्रीलिंग शब्दें च ‘-आं’। अध्यापकें गी चाहिदा ऐ जे ओह विद्यार्थियें गी इ‘नें शब्दें गी समझांदे होई इकवचन थमां बहुवचन बनाने आहले नियमें दी जानकारी देन।

## पाठ-11

# वीर बनो

धरती	भाग-सतारे	लश्कारे	वरदान	वाणी
बलवान	संगीत	रसीला	संकट	एका
ममता	प्राण	तज्जना	गम्भीर	तान



तुस वीर बनो बलवान बनो,  
अपने देसै दी शान बनो।

एह धरती तुन्ही धरती ऐ,  
तुस इसदे भाग-सतारे ओ।  
ओह जुग जो औने आहला ऐ,  
तुस उसदे गै लश्कारे ओ।  
उस औने आहले जुगै लई,

ਤੁਸ ਸਬੈ ਇਕ ਵਰਦਾਨ ਬਨੋ।  
ਤੁਸ ਕੀਰ ਬਨੋ, ਬਲਵਾਨ ਬਨੋ॥

ਤੁਨਦੀ ਕਾਣੀ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਗੀ,  
ਹਿਰਖੈ ਦਾ ਪਾਠ ਪਢਾਂਦੀ ਜਾ।  
ਤੁਨਦਾ ਜੀਵਨ ਸਾਂਗੀਤ ਬਨੈ,  
ਭਾਰਤ ਭੂਮਿ ਦੇ ਏਕੇ ਦਾ।  
ਏਕੇ ਦਾ ਗੀਤ ਰਸੀਲਾ ਏ,  
ਤੁਸ ਇਸ ਗੀਤੈ ਦੀ ਤਾਨ ਬਨੋ।  
ਤੁਸ ਕੀਰ ਬਨੋ, ਬਲਵਾਨ ਬਨੋ॥

ਦੇਸੈ ਪਰ ਸਕਟ ਆਵੈ ਤਾਂ,  
ਪ੍ਰਾਣੇਂ ਦੀ ਮਮਤਾ ਨੇਈ ਕਰੇਓ।  
ਤੁਸ ਕੀਰ 'ਹਕੀਕਤ' ਬਨੀ ਜਾਓ,  
ਸਚਚੇਂ ਦਾ ਸਾਥ ਨੇਈ ਤਜ਼ੇਓ।  
ਗੈਤਮ ਸਾਹੀਂ ਗਮਥੀਰ ਬਨੋ,  
ਅੰਜੂਨ ਸਾਹੀਂ ਬਲਵਾਨ ਬਨੋ।  
ਅਪਨੇ ਦੇਸੈ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਬਨੋ॥

## ਅਧ्यਾਸ

### 1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸੁਆਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ:-

ਕ) ਕਵਿ ਬਚਚੇਂ ਗੀ ਕੇਹ ਬਨਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇਆ ਕਰਦਾ ਏ?

.....

ਖ) ਕੇਹਡਾ ਗੀਤ ਰਸੀਲਾ ਹੋਂਦਾ ਏ?

.....

ਗ) ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਚ ਆਏ ਦੇ ਕੀਰੋਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਲਿਖੋ?

.....

ਘ) ਦੇਸੈ ਪਰ ਸਕਟ ਔਨੇ ਪਰ ਕਵਿ ਨੇ ਕੇਹ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਆਖੇ ਦਾ ਏ?

.....

ਤਵੇਖਾਵਾਂ:- ਪਾਠੈ ਦਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

## 2. पूरा करो:-

तुस वीर बनो .....बनो,  
 अपने देसै दी .....  
 एह धरती तुन्दी .....  
 तुस इसदे.....  
 ओह जुग जो .....  
 तुस उसदे गै .....  
 उस औने आहले .....  
 तुस सब्है .....

उद्देश्यः- स्मरण शक्ति दा विकास।

## 3. पढ़ो, समझो ते लिखो:-

क)	में वीर आं। ..... तूं वीर एं। ..... ओह वीर ऐ। .....	अस बलवान आं। ..... तुस बलवान ओ। ..... ओह बलवान न। .....
ख)	में सतरा आं। तूं .....। ओह .....।	अस बलवान आं। तुस .....। ओह .....।
ग)	बलवान = ताकतवर ..... = ..... देस = मुल्ख ..... = ..... धरती = भूमि ..... = .....	संकट = मुसीबत ..... = ..... भाग = किस्मत ..... = ..... हिरख = प्यार ..... = .....

उद्देश्यः- पुरश वाचक सर्वनामें कनै क्रिया दी अन्विति।

उद्देश्यः- पर्यायवाची शब्दें दा परिचे कराना।

वीर	वरदान	जीवन	भूमि	संगीत
रसीला	ममता	अर्जुन	संकट	गम्भीर
उद्देश्यः- सुनियै शुद्ध लिखने दा अभ्यास।				

उद्देश्यः- कविता दा सुर-लय कनै वाचन।

वाणी	.....
रसीला	.....
देस	.....
तान	.....
प्राणी	.....
जुग	.....
शान	.....
भारत	.....
संकट	.....
पाठ	.....

उद्देश्यः- वाक्य रचना दा अभ्यास।

## अध्यापकें आस्तै निर्देश

इस पाठ च बनो, बनै, आवै क्रिया-रूप आदेशात्मक जां आज्ञार्थक संदर्भे च बरतोए दे न। डोगरी च क्रिया-रूप-रचना प्रथम, मध्यम ते अन्य त्रैनें पुरशें आस्तै रूपायन ग्रैहण करदी ए। अध्यापकें गी लोड़दा ए जे ओह इ'नें क्रियारूपें गी समझांदे होई विद्यार्थियें गी आज्ञार्थ जां आदेशार्थ दी जानकारी त्रैनें पुरशें लेर्इ बरतोने आहले क्रिया-रूपें दे उदाहरणें कनै करान। जियां :-

प्रथम पु.	बनां	बनचै
मध्यम पु.	बन	बनो
अन्य पु.	बनै	बनन

## पाठ-12

### हब्बा ख़ातून

पाम्पुर	गोआर	सौहरिये	मरहाज	दुआस
बेदन	शोह्रत	निकाह	व्यक्तित्व	रज़ामंदी

हब्बा ख़ातून ਦਾ ਅਸਲੀ ਨਾਂ ਜੂਨ ਹਾ। ਜੂਨ ਦਾ ਜਨਮ ਅਜੈ ਕੋਲਾ ਸਾਡੇ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲ ਪੈਹਲੋਂ ਪਾਮ्पੁਰ ਦੇ ਕੋਲ ਚੰਦਹਾਰ ਗ੍ਰਾਂਡ ਚ ਹੋਆ ਹਾ। ਇਸਦੇ ਪਿਤਾ ਆਵਦੀ ਰਾਥਰ ਇਕ ਗਰੀਬ ਤੇ ਅਨਪਢ਼ ਕਰਸਾਨ ਹੈ।

ਤਥ ਜਮਾਨੇ ਚ ਪਢਨੇ ਦਾ ਰਖਾਜ ਘਟਟ ਹਾ। ਪਰ ਜੂਨ ਦੇ ਪਿਤਾ ਹੋਰੋਂ ਜੂਨ ਗੀ ਇਕ ਮੁਲਲਾਂ ਕੋਲ ਪਢਨੇ ਆਸਟੈ ਭੇਜੀ ਦਿੱਤਾ। ਏਹ ਤਸਲੈ ਪੰਜੋਂ ਬੈਰੋਂ ਦੀ ਹੀ। ਦੱਤਾਂ ਬੈਰੋਂ ਚ ਗੈ ਇਨ੍ਹੈ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਾਰੀਫ਼ ਪਢੀ ਲੇਅਾ। ਫਹੀ ਮਸ਼ਿਦ ਦੇ ਇਸਾਮ ਹੁਨਦੇ ਸ਼ਾ ਫਾਰਸੀ ਸਿਕਖੀ ਤੇ ਤੌਲੇ ਗੈ ਮਤਿਆਂ ਸਾਰਿਆਂ ਕਤਾਬਾਂ ਪਢੀ ਲੇਇਆਂ।

ਜੂਨ ਅਪਨੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਬਡੀ ਝੜ੍ਹਤ ਕਰਦੀ ਹੀ। ਇਸਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਸਦਾ ਬਧਾਹ ਇਕ ਅਨਪਢ਼ ਤੇ ਗੋਆਰ ਜਾਗਤਾ ਕਨ੍ਹੈ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ। ਜੂਨ ਦੇ ਸੌਹਰਿਧੇ ਇਸ ਗੀ ਬਡਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦੇ ਹੈ। ਜੂਨ ਸਾਰਾ-ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਘਰਾ ਦੇ ਕਮਮ-ਕਾਜ ਕਰਦੀ ਰੈਹਨਦੀ। ਖੇਤਰੋਂ-ਖਲਾਡੋਂ ਚ ਬੀ ਕਮਮ ਕਰਦੀ। ਪਰ ਘਰਾ ਦਾ ਕੋਈ ਬੀ ਇਸੀ ਸਿਛੀ ਨੇਈ ਬਾਂਹਦਾ ਹਾ। ਇਸਦਾ ਮਰਹਾਜ ਬੀ ਇਸੀ ਬਡਾ ਸਤਾਂਦਾ ਹਾ। ਜੂਨ ਗੀ ਇਸ ਗਲਲਾ ਦਾ ਬਡਾ ਮਲਾਲ ਹਾ ਜੇ ਓਹ ਅਪਨੇ ਸੌਹਰਿਧਿਆਂ ਦਾ ਦਿਲ ਨੇਈ ਜਿੱਤੀ ਸਕੀ। ਇਸ ਦੁਖਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਜੂਨ ਅਕਸਰ ਦੁਆਸਾ ਹੋਈ ਜਂਦੀ ਹੀ। ਏਥੇ ਹਾਲਾਤ ਨੇ ਗੈ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਸੁਤੀ ਦੀ ਕਵਿਤੀ ਗੀ ਬਝਾਲੇਆ ਤੇ ਓਹ ਦਰਦ ਭਰੋਚੇ ਗੀਤ ਰਚਨ ਲਗੀ ਪੇਈ। ਇਸਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਚ ਮਿਠਾਸ ਤੇ ਬੇਦਨ ਹੀ, ਜੇਹਡੀ ਸੁਨਨੇ ਆਹਲੋਂ ਦੇ ਮਨੋਂ ਗੀ ਛੂਹੀ ਜਂਦੀ। ਇਸ ਕਨ੍ਹੈ ਜੂਨ ਦੇ ਦਿਲੈ ਉਪਰ ਪੇਦਾ ਭਾਰ ਬੀ ਹੌਲਾ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਹਾ।

ਬਲਲੋਂ-ਬਲਲੋਂ ਜੂਨ ਦੇ ਗੀਤੋਂ ਦੀ ਚੱਚਾ ਸਾਰੈ ਫੈਲੀ ਗੇਈ। ਜਿਸਲੈ ਇਸਦੇ ਸਸ਼ਸ, ਸੌਹਰੇ ਤੇ ਘਰਾਅਹਲੇ ਗੀ ਪਤਾ ਲਗਾ ਤਾ ਤਨਦੀ ਨਫਰਤ ਹੋਰ ਬਧੀ ਗੇਈ।

ਜੂਨ ਦੇ ਗੀਤੋਂ ਦੀ ਧੁਮਮ ਸੂਫ਼ੀ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਵਾਜ਼ਾ ਮਸੂਦ ਹੁਨਦੇ ਤਗਰ ਬੀ ਪੁਜ਼ੀ। ਓਹ ਬੀ ਪਾਮ्पੁਰ ਚ ਗੈ ਰੈਹਨਦੇ ਹੈ। ਲੋਕ ਖ਼ਵਾਜ਼ਾ ਹੁਨਦੇ ਕੋਲ ਫ਼ਰਿਧਾਦ ਲੇਇਥੈ ਜਂਦੇ ਹੈ। ਜੂਨ ਬੀ ਇਕ ਦਿਨ ਤਨਦੇ ਕੋਲ ਪੁਜ਼ੀ ਗੇਈ। ਖ਼ਵਾਜ਼ਾ ਸਾਹਬ ਜੂਨ ਦੇ ਗੀਤੋਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਪੈਹਲੋਂ ਗੈ ਜਾਨਦੇ ਹੈ। ਜੂਨ ਬੀ ਇਕ ਦਿਨ ਤਨਦੇ ਕੋਲ ਪੁਜ਼ੀ ਗੇਈ। ਖ਼ਵਾਜ਼ਾ ਸਾਹਬ ਜੂਨ ਦੇ ਗੀਤੋਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਪੈਹਲੋਂ ਗੈ ਜਾਨਦੇ ਹੈ। ਜੂਨ ਗੀ ਅਪਨੇ ਕੋਲ ਆਏ ਦੇ ਦਿਕਿਥੈ ਓਹ ਇਨ੍ਹੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਜੇ ਤਨੋਂ ਜੂਨ ਗੀ ਇਕ ਨਮਾਂ ਨਾਂਡ ਦੇਈ ਦਿੱਤਾ—“ਹਬ਼ਾ ਖ਼ਾਤੂਨ”। ਬਾਦ ਚ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਜੂਨ ਗੀ ਇਸੈ ਨਾਂਡ ਕਨ੍ਹੈ ਚੇਤਾ ਰਕਖੇਆ।

ਤਨੋਂ ਦਿਨੋਂ ਯੂਸੂਫ਼ ਸ਼ਾਹ ਚਕ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਰਾਜਾ ਹੈ। ਹਬ਼ਾ ਖ਼ਾਤੂਨ ਦੀ ਸ਼ੋਹਰਤ ਤਨੋਂ ਬੀ ਸੁਨੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਓਹ ਪਾਮ्पੁਰ ਦੇ ਲਾਕੇ ਚ ਸੈਰ ਕਰਦੇ ਹੈ ਜੇ ਤਨਦੇ ਕਨ੍ਹੋਂ ਚ ਕੁਸੈ ਦੇ ਮਿਟਠੇ ਗਾਨੇ ਦੀ ਬੁਆਜ ਪੇਈ। ਗੀਤ ਇਨਾ ਰਸੀਲਾ ਤੇ ਸੁਰ ਇਨਾ ਮਿਟਠਾ ਹਾ ਜੇ ਤਨਦੇ ਕਦਮ ਰੁਕੀ ਗੇ। ਹਬ਼ਾ ਖ਼ਾਤੂਨ ਦੀ ਤਪਾਸ਼ ਹੋਈ। ਸ਼ਹਜ਼ਾਦਾ ਯੂਸੂਫ਼ ਸ਼ਾਹ ਚਕ ਉਸਦੇ

ਵਕਿਤਤਵ ਕੋਲਾ ਇਨੇ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਏ ਜੇ ਤਾਂਨੇ ਉਸ ਕਨੈ ਨਿਕਾਹ ਕਰਨੇ ਦੀ ਇਚ਼ਾ ਜਾਹਰ ਕੀਤੀ। ਹਬਿਆ ਖਾਤੂਨ ਦੀ ਰਾਮਾਂਦੀ ਕਨੈ ਬਧਾ ਬੀ ਹੋਈ ਗੇਅ। ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਇਕ ਗਰੀਬ ਕਰਸਾਨ ਦੀ ਥੀਡ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਰਾਨੀ ਬਨੀ ਗੇਈ।

ਹਬਿਆ ਖਾਤੂਨ ਗੀ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਕਨੈ ਬਡਾ ਲਗਾਡ ਹਾ। ਓਹ ਪਤਿ ਯੁਸੂਫ ਗੀ ਪਰਜਾ ਦੀ ਭਲਾਈ ਆਸਟੈ ਅਕਸਰ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਦਿੰਦੀ ਰੱਹਦੀ ਹੀ।

ਕਿਥ ਸਮਾਂ ਰਮਾਨਦਾਰੀ ਕਨੈ ਕਟੋਆ ਤੇ ਹਬਿਆ ਖਾਤੂਨ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਨੇ ਇਕ ਬਾਰੀ ਫਹੀ ਪਲਟਾ ਖਾਦਧਾ। ਇਸਦੇ ਪਤਿ ਯੂਸੂਫ ਸ਼ਾਹ ਚਕ ਗੀ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਨੇ ਬੰਦੀ ਬਨਾਈ ਲੇਅ। ਹਬਿਆ ਖਾਤੂਨ ਤੱਥ ਮਸੀਬਤੋਂ ਦਾ ਪਛਾਡ ਆਈ ਪੇਆ। ਜਨਤਾ ਅਪਨੀ ਗਰੀਬੀ ਕਨੈ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੀ ਤੇ ਹਬਿਆ ਖਾਤੂਨ ਅਪਨੀ ਕਿਸਮਤਾ ਕਾਰਣ। ਇਸਦੇ ਗੀਤੋਂ ਚ ਗੈਹਰਾਈ ਤੇ ਦਰਦ ਬਧਦਾ ਗੇਅ ਤੇ ਫਹੀ ਹਬਿਆ ਖਾਤੂਨ ਕਨੈ ਕੇਹ ਹੋਆ? ਕੁਝੈ ਗੀ ਬੀ ਕਿਥ ਪਤਾ ਨੇਈ। ਹਾਂ, ਕਿਥ ਲੋਕ ਮਨਦੇ ਨ ਜੇ ਅਪਨਾ ਦੁਖ ਲੈਤੇ ਦੇ ਗੈ ਹਬਿਆ ਖਾਤੂਨ ਇਸ ਦੁਨਿਆ ਗੀ ਛੋਡੀ ਗੇਈ। ਉਸਦੀ ਕਬਰ ਪਾਂਦਰੀਠਨ ਦੀ ਇਕ ਮਸੀਤੈ ਦੇ ਕੋਲ ਬਨੀ ਦੀ ਏ।

ਹਬਿਆ ਖਾਤੂਨ ਦੇ ਮਨੈ ਚ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਆਸਟੈ ਹਮਦਰਦੀ ਹੀ ਤੇ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਦੇ ਦਿਲੈ ਚ ਅਪਨੀ ਰਾਨੀ ਆਸਟੈ ਝੜ੍ਹਤ-ਮਾਨ। ਸਦਿਧਾਂ ਬੀਤੀ ਗੇਈਆਂ ਨ। ਹਬਿਆ ਖਾਤੂਨ ਦੇ ਦਰਦ ਭਰੋਚੇ ਗੀਤ ਅਜ਼ਜ ਬੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਜਨਤਾ ਚ ਪ੍ਰਸਿਛਦ ਨ। ਸ਼ਾਦੀ-ਬਧਾ ਆਹਲੇ ਘਰਾ ਚ ਜਨਾਨਿਆਂ ਅਜ਼ਜ ਬੀ ਇਸਦੇ ਗੀਤ ਗਾਂਦਿਆਂ ਨ। ਕਸ਼ਮੀਰਾ ਚ 'ਹਬਿਆ ਕਦਲ' ਨਾਂਡ ਇਸਦੇ ਨਾਂਡ ਤੱਥ ਗੈ ਰਖੋਏ ਦਾ ਏ।

## ਅਭ्यਾਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :-

ਕ) ਹਬਿਆ ਖਾਤੂਨ ਦਾ ਅਸਲੀ ਨਾਂਡ ਕੇਹ ਹਾ?

.....

ਖ) ਜੂਨ ਗੀ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਪਢਨੇ ਆਸਟੈ ਕੁਤੱਥੈ ਭੇਜਾ ਹਾ?

.....

ਗ) ਜੂਨ ਗੀ ਕਿਸ ਗਲਲਾ ਦਾ ਮਲਾਲ ਹਾ?

.....

ਘ) ਜੂਨ ਗੀ 'ਹਬਿਆ ਖਾਤੂਨ' ਦਾ ਨਾਂਡ ਕਿਸ ਸੂਫ਼ੀ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹਾ?

.....

ਡ.) ਹਬਿਆ ਖਾਤੂਨ ਦੇ ਦੁਏ ਪਤਿ ਦਾ ਨਾਂਡ ਕੇਹ ਹਾ?

.....

## 2. ਸ਼੍ਰੁਤਲੇਖ:-

ਹਥਾ ਖਾਤੂਨ	ਜੂਨ	ਪਾਮਪੁਰ	ਸੌਹਿਰਿਧੇ
ਮਰਹਾਜ	ਦੁਆਸ	ਗੋਆਰ	ਘਰਾਆਹਲੇ
ਖਵਾਜਾ	ਯੂਸੂਫ	ਸ਼ੋਹਰਤ	

ਉਦੇਸ਼ਾਂ:- ਸਨਿਧੀ ਸ਼ੁਦਧ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

## 3. ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨੈ ਖਾਲਲੀ ਥਾਹਰ ਭਰੋ:-

ਕੇਦਨ, ਪਾਮਪੁਰ, ਪਢਨੇ, ਇੱਜ਼ਤ, ਬੰਦੀ

- ਕ) ਜੂਨ ਦੇ ਪਿਤਾ ਹੋਰੇਂ ਤਸੀ ਇਕ ਮੁਲਲਾਂ ਕੋਲ.....ਆਸਟੈ ਭੇਜੀ ਦਿੱਤਾ।
- ਖ) ਜੂਨ ਅਪਨੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਬਡੀ.....ਕਰਦੀ ਹੈ।
- ਗ) ਜੂਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਚ ਮਿਠਾਸ ਤੇ.....ਹੀ।
- ਘ) ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਨੇ ਯੁਸੂਫ ਸ਼ਾਹ ਚਕ ਗੀ.....ਬਨਾਈ ਲੇਆ।
- ਡ.) ਸੂਫੀ ਹਜ਼ਰਤ ਖਵਾਜਾ ਮਸੂਦ ਹੋਰ .....ਚ ਰੈਂਹਦੇ ਹੈ।

ਉਦੇਸ਼ :- ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਵਾਂ।

## 4. ਪਢੋ ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-

ਕ) ਗਰੀਬ	ਅਮੀਰ	ਗੋਆਰ	ਸ਼ਿਸ਼ਟ
.....	.....	.....	.....
ਹੈਲਾ	ਭਾਰ	ਪ੍ਰਸਿਦ਼	ਗੁਮਨਾਮ
.....	.....	.....	.....

ਉਦੇਸ਼ :- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

ਖ) ਅੰਦਰ	ਬਾਹਰ	ਤੱਤ੍ਰ	ਖਲਲ
.....	.....	.....	.....
ਪੈਹਲੋਂ	ਪਿਛੁਆਂ	ਅਗੇ	ਪਿਛੋਂ
.....	.....	.....	.....

ਉਦੇਸ਼:- ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

5. ਸ਼ੇਈ ਕਥਨ ਦੇ ਅਗੋਂ (✓) ਤੇ ਗਲਤ ਦੇ ਅਗੋਂ (✗) ਦਾ ਨਸ਼ਾਨ ਲਾਓ :-

- ਕ) ਜੂਨ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਆਵਦੀ ਰਾਥਰ ਹਾ।
- ਖ) ਸੱਤੋਂ ਸਾਲਿੰ ਚ ਗੈ ਜੂਨ ਨੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਾਰੀਫ਼ ਪਢੀ ਲੇਆ।
- ਗ) ਜੂਨ ਦੇ ਸੌਹਰਿਯੇ ਤਸੀ ਬਡਾ ਚਾਂਹਦੇ ਹੋ।
- ਘ) ਜੂਨ ਗੀ 'ਹਥਾ ਖਾਤੂਨ' ਦਾ ਨਮਾਂ ਨਾਂ ਤਥਾਦੇ ਦੁਏ ਪਤਿ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹਾ।

ਤਦੇਸ਼ਯ:- ਸਮਰਣ ਸ਼ਕਿਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

## ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਆਸਤੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਘਟਟ, ਅਨਪਢ਼, ਗੋਆਰ, ਦੁਆਸ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਪੈਹਲੋਂ, ਬਲਲੋਂ-ਬਲਲੋਂ ਆਦਿ ਕ੍ਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨ ਸ਼ਬਦ ਬਰਤੋਏ ਦੇ ਨਾ। ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਗੀ ਚਾਹਿਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਵਿਦ्यਾਰਥੀਂ ਚ ਅਰਥਬੋਧ ਦੀ ਸੂਖਮਤਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਤਨੋਂ ਗੀ ਇਨ੍ਦੇ ਵਿਪਰੀਤਾਰ੍ਥੀ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਬੀ ਦੇਨ। ਜਿ'ਧਾਂ :- ਘਟਟ-ਬਦਵ, ਅਨਪਢ਼-ਪਢੇ-ਲਿਖੇ ਦਾ ਆਦਿ।

## पाठ-13

# लोहड़ी

प्रसिद्ध	तेहार	तरकालें	बजुर्ग	छज्जा
मुंगफली	पकोआन	हरणा	रयौड़ियाँ	तिल
चिड़वे	गुड़	तरचौली	खुशहाली	प्रार्थना

लोहड़ी झुगर दा इक प्रसिद्ध तेहार ऐ। एह तेहार भर-स्यालै आम तौरा पर 13 जनवरी गी औंदा ऐ। जागत-कुड़ियाँ इस तेहारै गी ब'रा भर बलगदे रौंहदे न। ग्रांएं-थाहरें जागत-कुड़ियाँ रोज तरकालें घर-घर लोहड़ी मंगन जंदे न। मंगदे बेल्लै ओह लोहड़ी दे गीत बी गांदे न। लोहड़ी दे दो गीत बड़े मशहूर न - 'एरनी भई एरनी' ते 'आं कुड़े तरचौलिये'। पैहला गीत जागतें दा ऐ ते दूआ गीत कुड़ियें दा ऐ। लोहड़ी मंगने दा सिलसिला लोहड़ी शा पैहलें पूरा म्हीना चलदा ऐ। लोक लोहड़ी मंगने आहले जागतें-कुड़ियें गी लकड़ियाँ, गोहटे आदि दिंदे न। फही सारे कट्ठे होइयै अग बालदे ते सेकदे होई गीत गांदे न।

लोहड़ी लाने-पाने ते खाने दा तेहार ऐ। इस दिन चिड़वे, रयौड़ियाँ, तिल, गुड़, मुंगफली, मेवे आदि खादधे जंदे न। एह चीजां रिश्ते-नातें, दोस्तें-मित्तरें आदि च बी बंडियाँ जंदियां न। इस दिन घरै च



ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੇ ਪਕੋਆਨ ਬੀ ਬਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਨਾ। ਲੋਕ ਇਸ ਦਿਨ ਸ਼ੈਲ-ਸੈਲ ਟਲਲੇ ਲਾਂਦੇ ਨਾ। ਖਾਸ ਕਰਿਯੈ ਬਚਚੇ ਨਮੈਂ-ਨਮੈਂ, ਰੰਗ-ਬਰਗੇ ਟਲਲੇ ਲਾਇਥੈ ਲੋਹਡੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਂਦੇ ਨਾ। ਬਦਫੇ ਬੁਜੁਰਗ ਤੇ ਰਿਖਤੇਦਾਰ ਬਚਚੇਂ ਗੀ ਲੋਹਡੀ ਦੇ ਪੈਸੇ ਬੀ ਦਿੰਦੇ ਨਾ।

ਲੋਹਡੀ ਆਹਲੇ ਰੋਜ ਲੋਹਡੀ ਮੰਨੇ ਆਹਲੋਂ ਦੀ ਦਿਨ-ਭਰ ਚੈਹਲ ਪੈਹਲ ਦੀ ਰੱਹਦੀ ਏ। ਜਿਨ੍ਹੇ ਘਰੋਂ ਜਾਗਤ ਹੋਏ ਦਾ ਹੋਏ ਜਾਂ ਜਾਗਤੈ ਦਾ ਬਧਾ, ਤਨ੍ਹੇਂ ਘਰੋਂ ਲੋਹਡੀ ਦਾ ਖਾਸ ਗੈ ਰਾਂ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਲੋਹਡੀ ਮੰਨੇ ਆਹਲੇ ਜਾਗਤ 'ਹਰਣਾ' ਤੇ 'ਛੁੜਾ' ਨਾਚ ਨਚਦੇ ਨਾ। ਲੋਕ ਤਨ੍ਹੇਂ ਗੀ ਚੀਜ-ਬਸ਼ਟ, ਪੈਸਾ-ਧੇਲਾ ਆਦਿ ਦਿੰਦੇ ਨਾ। ਖੁਸ਼ੀ ਆਹਲੇ ਤਨ੍ਹੇਂ ਗੀ ਖਾਸ ਬਧਾਈ ਦਿੰਦੇ ਨਾ।



ਬਾਲ-ਬਚਚੇਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਲੇਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਏ।

ਲੋਹਡੀ ਦੇ ਦੁਏ ਰੋਜ 'ਮਕਰ-ਸ਼੍ਵਰਾਤੀ' ਦਾ ਪਰਵ ਮਨਾਯਾ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਝੁਗਰ ਚ ਇਸ ਗੀ 'ਅਤੈਣ' ਬੀ ਆਖਦੇ ਨਾ। ਏਹ ਸ਼ਾਨ ਤੇ ਦਾਨ ਦਾ ਦਿਨ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਇਸ ਰੋਜ ਖਿਚਡੀ ਮਨਸੀ ਜਾਂਦੀ ਏ ਤੇ ਕਨੈ ਖਾਦ੍ਧੀ ਜਾਂਦੀ ਏ।

## ਅਖਾਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸੁਆਲਿੰਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :-

ਕ) ਲੋਹਡੀ ਦਾ ਤੇਹਾਰ ਕਦੂੰ ਮਨਾਯਾ ਜਾਂਦਾ ਏ?

.....

ਖ) ਲੋਹਡੀ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਗੀਤ ਕੇਹੜੇ ਨ?

.....

ਗ) ਲੋਹਡੀ ਆਹਲੇ ਰੋਜ ਕੇਹੜਿਆਂ ਚੀਜਾਂ-ਬਸ਼ਟਾਂ ਖਾਦ੍ਧਿਆਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨ?

.....

घ) ਲੋਹਡੀ ਦੇ ਤੇਹਾਰੈ ਪਰ ਜਾਗਤ-ਕੁਡਿਆਂ ਮਤੇ ਖੁਸ਼ ਕੀ ਹੋਂਦੇ ਨ?

.....

ਡ.) ਲੋਹਡੀ ਦੇ ਦੁਏ ਰੋਜ ਕੇਹੜਾ ਪਰਵ ਮਨਾਯਾ ਜਂਦਾ ਏ?

.....

ਉਦੇਸ਼ਯ:- ਪਾਠੈ ਦਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

ਏਰਨੀ ਭਈ ਏਰਨੀ, 13 ਜਨਵਰੀ, ਸ਼ੈਲ-ਸ਼ੈਲ, ਮਕਰ-ਸ਼ੱਕਾਂਤਿ, ਲਾਨੇ-ਪਾਨੇ ਤੇ

ਕ) ਏਹ ਤੇਹਾਰ.....ਗੀ ਆਂਦਾ ਏ।

ਖ) ਲੋਹਡੀ ਦੇ ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਗੀਤੈ ਦੇ ਬੋਲ ਨ.....।

ਗ) ਲੋਹਡੀ.....ਖਾਨੇ ਦਾ ਤੇਹਾਰ ਏ।

ਘ) ਲੋਕ ਇਸ ਦਿਨ.....ਟਲਲੇ ਲਾਂਦੇ ਨ।

ਡ.) ਲੋਹਡੀ ਦੇ ਦੁਏ ਰੋਜ.....ਦਾ ਪਰਵ ਮਨਾਯਾ ਜਂਦਾ ਏ।

ਉਦੇਸ਼ਯ:- ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਾਨੈ ਵਾਕਿਆਂ-ਪੂਰਿਆਂ।

ਬਲਗਦਾ

-

ਬਲਗਦੇ

ਸੇਕਦਾ

-

ਸੇਕਦੇ

ਮਨਾਂਦਾ

-

.....

ਜਂਦਾ

-

.....

ਮਿਲਦਾ

-

.....

ਥਹੋਂਦਾ

-

.....

ਦਿੰਦਾ

-

.....

ਨਿਕਲਦਾ

-

.....

ਗਾਂਦਾ

-

.....

ਮਿਲਦਾ

-

.....

ਉਦੇਸ਼ਯ:- ਕ੍ਰਿਯਾ ਰੂਪੇਂ ਚ ਵਚਨ-ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਜਾਨ ਕਰਾਨਾ।

रिश्ते-नाते	दोस्त-मित्र	लाना-पाना
.....	.....	.....
खंदे-पींदे	चीज-बस्त	चैहल-पैहल
.....	.....	.....

उद्देश्यः- इकै अर्थ गी अभिव्यक्त करने आस्तै बरतोने आह्ले संयुक्त शब्दे कन्नै परिचित कराना।

तेहार	चैहल-पैहल	भर-स्याला	गैहमो-गैहमी
पदार्थ	हरणा	संक्रांति	उद्देश्यः- सुनियै शुद्ध लिखने दा अभ्यास।

छज्जा	.....
जागत-कुडियां	.....
प्रसिद्ध	.....
बजुर्ग	.....
चैहल-पैहल	.....
तरचौली	.....
नगर-थाहर	.....
पर्व	.....

उद्देश्यः- वाक्य-रचना दा अभ्यास।

उद्देश्यः— रचनात्मक शक्ति वा विकास।

## अध्यापकें आस्तै निर्देश

इस पाठ च बलगदे, बालदे, सेकदे आदि क्रिया-रूप वर्तमानकालक कृदंत न ते अन्यपुरश बहुवचन लई सामान्य-अर्थ च बरतोए दे न। अध्यापकें गी चाहिदा ऐ जे ओह मूल धातुएं दी जानकारी दिंदे होई उन्दे थमां बनने आहले वर्तमानकालक कृदंत रूपें दी जानकारी देन। जियां :-

बलग्	-	बलगदा	-	बलगदे
		बलगदी	-	बलगदियां
बाल्	-	बालदा	-	बालदे
		बालदी	-	बालदियां
सेक्	-	सेकदा	-	सेकदे
		सेकदी	-	सेकदियां

## ਪਾਠ-14

# ਡੁਗਰ ਦੇ ਲੋਕ ਨਾਚ

ਆਪ-ਮੁਹਾਰੀ	ਅਭਿਵਧਕਿਤ	ਨਰਕ	ਫੌਸ
ਮਸ਼ਕ	ਲਿਖਕਨੀ-ਮਿਲਕਨੀ	ਗੁਗਿਆਲਾਂ	ਮੁਦ੍ਰਾ
ਡੰਡਾਰਸ	ਜਕਕਨਾ	ਫੁ'ਮਨਿਧਾਂ	ਸਦਦਾਂ

ਨਾਚ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੀ ਅਭਿਵਧਕਿਤ ਏ। ਮਨੁਕਖ ਜਿਸਲੈ ਖੁਸ਼ ਹੋਂਦਾ ਏ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਹਤਥ-ਪੈਰ ਜਾਂ ਸ਼ਰੀਰੈ ਦੇ ਹੋਰ ਦੁਏ ਅੰਗ ਅਪਨੇ-ਆਪ ਫਿਰਕਨ-ਥਿਰਕਨ ਲਗੀ ਪੈਂਦੇ ਨ ਤੇ ਚੇਹਰਾ ਬੀ ਮਾਰੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਚਮਕੀ ਤਠਦਾ ਏ। ਬਾਹੁ-ਕਾਰਜ ਹੋਨ ਜਾਂ ਮੇਲੇ-ਤੇਹਾਰ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਹਰ ਮੌਕੇ ਪਰ ਗੀਤ-ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਕਨੈ ਨਾਚੋਂ ਦਾ ਬੀ ਅਨੋਖਾ ਰੰਗ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਨਾਚ ਪ੍ਰਮੁਖ ਤੌਰਾ ਪਰ ਦੱਕਾਂ ਕਿਸਮੋਂ ਦੇ ਹੋਂਦੇ ਨ : ਲੋਕਨਾਚ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀਯ ਨਾਚ। ਲੋਕਨਾਚ : ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਜਾਤਿ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਚ ਹੋਂਦੇ ਨ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਪਰਸ਼ਾ ਚ ਪੀਢੀ-ਦਰ-ਪੀਢੀ ਚਲਦੇ ਆਂਦੇ ਨ। ਹਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਥਾਹੁਰਾ ਦੇ ਅਪਨੇ-ਅਪਨੇ ਲੋਕ ਨਾਚ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਡੁਗਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਲੋਕਨਾਚ ਨ : ਕੁਝਡ, ਫੁ'ਮਨੀ, ਭਾਂਡਾ, ਛੜਾ, ਜਾਗਰਨਾ ਆਦਿ।



ਕੁਝਡ ਡੁਗਰ ਦਾ ਫਾਡੀ ਲੋਕਨਾਚ ਏ। ਫਾਡੀ ਬੋਲਲੀ ਚ ਕੁਝਡ ਦਾ ਅਰਥ 'ਮੇਲਾ' ਹੋਂਦਾ ਏ। ਏਹ ਧਾਰਮਿਕ ਲੋਕਨਾਚ ਏ ਤੇ ਆਮਤੌਰ ਪਰ ਫਾਡੀ ਦੇਵਸਥਾਨੋਂ ਤੱਥ ਗੈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਲੋਕ ਮਿਥੇ ਦੇ ਥਾਹੁਰੈ ਪਰ ਦਿਨ ਘਰਾਂਦੇ ਬੇਲਲੈ ਕਿਟਠੇ ਹੋਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਨ। ਨਰਕ ਬਡਾ ਜਨੇਹਾ ਇਕ ਘੇਰਾ ਬਨਾਈ ਲੈਂਦੇ ਨ। ਘੇਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂ ਬਾਹਰੋਂ ਇਕ

ਬਡਾ ਜਨੇਹਾ ਢੋਲ ਜਿਸਗੀ ਪਹਾੜੀ ਬੋਲਲੀ ਚ “ਫੌਂਸ” ਆਖਦੇ ਨ, ਛੈਨੋਂ ਤੇ ਬੈਂਸਰੀ ਬਜਾਨੇ ਆਹਲੇ ਖਡੋਈ ਜਂਦੇ ਨ। ਇਨ੍ਹੋਂ ਸਾਜੋਂ ਦੀ ਮਿਟਠੀ ਤੇ ਲਾਮੀ ਲੈਡ ਕਨੈ ਮਦਮ ਤਾਲ ਤੱਥ ਏਹ ਨਾਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਂਦਾ ਏ।

ਇਸ ਨਾਚ ਚ ਨਰਤਕੋਂ ਦੀ ਗਿਨਤਰੀ ਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ਹਾਬ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ, ਤ੍ਰੀਹੋਂ-ਚਾਲੀਏਂ ਕਸ਼ਾ ਲੇਇਧੈ ਸੈਕਡੇ ਤੋਡੀ ਬੀ ਹੋਈ ਸਕਦੀ ਏ। ਇਸ ਚ ਮਰਦ ਤੇ ਜਨਾਨਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਂ ਨ। ਏਹ ਨਾਚ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਚਲਦਾ ਰੈਂਹਦਾ ਏ ਤੇ ਬਡਲੈ ਲੋਡ ਹੋਨੇ ਪਰ ਸਮਾਪਤ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਇਸ ਨਾਚ ਗੀ ‘ਫੇਕੂ’ ਬੀ ਆਖੇਅਾ ਜਂਦਾ ਏ।

ਫੁ'ਮਨੀ ਨਾਚ ਬੀ ਦੇਵਸਥਾਨੋਂ ਸਰਬਾਂਧੀ ਲੋਕਨਾਚ ਏ। ਏਹ ਨਾਚ ਝੁਗਗਰ ਦੇ ਕਢੀ ਇਲਾਕੋਂ ਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਂਦਾ ਏ। ਬਾਵਾ ਸੁਰਗਲ ਜਾਂ ਗੁਗਾ ਨਾਂਡ ਦੇ ਦੇਵਤੋਂ ਦਾ ਕਢੀ ਦੇ ਜਨਜੀਵਨ ਤੱਥ ਬਡਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਏ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਅਟਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਏ ਜੇ ਏਹ ਦੇਵਤੇ ਬਾਲ-ਬਚੋਂ ਦੀ ਤੇ ਮਾਲਬਚੋਂ ਦੀ ਹਰ ਚਾਲਲੀ ਕਨੈ ਰਖਾ ਕਰਦੇ ਨ।

ਸ਼੍ਰੀਕ੃਷ਣ ਜਨਮ-ਅ਷ਟਮੀ ਦੇ ਅਗਲੇ ਰੋਜ ਗੁਗਾ ਨੌਮੀਂ ਦੇ ਦਿਨ ਇਨ੍ਹੋਂ ਦੇਵਸਥਾਨੋਂ ਪਰ ਗੁਗਿਆਲਾਂ ਚਢਿਦਿਆਂ ਨ, ਜਿਨ੍ਹੇ ਅਗੇ-ਅਗੇ ਰੰਗ-ਬਰੰਗ ਝੱਡੇ ਹੋਵੇਂ ਨ। ਤੱਤੇ ਪਿਛੋਂ ਘਡੇਓਲ, ਢੋਲ ਤੇ ਰਣਸਿੰਘਾ ਆਦਿ ਬਜਦੇ ਚਲਦੇ ਨ ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਦੇਵਤੋਂ ਦੀ ਚੌਕੀ ਸਿਰੈ ਪਰ ਚੁਕਿਕਿਧੈ ਚੇਲਾ ਚਲਦਾ ਏ ਤੇ ਤਉਦੇ ਪਿਛੋਂ ਫੁ'ਮਨਿਆਂ ਪਾਨੇ ਆਹਲੋਂ ਦੀ ਟੋਲੀ ਹੋਂਦੀ ਏ।

ਨਾਚ ਦਾ ਏਹ ਨਾਂਡ ਖਬਰੈ ਇਸ ਕਰਿਧੈ ਪੇਆ ਹੋਨਾ ਏ ਜੇ ਇਸਦੀ ਇਕ ਸੁਦ੍ਰਾ ਚ ਨਰਤਕ ਅਪਨੇ ਦੋਨੇ ਹਤਥੋਂ ਦੇ ਪੋਟੂ ਫੁਲਲੋਂ ਦੀ ਬੰਦ ਕਲੀ ਜਾਂ ਫਮ੍ਬੂ ਦੀ ਫੁ'ਮਨੀ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਬੰਦ ਕਰੀ ਲੈਂਦੇ ਨ ਤੇ ਫਹੀ ਢੋਲੈ ਦੇ ਤਾਲੈ ਪਰ ਨਚਦੇ-ਨਚਦੇ ਹਤਥੋਂ ਦੀ ਔਂਗਲੋਂ ਗੀ ਇਕ-ਇਕ ਕਰਿਧੈ ਫੁਲਲੈ ਦੀ ਪੱਖਡਿਯੋਂ ਆਂਗਰ ਖੋਹਲਦੇ ਜਂਦੇ ਨ। ਇਸ ਨਾਚ ਦਿਯਾਂ ਹੋਰ ਬੀ ਕੰਈ ਸੁਦ੍ਰਾਂ ਨ।

ਭਾਂਗਡਾ ਨਾਚ ਝੁਗਗਰ ਤੇ ਮਦਾਨੀ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਲੋਕਨਾਚ ਏ। ਏਹ ਨਾਚ ਭਾਮੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਭਾਂਗਡਾ ਨਾਚ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਨੈ ਝੁਗਗਰ ਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਆ ਹੋਗ ਪਰ ਝੁਗਗਰ ਦੇ ਐਂਡ੍ਡ ਧਾਨੀ ਮਦਾਨੀ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਕਰਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਕਨੈ ਇਸ ਨਾਚ ਦੇ ਭਾਵ, ਭੇਸ ਤੇ ਸਦਦਾਂ ਪੂਰਾ ਮੇਲ ਖੰਦਿਆਂ ਨ। ਬਸਾਖੀ ਦੇ ਲਾਗੈ-ਦਲਾਗੈ ਗ੍ਰਾਂਏਂ ਥਾਹਰੋਂ ਸਾਂਝ ਘਰਾਂਦੇ ਗੈ ਢੋਲੈ ਗੀ ਡਗਾ ਲਗੀ ਜਂਦਾ ਏ ਤੇ ਭਾਂਗਡੇ ਦੇ ਸ਼ਕੀਨ ਲੋਕ ਤਉ ਥਾਹਰ ਜਾਈ ਪੁਜਦੇ ਤੇ ਭਾਂਗਡੇ ਦੀ ਮਸ਼ਕ ਕਰਦੇ ਰੈਂਹਦੇ ਨ। ਫਹੀ ਬਸੋਏ ਦੇ ਮੇਲੇ ਚ ਹਰ ਪਿੰਡੈ ਦੀ ਭਾਂਗਡਾ ਟੋਲੀ ਇਕ-ਦੁਏ ਕਸ਼ਾ ਬਧੀ-ਚਢਿਧੈ ਨਾਚ ਨਚਦੀ ਏ। ਜਮ੍ਮੁ-ਅਖਨੂਰ ਸਡਕੈ ਪਰ ਨਾਗਬਨੀ ਥਾਹਰੈ ਪਰ ‘ਧਿਡ. ਬਸਾਖੀ’ ਦਾ ਮੇਲਾ ਲਗਦਾ ਏ। ਇਸ ਮੇਲੇ ਦਾ ਭਾਂਗਡਾ ਦੂਰਾ-ਦੂਰਾ ਤਗਰ ਮਸ਼ਹੂਰ ਏ।

ਭਾਂਗਡਾ ਨਾਚ ਫਸਲ ਪਕਕਨੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਚ ਹੋਂਦਾ ਏ ਇਸ ਕਰੀ ਇਸ ਨਾਚ ਚ ਨਰਤਕੋਂ ਦੀ ਪਸਾਕ ਬਡੀ ਸ਼ੋਖ ਤੇ ਲਿਸ਼ਕਨੀ-ਮਿਸ਼ਕਨੀ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਨਾਚ ਦਾ ਤਾਲ ਬੀ ਤੇਜ ਸਿਰ ਤੇਜ ਹੋਂਦਾ ਜਂਦਾ ਏ ਤੇ ਨਾਚ ਦੀ ਹਰ ਹਰਕਤ ਜਾਂ ਸੁਦ੍ਰਾ ਫਸਲੈ ਦੀ ਰਾਹੀ-ਬਾਹੀ ਜਾਂ ਬਾਢਫੀ ਦੀ ਚਲਦੀ-ਫਿਰਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੋਂਦੀ ਏ।

ਛੁੜਾ ਨਾਚ ਜਮ੍ਮੂ ਦਾ ਖਾਸ ਲੋਕਨਾਚ ਏ। ਏਹ ਜਮ੍ਮੂ ਸ਼ੈਹਰ ਤੇ ਇਸਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਹੋਰ ਨਗਰੋਂ ਚ ਬੀ ਦਿਕਖਨੇ ਗੀ ਔਂਦਾ ਏ। ਏਹ ਨਾਚ ਲੋਹਡੀ ਦੇ ਤੇਹਾਰੈ ਪਰ ਗੈ ਨਚਵੇਅਾ ਜਂਦਾ ਏ। ਇਸ ਨਾਚ ਚ ਇਕ ਛੁੜਾ ਬੀ ਨਚਾਯਾ ਜਂਦਾ ਏ ਇਸ ਕਰੀ ਇਸ ਗੀ ਛੁੜਾ ਨਾਚ ਆਖਦੇ ਨ। ਛੁੜਾ ਬੱਝੀ ਦੀ ਲਕਡਿਧੀਂ ਦਾ ਇਕ ਢਾਂਚਾ ਹੋਂਦਾ ਏ ਜੇਹਦੇ ਪਰ ਗਤੇ ਦੇ ਗੋਲ-ਗੋਲ ਟੁਕੁਡੇਂ ਗੀ ਨੀਲੇ, ਪੀਲੇ, ਸੁਹੇ, ਸੈਲਲੇ, ਲਿਸ਼ਕਨੇ ਕਾਗਜ਼ੋਂ ਦੇ ਫੁਲਲੋਂ ਕਨੈ ਸਜਾਇਧੈ ਜਕਕੀ ਦਿੱਤਾ

ਜਂਦਾ ਏ ਜੇਹੜਾ ਤਪਰੰ ਮੌਰੈ ਦੀ ਛਡ੍ਹ ਬਜ਼ਾਂਦਾ ਏ। ਇਸਦੇ ਹੇਠ ਇਸਗੀ ਸੁਨਦਰ ਕਾਗਜ਼ੋਂ ਕਨੈ ਸ਼ੈਲ ਜਨੇਹ ਮੌਰੈ ਦਾ ਆਗਾ ਬਨਾਇਥੈ ਜਕਕੇ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਨਾਚ ਮੰਡਲੀ ਚ ਛਡ੍ਹ ਜਾਗਤ ਗੈ ਹੋਂਦੇ ਨ, ਜੇਹੜੇ ਅਪਨੇ ਕਨੈ ਢੋਲਿਯੇ ਗੀ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਨ ਤੇ ਢੋਲੈ ਦੇ ਤਾਲੈ ਤੁਪਰ ਨਚਦੇ ਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਰਕਿਂ ਦੇ ਹਤਥੋਂ ਚ ਦੋ-ਦੋ ਡੱਡੇ ਬੀ ਹੋਂਦੇ ਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੀ 'ਡੱਡਾਰਸ' ਆਖਦੇ ਨ। ਏਹ ਨਾਚ ਭਾਂਗਡੇ ਤੇ ਫੁੰਮਨੀ ਨਾਚੋਂ ਕਨੈ ਕਾਫੀ ਰਲਦਾ-ਮਿਲਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਜਿਸ ਘਰ ਜਾਗਤ ਹੋਏ ਦਾ ਹੋਏ ਜਾਂ ਜਾਗਤੈ ਦਾ ਬਧਾਹ ਹੋਏ ਦਾ ਹੋਏ ਛੜਾ ਨਚਵਨੇ ਆਹਲੋਂ ਤਨ੍ਹਾਂ ਘਰੋਂ ਖਾਸ ਨਚਦੇ ਨ ਤੇ ਬਧਾਈ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਸੂਹੂ ਮਂਗੇ ਰਧੇਤ ਲੈਂਦੇ ਨ।



ਜਾਗਰਨਾ ਲੋਕਨਾਚ ਖਾਸ ਜਨਾਨਾ ਨਾਚ ਏ ਤੇ ਏਹ ਜਾਗਤੈ ਦੇ ਬਧਾਹ ਤੁਪਰ ਨਚਵੇਅ ਜਂਦਾ ਏ। ਜਾਨੀ ਜਾਨੇ ਪੈਨਤ ਘਰੈ ਦਿਯਾਂ ਜਨਾਨਿਆਂ ਕਿਟਿਠਿਆਂ ਹੋਇਥੈ ਭਾਤਿ-ਭਾਤਿ ਦਿਯਾਂ ਬੋਲਿਲਿਆਂ ਪਾਂਦਿਆ, ਫੇਰੀ ਲੈਂਦਿਆਂ, ਸੋਆਂਗ ਬਨਦਿਆਂ ਤੇ ਨਚਦਿਆਂ ਨ। ਉਸ ਬੇਲਲੈ ਘਰੈ ਚ ਕੋਈ ਮੰਦ-ਮਾਹਨੂ ਨੇਈ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਏਹ ਨਾਚ ਬਡੇ ਨਜ਼ਕਕ ਹੋਇਥੈ ਕਰਦਿਆਂ ਨ। ਬਧਾਹ ਦਾ ਮੌਕਾ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਇਸ ਕਰੀ ਇਸ ਮੌਕੇ ਉਨਦਾ ਲਾਬਾ-ਪਸ਼ਾਕ ਬੀ ਸ਼ੋਖ ਤੇ ਗੁਹਾਡਾਰ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਇਸ ਨਾਚ ਗੀ ਕਿਸਾ ਥਾਹਰੋਂ ਧਮਚਵਡਾ ਬੀ ਆਖੇਅ ਜਂਦਾ ਏ।

ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਚੌਕੀ, ਹਿਰਣ, ਗੀਤਡੂ, ਜਾਤਤਾ ਆਦਿ ਹੋਰ ਬੀ ਕੋਈ ਲੋਕਨਾਚ ਛੁਗਰ ਦੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨ।

## अभ्यास

क) 'नाच कुस बेल्लै नच्चेआ जंदा ऐ?

.....

ख) डुगर दे प्रमुख लोकनाचें दे नांड दस्सो?

.....

ग) लोकनाच कुस गी आखदे न?

.....

घ) 'कुड्ड' दा केह अर्थ ऐ ते एह लोकनाच कुनें थाहरें पर होंदा ऐ?

.....

ड.) डुगर दे कंढी इलाकें च केहड़ा लोकनाच प्रचलत ऐ ते एह नाच कदूं ते कुत्थै पेश कीता जंदा ऐ?

.....

उद्देश्यः— पाठै दा चेता दरहाना।

**आप-मुहारी, कंढी, नर्तकें, घड़ेओल, लिश्कनी-मिश्कनी**

क) इस नाच च दर्शकें दी पशाक बड़ी शोख ते.....होंदी ऐ।

ख) नाच खुशी दी .....अभिव्यक्ति होंदा ऐ।

ग) इस नाच च.....दी गिनतरी दा कोई स्हाब नेई होंदा।

घ) एह नाच डुगर दे .....इलाके च पेश कीता जंदा ऐ।

ड.) उन्दे पिच्छें....., ढोल ते रणसिंधा आदि बजदे चलदे न।

उद्देश्यः— स्हेई शब्दें कन्नै वाक्य-पूर्ति।

क) फिरकना = फिरक+ना

..... ....

थिरकना = .....

..... ....

करना	=	.....		
.....	=	.....		
नच्चना	=	.....		
.....	=	.....		
दिक्खना	=	.....		
.....	=	.....		
ख) जाना	-	जंदे	बज्जना	-
.....	=	.....	.....	.....
आखना	=	.....	चुक्कना	=
.....	=	.....	.....	.....
चलना	=	.....	दिक्खना	=
.....	=	.....	.....	.....

उद्देश्यः- क्रिया रूप-रचना दा अभ्यास।

ब्याह-कारज	पीढ़ी-दर-पीढ़ी	शास्त्रीय	फिरकन-थिरकन
त्रीहें-चालीएं	देवस्थाने	गुग्यालां	घड़ेओल
बाड़ी	कुड़ड	फु'म्मनी	नझक्क

उद्देश्यः- सुनियै शुद्ध लिखने दा अभ्यास।

लोकनाच	.....
पीढ़ी-दर-पीढ़ी	.....
देवस्थान	.....
गुग्यालां	.....
फु'म्मनियां	.....
सदां	.....
मशक	.....

उद्देश्यः- वाक्य-रचना दा अभ्यास।

6. क) तुसें गी भांगड़ा नाच क्नेहा लगदा ऐ ते एह नाच कदूं नच्वेआ जंदा ऐ? दस्सें वाक्यें च उत्तर देओ।

.....  
.....  
.....  
.....  
.....  
.....  
.....  
.....  
.....  
.....

- ਖ) 'ਕੁਝ' ਨਾਚ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਪੰਜ ਵਾਕਿਆਂ ਲਿਖੋ।

.....  
.....  
.....  
.....

- ग) फु'मनी नाच दे बारे पंज वाक्य लिखो।

.....  
.....  
.....  
.....

उद्देश्यः-रचनात्मक शक्ति दा विकास।

## अध्यापकें आस्तै निर्देश

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਫਿਰਕਨਾ, ਥਿਰਕਨਾ, ਕਰਨਾ, ਦਿਕਖਨਾ, ਚੁਕਕਨਾ ਆਦਿ ਕ੍ਰਿਯਾਰਥ ਸੰਜਾਏਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਏ ਦਾ ਏ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਗੀ ਲੋਡ਼ਚਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਗੀ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਦਿਵਾਂ ਸੰਜਾਂ ਬਨਾਨੇ ਦੇ ਨਿਧਮੇਂ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨ।

ਪੀ+ਨਾ = ਪੀਨਾ; ਖਾ+ਨਾ = ਖਾਨਾ

## पाठ-15

### बाल-लीला

दशरथ

सोभन

तिलक

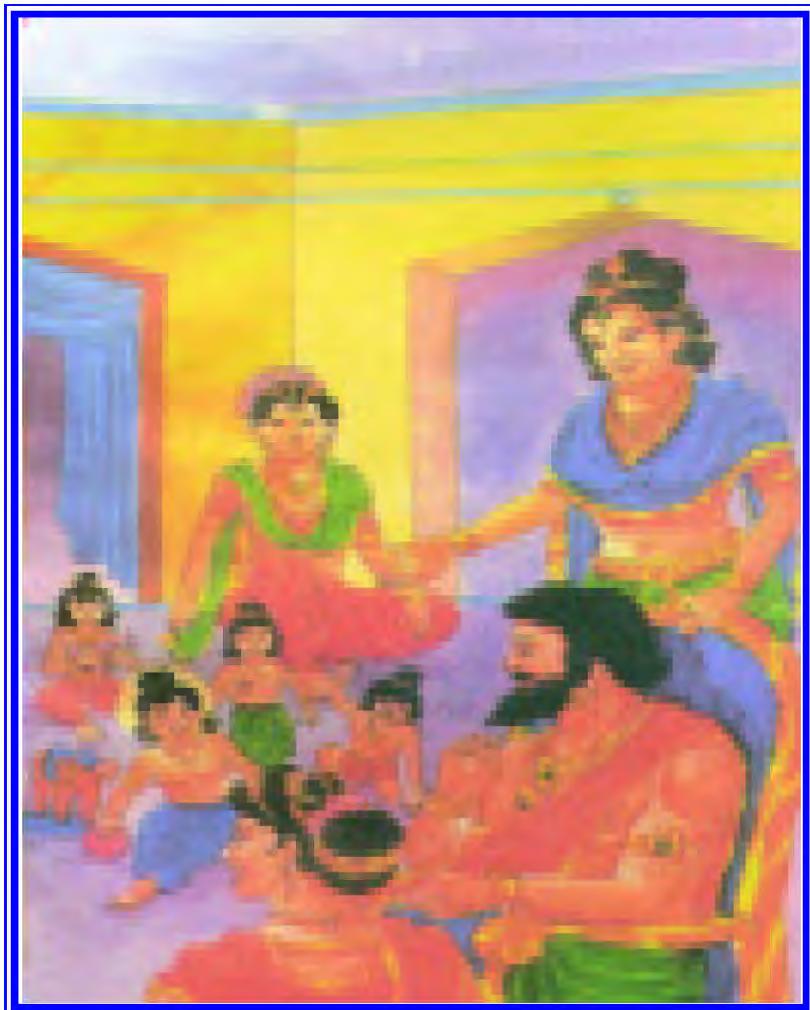
सिक्खेआ

धनुष

टल्लू

कड़ियाँ

जोआन



पल-पल जा दे उस्सरी, रोज मठोंदे जान।  
पल-पल मन खिड़ा चलै, थ्होन नमें मन-प्राण॥

दशरथ दे घर आये राम।  
सभनें दे मन भाए राम॥।  
लक्ष्मण, भरत, शत्रुघ्न, प्यारे।  
लक्ष्मण सभनें दे बिच्च न्यारे॥।  
दशरथ मूढ़ै लेई खाढ़ांदे।  
दरबारी सब अति सुख पांदे॥।  
कौशल्या दिखादी मुस्कांदी।  
मात-सुमित्रा गलै नै लांदी॥।  
ककेयी मन करै बिचार।  
परती-परती जागै प्यार॥।  
हस्सन निकके दंदू दस्सन।  
तनै-मनै बिच्च खुशियां बस्सन॥।  
सोभन सुंदर तिलक सजीले।  
टल्लू सोभन रंग-रंगीले॥।  
खिड़ी-खिड़ी पौंदा बाहर-अंदर।  
फुल्ल बरहांदा नीला अम्बर॥।  
पैरें दे बिच्च छनकन कड़ियाँ।  
रुन-झुन गान पंजेबां बड़ियाँ॥।  
छिट्टां दिंदे दौड़ां लांदे।  
तनै-मनै संतोष सजांदे॥।

गुरुएं कोला सिक्खेआ पांदे।  
 वेद पाठ एह चलन सनांदे॥  
 धनुष-बाण लेइयै एह चलदे।  
 वीरभावना दे बिच्च पलदे॥  
 लक्ष्य बेथदे छोड़न बाण।  
 पल-पल होंदे जान जुआन॥  
 साधु-संत इन्दे मन भांदे।  
 उन्दे अगें शीश नवांदे॥  
 सरयु दे कंडे पर खेढन।  
 बिच्च मदानें दे एह रेढन॥  
 सधनें शा ओह पांदे प्यार।  
 बल शक्ति दे एह भंडार॥  
 दिक्खियै मन हीखी जागै।  
 मनै च आदर प्रेम बिराजै॥  
 एह जनता दे मनै दे गीत।  
 एह जग जीवन दे संगीत॥  
 घोल घुलन खाड़े बिच्च जाइयै।  
 रुस्सन तां लई औन मनाइयै॥  
 तोते आइयै बौंदे कोल।  
 गल्लां करन करांदे रहोल॥  
 मुकुट सिरें पर सोभदे, गलें च मोती-माल।  
 छाती उप्पर सोभदे हीरे पन्ने लाल॥  
 बिच्च मछुए दे आइयै बौंदे।  
 सरयु दे बिच्च तरदे न्हौंदे॥  
 फल मेवे श्री राम खलांदे।  
 आपूं बेही-बेही एह मुस्कांदे॥  
 नई करदे एह कदें लड़ाई।  
 प्रेम-प्यार सुख सम्पद पाई॥  
 एह जनता सारी दे प्यारे।  
 दशरथ-नंदन राजदुलारे॥

ਬੇਹੀ ਰਥੋਂ ਬਿਚਚ ਕਰਨ ਸੋਆਰੀ।  
 ਖਿਡੀ-ਖਿਡੀ ਪਵੈ ਮਨੈ ਦੀ ਕਧਾਰੀ॥  
 ਖੇਢਾਂ ਖੇਢਦੇ ਜਾ ਰਦੇ, ਚਾਰੈ ਰਾਜਕੁਮਾਰ।  
 ਇਕ ਦੁਏ ਸ਼ਾ ਹਾਰਦੇ, ਚਾਰੈ ਰਾਜਕੁਮਾਰ॥

## ਅਭ्यਾਸ

ਕ) 'ਬਾਲ ਲੀਲਾ' ਚ ਕਵਿ ਨੇ ਕੁਝਾਂ ਬਾਲਕਾਂ ਦੀ ਲੀਲਾ ਬਖਾਨੀ ਦੀ ਏ?

.....

ਖ) ਮਾਤ-ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਲਕਾਂ ਗੀ ਦਿਕਿਖਿਯੈ ਕੇਹੁ ਕਰਦਿਧਾਂ ਨ?

.....

ਗ) ਏਹ ਬਾਲਕ ਜਿਸਲੈ ਹਸਦੇ ਨ ਤਾਂ ਕਨੇਹੁ ਲਭਦੇ ਨ?

.....

ਘ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਲਕਾਂ ਗੁਰੂਏਂ ਕੋਲਾ ਕੈਹਦੀ ਸ਼ਿਕਾ ਲੈਤੀ ਹੀ?

.....

ਡ.) ਕਵਿ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਕਮਾਰੋਂ ਗੀ 'ਦਸ਼ਾਰਥ ਨੰਦਨ ਰਾਜਦੁਲਾਰੇ' ਕੀ ਗਲਾਏ ਦਾ ਏ?

.....

ਉਦੇਸ਼ਾਵਾਂ:- ਪਾਠੈ ਦਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

### ਦਿਖਦੀ, ਛਨਕਨ, ਨਾਰੇ, ਕੋਲ, ਬਾਣ

ਕ) ਲਕਖਮਣ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਬਿਚਚ .....।

ਖ) ਕੌਸ਼ਲਿਆ .....ਮੁਸਕਾਂਦੀ।

ਗ) ਪੈਰੋਂ ਦੇ ਬਿਚਚ .....ਕਡਿਆਂ।

ਘ) ਲਕਧ ਬੇਧਦੇ ਛੋਡਨ .....।

ਡ.) ਤੋਤੇ ਆਇਧੈ ਬੌਂਹਦੇ .....।

ਉਦੇਸ਼ਾਵਾਂ:- ਸ਼ਹੇਈ ਸ਼ਾਬਦਾਂ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਵਾਂ।

क)	ਪੰਜਬ - ਪੰਜ਼ਬਾਂ	ਖਿਟਟ - .....
	ਖੇਡ - .....	ਦੈਡ - .....
	ਕਡੀ - .....	ਹੀਖੀ - .....

ਤਵੇਸ਼ਯ:- ਬਹੁਬਚਨ ਬਨਾਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

ਮੂੜੈ	ਸਾਤ੍ਰੁਣ	ਲਕ਼ਮਣ	ਕੌਸ਼ਲਿਆ
ਮਠੋਂਦੇ	ਸਿਕਖੇਆ	ਖੇਫਨ	ਬੌਹਦੇ
ਮੁਸ਼ਕਾਂਦੇ	ਦਿਕਿਖਧੈ	ਰੁਸਸਨ	ਬੇਹੀ-ਬੇਹੀ

ਤਵੇਸ਼ਯ:- ਸੁਨਿਧੈ ਸ਼ੁਦਧ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

ਨਿਆਰਾ	.....
ਅਮ਼ਬਰ	.....
ਰੁਨਜੂਨ	.....
ਜੁਆਨ	.....
ਬੇਧਨਾ	.....
ਰੁਸਸਨਾ	.....
ਫਲ-ਮੇਵੇ	.....
ਖਿਡੀ-ਖਿਡੀ ਪੈਨਾ	.....

ਤਵੇਸ਼ਯ:- ਸਮਰਣ ਸ਼ਕਿਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਤੇ ਲੈਡ ਚ ਕਾਵਿ-ਪਾਠ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ।

## ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਆਸਤੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਨਾਰੇ, ਪਾਰੇ, ਸਜੀਲੇ, ਰੰਗ-ਰੰਗੀਲੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬਹੁਵਚਨ ਚ ਹੋਏ ਦਾ ਏ। ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਗੀ ਚਾਹਿਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਵਿਦ्यਾਰਥੀਂ ਗੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨ ਰੂਪ-ਰਚਨਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਨੈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨ। ਕੀ ਜੇ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਆਕਾਰਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨਾਂ ਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਯਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ, ਕਾਰਕ ਅਨੁਸਾਰ ਰੂਪਾਧਨ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਪਿਛੋਂ ਅਸੇਂ ‘ਫਲ’ ਪਾਠ ਚ ਸਿਰਫ ਲਿੰਗ ਤੇ ਵਚਨ ਆਸਤੈ ਡੋਗਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨਾਂ ਚ ਰੂਪਾਧਨ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਹੂਨ ਕਾਰਕ-ਰੂਪਾਧਨ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਬੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਕਰਦੀ ਏ। ਜਿ'ਧਾਂ ‘-

### ਲਿੰਗ ਅਨੁਸਾਰ :-

ਪੁਲਿੰਗ-ਨਾਰਾ	ਸ਼੍ਰੀਲਿੰਗ - ਨਾਰੀ
-------------	------------------

### ਵਚਨ ਅਨੁਸਾਰ :-

ਪੁਲਿੰਗ ਇਕਵਚਨ	ਨਾਰਾ
ਪੁਲਿੰਗ ਬਹੁਵਚਨ	ਨਾਰੇ
ਸ਼੍ਰੀਲਿੰਗ ਇਕਵਚਨ	ਨਾਰੀ
ਸ਼੍ਰੀਲਿੰਗ ਬਹੁਵਚਨ	ਨਾਰਿਆਂ

### ਕਾਰਕ ਅਨੁਸਾਰ :-

ਸਰਲ ਕਾਰਕ ਚ	
------------	--

ਨਾਰਾ	ਨਾਰੇ
------	------

ਨਾਰੇ	ਨਾਰੇ
------	------

ਨਾਰੇਆ	ਨਾਰੇਓ
ਇਸੈ ਚਾਲਲੀ ਸ਼੍ਰੀਲਿੰਗ ਆਸਤੈ ਬੀ ਤੈਨੈਂ ਕਾਰਕੋਂ ਲੇਈ ਰੂਪਾਧਨ ਹੋਂਦਾ ਏ:-	
ਨਾਰੀ	ਨਾਰਿਆਂ
ਨਾਰੀ	ਨਾਰਿਆਂ
ਨਾਰੀਏ	ਨਾਰਿਆਏ

## पाठ-16

### वीर सैनिक

ब्हादर	प्रदर्शन	सुरक्षा	नजैज़
असला	अगुआई	नफरी	मरणोपरांत
मुंडली	मातृभूमि	कारनामा	सम्मानत

दੇਸੈ ਗੀ ਅਜਾਦੀ ਦੋਆਨੇ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਨੈ ਦੀ ਬੁਰੀ ਨਜਰ ਥਮਾਂ ਬਚਾਨੇ ਦੀ ਜਿਮਮੇਵਾਰੀ ਵੀਰ ਸੈਨਿਕਾਂ ਉਪਰ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਏਹ ਵੀਰ ਸੈਨਿਕ ਦੇਸੈ ਦੀ ਸੁਰਕ਼ਾ ਆਸਟੈ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਾਣੋਂ ਵਾ ਬਲਿਦਾਨ ਬੀ ਦੇਈ ਦਿੰਦੇ ਨ ਤਾਂ ਜੇ ਦੇਸਵਾਸੀ ਨਿਰਭੈਡ ਹੋਇਧੈ ਅਪਨਾ ਜੀਵਨ ਜੀ ਸਕਨ।

ਭਾਰਤ ਵੀਰ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦੀ ਜਨਮ-ਭੂਮਿ ਰੇਹੀ ਏ। ਇਤਥੈ ਨੇਕਾਂ ਏਸੇ ਬਹਾਦਰ ਸੈਨਿਕ ਹੋਏ ਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਪਨੀ ਵੀਰਤਾ ਵਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਿਹੈਂ ਨਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਦੁਸ਼ਮਨੋਂ ਦੇ ਦੰਦ ਖਟਟੇ ਕੀਤੇ ਬਲਕੇ ਤਨੋਂ ਅਪਨੇ ਭੈਡੇ ਇਹਾਂਦੇਂ ਚ ਬੀ ਕਾਮਯਾਬ ਨੇਈ ਹੋਨ ਦਿੱਤਾ।

ਬ੍ਰਿਗੇਡਿਯਰ ਰਾਜੇਨਦਰ ਸਿੰਹ, ਲੌਂਸ ਨਾਯ ਗੁਲਾਮ ਮੁਹਮਮਦ ਖਾਨ, ਕਰਨਲ ਛੇਵਾਂਗ ਰਿਚੇਨ, ਜਮੇਦਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਹ ਤੇ ਮੁਹਮਮਦ ਤਸਮਾਨ ਹੋਰ ਬੀ ਰਿਯਾਸਤ ਜਮ੍ਮੂ ਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਏਸੇ ਗੈ ਬਹਾਦਰ ਸਪੂਤ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਏਸੇ ਕਾਰਨਾਮਾਂ ਕਰੀ ਦੁਸੇ ਜੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਦਿਲਿੰ ਚ ਅਪਨਾ ਚੇਚਾ ਥਾਹਰ ਬਨਾਈ ਲੇਅਾ।



ਸਭਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਹਲੇ ਬਿਗੇਡਿਯਰ ਰਾਜੇਨਦਰ ਸਿੰਹ ਹੁਨ੍ਹੀ ਚਰਚਾ ਕਰਨੇ ਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਨਮ ਜਮ੍ਮੂ ਕੋਲਾ ਲਗਭਗ 35 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਚਢਾਈ ਬਸ਼ੇ ਦੇ ਇਕ ਲੌਹਕੇ ਹਾਰੇ ਗ੍ਰਾਂ 'ਬਾਗੂਨਾ' ਚ 14 ਜੂਨ ਸਨ् 1899 ਈ. ਚ ਹੋਆ। ਬਾਹਿਧਿੰਦੇ ਬੈਂਨੋਂ ਦੀ ਤਹਾਰੀ ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਨ् 1921 ਈ. ਚ ਜਮ੍ਮੂ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸ ਑ਫ਼ ਵੇਲਜ਼ ਕਾਲੇਜ ਥਮਾਂ ਬੀ.ਏ. ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਸੈ ਬੈਂਨੀ ਰਿਯਾਸਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਫੌਜਾ ਚ ਕਮੀਸ਼ਾਂਡ ਅਫਸਰ ਦੇ ਔਹਦੇ ਲੇਈ ਚਨੋਈ ਗੇ ਤੇ ਅਪਨੀ ਮੇਹਨਤ ਤੇ ਲਗਨ ਕਨੈ ਤਰਕਕੀ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਬਿਗੇਡਿਯਰ ਦੇ ਰੱਕ ਤਗਰ ਪੁੱਜੀ ਗੇ। ਸਨ् 1947 ਈ. ਗੀ ਜਿਸਲੈ ਭਾਰਤ ਅਜਾਦ ਹੋਆ ਤੇ ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨ ਬਨੇਆ ਤਾਂ ਜਮ੍ਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਰਿਯਾਸਤ ਉਪਰ ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨ ਨੇ ਨਜੈਜ਼ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨੇ ਦੀ ਨੀਤਾ ਕਨੈ ਹਮਲਾ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ। ਰਿਯਾਸਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਨੈ-ਕੇਂਦ੍ਰੀ ਸਰਕਾਰ ਬੀ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੀ ਭੈਡੀ ਚਾਲਾ ਗੀ ਨੇਈ ਸਮੱਜੀ ਸਕੀ।

ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨ ਦੀ ਫੌਜ 6000 ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੀ ਤੇ ਓਹ ਸਿਵਲ ਕਪਡੇਂ ਚ ਬਨਾ ਟਪਿਥੈ ਭਾਰਤ ਚ ਦਾਖਲ ਹੋਈ ਹੀ। ਰਿਯਾਸਤ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹਰਿ ਸਿੰਹ ਹੋਰੋਂ ਬਿਗੇਡਿਯਰ ਰਾਜੇਨਦਰ ਸਿੰਹ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਜੇ ਏਹ ਦੁਸ਼ਮਨ ਗੀ ਹਰ ਕੀਮਤ ਉਪਰ ਰੋਕੀ ਰਕਖਨੇ ਵਾ ਜਲਨ ਕਰਨ, ਭਾਏਂ ਇਸ ਆਸਟੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀ ਕੁਬਾਨੀ ਕੀ ਨੇਈ ਦੇਨੀ ਪੈਈ ਜਾ।

ਬ੍ਰਿਗੇਡਿਯਰ ਸਾਹਬ ਨੇ ਸੌ ਦੇ ਕਰੀਬ ਜੁਆਨੇਂ ਗੀ ਲੇਇਥੈ ਮੁਜ਼ਜਫਰਾਬਾਦ ਆਹਲੇ ਪਾਸੈ ਕੂਚ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ। ਕਵੀ ਸਡਕ ਤੇ ਖਰਾਬ ਮੌਸਮ ਬੀ ਇੰਦੇ ਇਰਾਦੇਂ ਗੀ ਰੋਕੀ ਨੇਈ ਸਕੇਅਾ। ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨੀ ਫੌਜੀ ਕੋਲ ਗੋਲਾ-ਬਾਰੁਦ ਬੀ ਕਾਫੀ ਹਾ ਜਦੂ ਕੇ ਬ੍ਰਿਗੇਡਿਯਰ ਸਾਹਬ ਦੇ ਸੈਨਿਕਾਂ ਕੋਲ ਰਾਸ਼ਨ-ਪਾਨੀ ਗੈ ਨੇਈ ਅਸਲੇ ਦੀ ਬੀ ਕਾਫੀ ਕਮੀ ਹੀ। ਫਹੀ ਬੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਸ਼ਮਨੈ ਕਨੈ ਟਕਕਰ ਲੇਈ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਨੈ ਦੀ ਫੌਜਾ ਦਾ ਬਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ। ਬ੍ਰਿਗੇਡਿਯਰ ਸਾਹਬ ਜੋਸ਼ ਭਰੋਚੇ ਭਾਸ਼ਨੇ ਕਨੈ ਅਪਨੇ ਬਾਦਰ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦਾ ਮਨੋਬਲ ਤੇ ਹੌਂਸਲਾ ਬਧਾਂਦੇ ਰੇਹਾ।

ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਬ੍ਰਿਗੇਡਿਯਰ ਸਾਹਬ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨੀ ਦਲੇਰੀ, ਸੂਜ਼ਬੂਜ਼ ਤੇ ਕੁਸ਼ਲ ਅਗੁਆਈ ਕਨੈ ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨੀ ਫੌਜਾ ਗੀ 23 ਅਕਤੂਬਰ ਕੋਲਾ 27 ਅਕਤੂਬਰ 1947 ਈ ਤਗਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਚ ਦਾਖਲ ਹਾਨੇ ਸ਼ਾ ਰੋਕੀ ਰਕਖੇਅਾ। ਬ੍ਰਿਗੇਡਿਯਰ ਰਾਜੇਨਦ੍ਰ ਸਿੰਹ ਸਮੇਤ ਇੰਦੀ ਸਾਰੀ ਨਫਰੀ ਜਖੀ ਹੋਨੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੇ ਸਾਮਨੈ ਡਟੀ ਰੇਹੀ। ਸਿਥਤਿ ਗੀ ਜਿਸਲੈ ਬੇਕਾਬੂ ਹੋਂਦੇ ਦਿਕਖੇਅਾ ਤਾਂ ਬ੍ਰਿਗੇਡਿਯਰ ਸਾਹਬ ਨੇ 'ਤਡੀ' ਦੇ ਪੁਲੈ ਗੀ ਤ੍ਰੋਡੀ ਦੇਨੇ ਦੀ ਧੋਜਨਾ ਬਨਾਈ ਤਾਂ ਜੇ ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨੀ ਫੌਜਾ ਗੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪਾਸੈ ਅਗੋਂ ਬਧਨੇ ਸ਼ਾ ਕਿਸ਼ ਚਿਰ ਰੋਕੇਅਾ ਜਾਈ ਸਕੈ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਬੀ ਮਦਦ ਆਸਤੈ ਆਈ ਸਕੈ।

ਭਾਰਤੀ ਫੌਜਾ ਗੀ ਤੇ ਪੁੱਜਨੇ ਚ ਚਿਰ ਲਾਗਾ ਪਰ ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨੀ ਫੌਜ ਜ਼ਰੂਰ ਅਗੋਂ ਬਧਨੇ ਸ਼ਾ ਰੋਕੀ ਲੈਤੀ ਗੇਈ।

ਖੀਰ, ਦੇਸੈ ਗੀ ਬਚਾਨੇ ਆਸਤੈ ਦੁਸ਼ਮਨੋਂ ਕਨੈਂ ਲਡਾਂਦੇ-ਲਡਾਂਦੇ ਬ੍ਰਿਗੇਡਿਯਰ ਰਾਜੇਨਦ੍ਰ ਸਿੰਹ ਹੋਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਈ ਗੇ। ਇੰਦੇ ਇਸ ਬਾਦਰੀ ਭਰੋਚੇ ਬਲਿਦਾਨ ਗੀ ਦਿਖਦੇ ਹੋਈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀ ਮਰਣੋਪਰਾਂਤ ਪੈਹਲਾ 'ਮਹਾਵੀਰ ਚੜ੍ਹਕੜੀ' ਦੇਵੈਂਧੀ ਸਮਾਨਤ ਕੀਤਾ।

ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਲਾਂਸ ਨਾਥਕ ਗੁਲਾਮ ਮੁਹਮਦ ਖਾਨ ਹੋਰੋਂ ਬੀ ਵੀਰਤਾ ਦੀ ਏਸੀ ਮਸਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜੇ ਇੰਦਾ ਨਾਂਡ ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸਫੇਂ ਚ ਸਨੈਹਰੀ ਅਕਖ਼ਰੋਂ ਕਨੈਂ ਦਰਜ ਹੋਈ ਗੇਆ।

ਬਾਰਾਮੂਲਾ ਜਿਲਾ ਦੇ ਸੋਪੁਰ ਤਸੀਲਾ ਦੇ ਇਕ ਨਿਕਕੇ ਹਾਰੇ 'ਨਾਰੀਬਲ' ਗ੍ਰਾਮ ਚ ਫਰਵਰੀ 1973 ਈ. ਗੀ ਖਾਨ ਹੁਨਦਾ ਜਨਮ ਹੋਆ। ਠਾਰੋਂ ਸਾਲਲੋਂ ਦੀ ਤੁਮਰੀ ਚ ਏਹ ਫੌਜੀ ਚ ਭਰਥੀ ਹੋਏ। ਸਨ् 1999 ਈ. ਗੀ ਜਿਸਲੈ ਕਰਗਿਲ ਦੀ ਲਡਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਤਾਂ ਇੰਦੀ 12 ਜਾਮ੍ਹੂ ਏਂਡ ਕਸ਼ਮੀਰ ਲਾਈਟ ਇੰਫੌਟਰੀ ਗੀ 5203 ਚੋਟੀ ਸਰ ਕਰਨੇ ਦਾ ਕਮਮ ਸੌਂਪੇਅਾ ਗੇਆ, ਜਿਸ ਗੀ ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨ ਨੇ 'ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਵਿਜਯ' ਦੇ ਦਰਾਨ ਅਪਨੇ ਨਜ਼ੜ ਕਬਜ਼ੇ ਚ ਕਰੀ ਲੈਤੇ ਦਾ ਹਾ।

ਰਾਤੀ ਦੇ ਨਹੋਰੇ ਚ ਲਾਂਸ ਨਾਥਕ ਖਾਨ ਅਪਨੇ ਕਿਸ਼ ਸਾਥਿਯੋਂ ਗੀ ਲੇਇਥੈ ਤੇ ਨ ਮੰਨੋ ਥੈਂਟੇ ਦੀ ਸਿਦਧੀ ਚਢਾਈ ਚਢਿਥੈ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਚ ਪੁੱਜੀ ਗੇ। ਦੁਸ਼ਮਨੈ ਦੇ ਲਗਭਗ 20 ਸੈਨਿਕ ਹਰਕਤ ਚ ਆਈ ਗੇ। ਤਾਂਨੋਂ ਅਟ੍ਰੱਠੋਂ ਭਾਰਤੀ ਸੈਨਿਕਾਂ ਗੀ ਸ਼ਹੀਦ ਬੀ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ, ਲਾਂਸ ਨਾਥਕ ਖਾਨ ਹੋਰੋਂ ਬੀ ਬਾਗੈ ਸਮਾਂਡ ਜਾਧਾ ਕੀਤੇ ਦੇ ਅਪਨੇ ਰੱਕੋਟ ਲਾਂਚਰ ਕਨੈ ਰੱਕੋਟ ਦਾਗਿਥੈ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੇ ਜਾਨ-ਓ-ਮਾਲ ਦਾ ਖਾਸਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ। ਖਾਨ ਹੁਨਦੇ ਸ਼ਰੀਰੈ ਚ ਕੋਈ ਗੋਲਿਯਾਂ ਲਾਗਿਆਂ ਹਿਥਾਂ ਪਰ ਏਹ ਫਹੀ ਬੀ ਦੁਸ਼ਮਨੈ ਕਨੈ ਲਡਾਂਦੇ ਰੇਹਾ। ਖੀਰ ਅਪਨੀ ਮਾਤ੍ਰਭੂਮੀ ਦੀ ਰਕ਼ਸਾ ਆਸਤੈ ਇਸ ਕੀਰ ਸੈਨਿਕ ਨੇ ਪ੍ਰਾਣੋਂ ਦੀ ਬਲਿ ਬੀ ਦੇਈ ਦਿੱਤੀ।



ਲਾਂਸ ਨਾਯਕ ਗੁਲਾਮ ਮੁਹਮਦ ਖਾਨ ਹੁਨਦੇ ਇਸ ਕੀਰਤਾ ਭਰੋਚੇ ਕਾਰਨਾਮੇਂ ਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਗੀ ਦਿਖਦੇ ਹੋਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹੋਂ ਗੀ ਮਰਣੋਪਰਾਨਤ 'ਕੀਰਤ ਚੜ੍ਹਕੜੀ' ਕਨੈ ਸਮਾਨਤ ਕੀਤਾ।

 ਲਦਾਖ ਦੇ ਕਰਨਲ ਛੇਵਾਂਗ ਰਿਚੇਨ ਹੁਨਦੀ ਬੀ ਕਿਸਾ ਇਧੈ ਜੇਹੀ ਗਾਥਾ ਏ। ਲਦਾਖ ਦੇ ਇਕ ਲੌਹਕੇ ਹਾਰੇ ਗ੍ਰਾਂ 'ਸੁਸੁਰ' ਚ ਪੈਦਾ ਹੋਨੇ ਆਹਲੇ ਕਰਨਲ ਛੇਵਾਂਗ ਹੁਨਦੀ ਮੁੰਡਲੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਮਕਾਮੀ ਪ੍ਰਾਈਮਰੀ ਸਕੂਲ ਚ ਹੋਈ ਤੇ ਅਗੋਂ ਅਠਮੀਂ ਤਾਗ ਪਢਨੇ ਆਸਟੈ ਇਨ੍ਹੋਂ ਲੇਹ ਚ ਆਇਥੈ ਰੈਹਨਾ ਪੇਆ।

ਕਰਨਲ ਪ੍ਰਥੀ ਚੰਦ ਹੋਰੋਂ ਜਿਸਲੈ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਝੱਡੇ ਗੀ ਤੁਆਰਿਥੈ ਓਲਡ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰੇਸੀਡੇਂਸੀ ਚ ਭਾਰਤੀ ਝੱਡਾ ਚਾਫੇਂਡਾ ਤੇ ਲਦਾਖੀ ਜਨਤਾ ਗੀ ਮਲੇਸ਼ਿਆ ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਨੇ ਦਾ ਸਾਦਦਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਛੇਵਾਂਗ ਪੈਹਲੇ ਲਦਾਖੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹੋਂ ਅਪਨੇ ਆਪੈ ਗੀ ਬਾਲਟੀਅਰ ਕੀਤਾ। ਦਸ੍ਤੋਂ ਦਿਨੋਂ ਦੀ ਲੌਹਕੀ ਜਨੇਹੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦੇ ਬਾਦ ਏਹ ਮਲੇਸ਼ਿਆ ਬਾਲਟੀਅਰਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਨੀ ਗੇ।

ਛੇਵਾਂਗ ਹੋਰੋਂ ਸੁਤੱਤਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰ ਯੁਦਧ ਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਥਾਨੋਂ ਸਾ ਤਲਲੇਖਨੇਜੋਗ ਕਾਰਨਾਮਾ ਹਾ- ਪ੍ਰਤਾਪੁਰ ਸੈਕਟਰ ਦੇ ਉਸ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਇਲਾਕੇ ਗੀ ਜਿੱਤਨਾ, ਜਿਸ ਤੱਥ ਦੁਸ਼ਮਨ ਨੇ ਨਜੈਂਡ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰੀ ਰਕਖੇ ਦਾ ਹਾ। ਛੇਵਾਂਗ ਹੋਰ ਤਸਲੈ ਮੇਜ਼ਰ ਦੇ ਔਹਦੇ ਤੱਥ ਹੈ। ਇਨ੍ਹੀ ਅਗੁਆਈ ਚ ਜੋਸ਼, ਦਲੇਰੀ ਤੇ ਸੂਜ਼ਬੂਜ਼ ਕਾਰਣ ਦੁਸ਼ਮਨੈ ਬੁਰੀ ਚਾਲਲੀ ਨੇ ਹਾਰਨਾ ਪੇਆ। ਏਹ ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਪੂਰੀ ਚਾਲਲੀ ਨੈ ਸਫਲ ਰੇਹਾ। ਛੇਵਾਂਗ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਤੇ ਸੂਜ਼ਬੂਜ਼ ਕਹਿਣੈ 17 ਗ੍ਰਾਂ ਤੇ ਸੈਕਡੇ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਥਮਾਂ ਛਡਕਾਈ ਲੇਅਗ। ਇਨ੍ਹੇ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਦੇ ਕੀਰਤਾਪੂਰਣ ਕਮੈਂ ਗੀ ਦਿਖਦੇ ਹੋਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹੋਂ ਗੀ 'ਮਹਾਕੀਰ ਚੜ੍ਹਕੜੀ' ਕਨੈ ਸਮਾਨਤ ਕੀਤਾ।

ਜਮਾਦਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਹ ਹੁਨਦੀ ਕੀਰਤਾ ਨੇ ਬੀ ਇਨ੍ਹੇ ਨਾਂਡ ਗੀ ਇਤਿਹਾਸ ਚ ਅਮਰ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਹ ਹੁਨਦਾ ਜਨਮ ਜ਼ਮ੍ਮੁ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਕਟੁਆ ਜਿਲੇ ਦੇ ਹੀਰਾਨਗਰ ਕਸਬੇ ਕੋਲ ਬਸ਼ੇ ਦੇ ਇਕ ਗ੍ਰਾਂ ਕਾਹਨਾਚਕਕ ਚ ਹੋਗਾ। ਏਹ 13 ਫਰਟੀਅਰ ਫੋਰਸ ਦੀ ਚੌਦਾਂ ਬਟਾਲਿਯਨ ਚ ਭਰਥੀ ਹੋਏ। 23 ਅਂ ਬੰਦੀ ਦੀ ਤੁਮਰੀ ਚ ਏਹ ਲਾਂਸ ਨਾਯਕ ਬਨੇ ਤੇ ਤਰਕੀ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਜਮੇਦਾਰ (ਨਾਯਕ ਸੂਬੇਦਾਰ) ਦੇ ਔਹਦੇ ਤੱਥ ਪੁੱਜੀ ਗੇ।

 ਸਨ 1939 ਈ. ਕੋਲਾ ਲੇਇਥੈ ਸਨ 1945 ਈ. ਤਾਗ ਇਨ੍ਹੋਂ ਗੀ ਕੋਈ ਲਡਾਇਥੈ ਚ ਜਾਨਾ ਪੇਆ ਜਿਨ੍ਹੇ ਚਾ ਫਰਟੀਅਰ ਚ ਵਾਜੀਰੀਸ਼ਾਨ ਤੇ ਬਰਮਾ (ਹੂਨ ਮਧਨਮਾਰ) ਜਨੇਹ ਲਾਕੇ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ। ਇਨ੍ਹੋਂ ਯੁਦ੍ਧੋਂ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਹ ਹੋਰੋਂ ਟ੍ਰੂਪੇਂ ਦੀ ਅਗੁਆਈ ਬਡੀ ਸਫਲਤਾ ਕਨੈ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਇਨ੍ਹੋਂ ਗੀ ਇਨ੍ਹੀ ਕੀਰਤਾ ਲੇਈ ਸਰਵੋਚਚ ਸ਼ੈਰੀ-ਸਮਾਨ 'ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਕ੍ਰਾਸ' ਕਨੈ ਸਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗੇਆ।

17 ਫਰਵਰੀ 1945 ਈ. ਚ ਜਮੇਦਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਹ ਹੁਨਦਾ ਸੁਰਖਿਕਾ ਹੋਈ ਗੇਆ। ਇਸ ਕੀਰਤ ਸੈਨਿਕ ਗੀ ਸ਼੍ਰੱਦਾਂਜਲੀ

ਦੇਨੇ ਲੇਈ ਰਿਆਸਤੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਾਹਨਾਚਕਕ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਦਾ ਨਾਂਡ ਬਦਲਿਯੈ ਇਨ੍ਦੇ ਨਾਂਡ ਤੱਥਕ ਰਕਖੀ ਦਿੱਤਾ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਹਾਨ ਬਾਦਰ ਸਪੂਤੋਂ ਚ ਬ੍ਰਿਗੇਡਿਯਰ ਮੁਹਮਦ ਉਸਮਾਨ ਹੁਨਦਾ ਨਾਂਡ ਬੀ ਸਨੈਹਰੀ ਅਕਖ਼ਰੋਂ ਚ ਦਰਜ ਏ। ਏਹ ਆਜਮਗਢ, ਤੁਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਵਾਸੀ ਹੈ। ਏਹ 268 ਇੰਫੈਟਰੀ ਬ੍ਰਿਗੇਡ ਦੇ ਕਮਾਂਡਰ ਬਨੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਪਨੀ ਬਾਦਰੀ ਤੇ ਦਲੇਰੀ ਕਨੈ ਸਨ् 1948 ਈ. ਚ ਝਾਂਗੜ (ਨੌਸ਼ਹਿਰਾ) ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਗੀ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਥਮਾਂ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰੋਆਧਾ। ਇਨ੍ਹੀ ਬਾਦਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇਂ ਕਾਰਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀ ਝਾਂਗੜ ਦੀ ਲਡਾਈ ਦਾ ਨਾਯਕ ਆਖੇਆ ਜਂਦਾ ਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਂਡ ਸੁਨਦੇ ਗੈ ਦੁਸ਼ਮਨ ਕਮ਼ਬੀ ਤਠਦਾ ਹਾ।

ਝਾਂਗੜ ਦੀ ਜਿੱਤਾ ਦੇ ਬਾਦ ਜੁਲਾਈ 1948 ਈ. ਗੀ ਜਿਸਲੈ ਏਹ ਅਪਨੇ ਅਫਸਰਾਂ ਕਨੈ ਅਗਲੀ ਮਹੀਮਾ ਬਾਰੈ ਮੀਟਿੰਗ ਕਰਾ ਕਰਦੇ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸਲੈ ਦੁਸ਼ਮਨੇਂ ਦਾ ਗੋਲਾ ਤਤ੍ਵੀ ਪੇਆ ਤੇ ਏਹ ਮਹੇਸ਼ਾਂ-ਮਹੇਸ਼ਾਂ ਆਸਟੈ ਸਾਫ਼ੇ ਸ਼ਾ ਖਿੰਡੀ ਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਪਨੀ ਖੀਰੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਦਸਦੇ ਹੋਈ ਆਖੇਆ “ਮੈਂ ਮਾਰ ਕਰਨਾਂ ਪਰ ਮੇਰੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਏ ਜੇ ਦੁਸ਼ਮਨੇ ਗੀ ਇਸ ਜਮੀਨ ਤੱਥਕ ਕਦਮ ਨੇਈ ਰਕਖਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾ। ਜਿਸ ਆਸਟੈ ਅਸ ਲਡਾ ਕਰਨੇ ਆਂ।”

ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ-ਦਰਸ਼ਨ ਅਪਨੇ ਸਾਥਿਧਿਆਂ ਲੇਈ ਇਕ ਸਨੇਹਾ ਏ ਜੇ ਅਥੰ ਅਪਨੇ ਧਾਰਮਿਕ ਥਾਹ੍ਰੋਂ, ਬੁਜੁਗੋਂ ਦੇ ਫੁਲਲੋਂ-ਅਸਥਿਧਿਆਂ ਤੇ ਦੇਸੈ ਦੀ ਆਨ-ਬਾਨ ਆਸਟੈ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਈ ਜਾਨਾ ਚਾਹਿਦਾ।

ਮੁਹਮਦ ਉਸਮਾਨ ਹੁਨਦੀ ਬਾਦਰੀ, ਦਲੇਰੀ ਤੇ ਕਾਰਨਾਮੇਂ ਕਾਰਣ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਰਣੋਪਰਾਂਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀ ‘ਮਹਾਵੀਰ ਚੜ੍ਹਕ’ ਕਨੈ ਸਮਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਨ੍ਹੇ ਚੇਤੇ ਚ ਝਾਂਗੜ ਚ ਇਕ ਸਮਾਰਕ ਬਨਿਆ। ਇਨ੍ਹੇ ਸਮਾਰਕ ਤੱਥਕ ਹਰ ਸਾਲ 3 ਜੁਲਾਈ ਗੀ ‘ਝਾਂਗੜ ਦਿਵਸ’ ਮਨਿਆ ਜਂਦਾ ਏ।

ਦੇਸੈ ਦੇ ਮਾਨ-ਸਮਮਾਨ ਤੇ ਝੁੜ੍ਹਤ ਗੀ ਬਚਾਈ ਰਕਖਨੇ ਆਹਲੇ ਕੀਰਤਾ ਸੈਨਿਕ ਅਪਨੇ ਕੀਰਤਾ ਭਰੋਚੇ ਕਾਰਨਾਮੇਂ ਕਹਿਯੈ ਦੇਸ਼ਵਾਸਿਧਿਆਂ ਦੇ ਮਨੋਂ ਚ ਮਹੇਸ਼ਾਂ ਥਾਹ੍ਰ ਬਨਾਈ ਰਖਦੇ ਨਾ। ਦੇਸੈ ਗੀ ਮਹੇਸ਼ਾਂ ਗੈ ਏਸੇ ਕੀਰ ਸਪੂਤੋਂ ਤੱਥਕ ਗਰ੍ਬ ਹੋਂਦਾ ਏ।

## ਅਖ਼ਾਸ

ਕ) ਬ੍ਰਿਗੇਡਿਯਰ ਰਾਜੇਨਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁਨਦਾ ਜਨਮ ਕਦੂਂ ਤੇ ਕਿਸ ਥਾਹ੍ਰੈ ਪਰ ਹੋਆ ਹਾ?

.....

ਖ) ਰਿਆਸਤ ਜਮ੍ਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੱਥਕ ਹੋਏ ਦੇ ਹਮਲੇ ਗੀ ਹਰ ਕੀਮਤ ਤੱਥਕ ਰੋਕਨੇ ਆਸਟੈ ਬ੍ਰਿਗੇਡਿਯਰ ਸਾਹਬ ਗੀ ਕੁਝੈ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹਾ?

.....

ਗ) ਲਾਂਸ ਨਾਯਕ ਗੁਲਾਮ ਮੁਹਮਦ ਖਾਨ ਹੁਨਦੀ ਕਮ਼ਨੀ ਗੀ ਕੇਹੜੀ ਚੋਟੀ ਸਰ ਕਰਨੇ ਦਾ ਕਮਮ ਸੌਂਪੇਆ ਗੇਆ ਹਾ?

.....

घ) ਕਰਨਲ ਛੇਵਾਂਗ ਰਿਚੇਨ ਹੋਰੋਂ ਕਿਸ ਮਹੱਤਵਪੂਰ੍ਣ ਇਲਾਕੇ ਗੀ ਦੁਸ਼ਮਨ ਕੋਲਾ ਜਿਤੇਆ ਹਾ?

.....

ਡ.) ਜਮੇਦਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਹ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਇਨ੍ਦੀ ਕੀਰਤਾ ਉਪਰ ਕਿਸ ਸਮਾਨ ਕਨੈ ਸਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗੇਆ ਹਾ?

.....

ਉਦੇਸ਼ਧ:- ਪਾਠੈ ਵਾ ਚੇਤਾ ਦੱਖਾਨਾ।

ਬ੍ਰਿਗੇਡਿਯਰ

ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ

ਸੁਰਕਸ਼ਾ

ਨਜੈਜ਼

ਹੌਸਲਾ

ਸੂਜ਼ਬੂਜ਼

ਅਗੁਆਈ

ਮਰਣੋਪਰਾਂਤ

ਭਾਦਰੀ

ਲਦਦਾਖ

ਉਦੇਸ਼ਧ:- ਸੁਨਿਯੈ ਸ਼ੁਦ਼ ਲਿਖਨੇ ਵਾ ਅਭਿਆਸ।

ਕ) ਹਮਲਾ ਕਰਨੇ ਆਹਲੇ ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨੀ ਫੌਜਿਯੋਂ ਵੀ ਗਿਨਤਾਰੀ ਲਗਭਗ.....ਹੀ।

ਖ) ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹਰਿ ਸਿੰਹ ਹੋਰੋਂ ਬ੍ਰਿਗੇਡਿਯਰ ਰਾਜੇਨਦਰ ਸਿੰਹ ਹੋਰੋਂ ਗੀ.....ਮਹਾਵੀਰ ਚੜ੍ਹ ਦੇਇਥੈ ਸਮਾਨਤ ਕੀਤਾ।

ਗ) ਲਾਂਸ ਨਾਯਕ ਗੁਲਾਮ ਸੁਹਮਮਦ ਖਾਨ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨੇ ..... ਕਨੈ ਰੱਕੇਟ ਦਾਗਿਗੈ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੇ ਜਾਨ-ਓ-ਮਾਲ ਵਾ ਖਾਸਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ।

ਘ) ਹਰ ਸਾਲ 3 ਜੁਲਾਈ ਗੀ ਬ੍ਰਿਗੇਡਿਯਰ ਤਸ਼ਮਾਨ ਦੇ ਚੇਤੇ ਚ .....ਮਨਧਾ ਜੰਦਾ ਏ।

ਉਦੇਸ਼ਧ:- ਸ਼ਹੇਈ ਸ਼ਾਬਦਾਂ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਵਾਂ-ਪੂਰਿਆਂ।

ਅਪਨਾ - ਪਰਾਯਾ

ਨੁਕਸਾਨ - ਫਾਯਦਾ

..... - .....

..... - .....

ਭਾਦਰ - ਡਰਪੋਕ

ਦੋਸ਼ - ਦੁਸ਼ਮਨ

..... - .....

..... - .....

ਕਚਚਾ - ਪਕਕਾ

ਅਜਾਦੀ - ਗੁਲਾਮੀ

..... - .....

..... - .....

ਬਡਾ - ਥੋਹ੍ਹਡਾ

ਹਾਰ - ਜਿਤ

..... - .....

..... - .....

ਤਦੇਸ਼ਯ:- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨ ਤੇ ਸੰਜ਼ਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

ਕ) ਰੇਹੀ ਜਮ੍ਮੁ ਭੂਮਿ ਸੈਨਿਕਾਂ ਕੀਰ ਭਾਰਤ ਏ ਦੀ।

.....

ਖ) ਛੇ ਜ਼ਹਾਰ ਪਾਕਿਸ਼ਟਾਨੀ ਦੀ ਹਮਲਾਵਾਰ ਹੀ ਸਥਾਨ ਫੌਜਿਯੋਂ।

.....

ਗ) ਸ਼ਹੀਦ ਲਡਾਂ-ਲਡਾਂ ਬਿਗੇਡਿਅਰ ਰਾਜੇਨਦ੍ਰ ਸਿੰਹ ਕਨੈ ਹੋਈ ਗੇ ਦੁਸ਼ਮਨ।

.....

ਘ) ਗੁਲਾਮ ਮੁਹਮਦ ਖਾਨ ਹੋਈ ਗੇ ਠਾਰੋਂ ਸਾਲਲੋਂ ਭਰਥੀ ਦੀ ਤੁਮਰੀ ਚ।

.....

ਝ.) ਮਨਾਧਾ ਹਰ ਸਾਲ 3 ਜੁਲਾਈ ਜੰਦਾ ਏ ਗੀ ਝੰਗੜ੍ਹ ਦਿਵਸ।

.....

ਤਦੇਸ਼ਯ:- ਸ਼ਹੇਈ ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

## ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਆਸਤੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਭਾਸਾ ਦੀ ਸੰਚਨਾ ਚ ਕਾਰਕ-ਵਿਧਾਨ ਦਾ ਖਾਸ ਮਹੱਤਵ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਕੀ ਜੇ ਭਾਸਾ ਦਾ ਮੂਲ ਅਭਿਪ੍ਰਾਯ ਵਿਚਾਰ-ਅਭਿਵਧਕਿਤ ਜਾਂ ਸਮਾਂਪ੍ਰੇ਷ਣ ਏ ਤੇ ਵਿਚਾਰ-ਅਭਿਵਧਕਿਤ ਦੀ ਦਿਸ਼ਟੀ ਕਨੈ ਦਿਕਖੇਅਾ ਜਾ ਤਾਂ ਵਾਕਿਆ ਭਾਸਾ ਦੀ ਸਾਰੋਂ ਸ਼ਾ ਲੈਹਕੀ ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰ੍ਣ ਇਕਾਈ ਏ। ਤੇ ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਚ ਹੋਰਨੋਂ ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਕਾਰਕ ਰੂਪ-ਰਚਨਾ ਬਡੀ ਅਹਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਭਾਂਦੀ ਏ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਗੀ ਚਾਹਿਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਅਰਥ ਦੀ ਦਿਸ਼ਟੀ ਕਨੈ ਬਰਤੋਨੇ ਆਹਲੇ (1) ਕਰਤਾ, (2) ਕਰਮ, (3) ਕਰਣ, (4) ਸਮਾਂਪਦਾਨ, (5) ਅਪਾਦਾਨ, (6) ਸਮਾਂਧ, (7) ਅਧਿਕਰਣ ਤੇ (8) ਸਮਾਂਧਨ ਕਾਰਕੇ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਕਰਾਨ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਢੋਗਰੀ ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਕਾਂ ਲੇਈ ਬਰਤੋਨੇ ਆਹਲੇ ਕ੍ਰਮਸ਼ਾਸ਼: ਨੇ; ਗੀ; ਕਨੈ; ਲੇਈ, ਆਸਤੈ, ਗਿਤੈ, ਥਮਾਂ, ਕਥਾ, ਬਿਚਵਾ, ਤਪ਼ਰਾ, ਦਾ-ਦੇ-ਦੀ ਦਿਧਾਂ, ਰਾ-ਰੇ-ਰੀ-ਰਿਧਾਂ, ਨਾ-ਨੇ-ਨੀ-ਨਿਧਾਂ, ਤਪ਼ਰ-ਪਰ, ਬਿਚਵ-ਚ; ਓ, ਏ (ਸਮਾਂਧਕਾਂ) ਆਦਿ ਕਾਰਕ ਚਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੈ ਕੀ ਤਨ੍ਹਾਂ ਗੀ ਪ੍ਰਯੋਗ-ਜ਼ਾਨ ਦੇਨ।

## ਪਾਠ-17

### ਲਦਾਖ

ਬਸਨੀਕ	ਜਲਵਾਯੁ	ਬੌਢ	ਹਸਮੁਖ	ਦੋਆਲੈ
ਗੁਮ्पਾ	ਲੂਨਕੀ	ਪੇਸ਼ਵਾਜ਼	ਸੈਲਸਫ਼ਾ	ਸੈਲਾਨੀ

ਰਿਧਾਸਤ ਜ਼ਮ੍ਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ ਲਦਾਖ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹਿਮਾਲਿਆ ਪਕਤ ਥਮਾਂ ਲੇਝੈ ਕਰਾਕਰਮ ਪਕਤ ਤਗਰ ਫੈਲੇ ਦਾ ਏ। ਖੇਤਰਫਲ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਨੈ ਏਹ ਜ਼ਮ੍ਮੂ ਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪ੍ਰਾਂਤੋਂ ਥਮਾਂ ਕੇਈ ਗੁਣਾ ਬਡਾ ਏ। ਪਰ ਇਸਦੀ ਅਭਾਵੀ ਦੌਨੋਂ ਪ੍ਰਾਂਤੋਂ ਦੇ ਮਕਾਬਲੇ ਚ ਬਡੀ ਘਟਟ ਏ। ਪ੍ਰਸਿੜ ਦਰੇਆ ਸਿੰਘ ਇਸ ਖੇਤਰਾ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸ਼ਲੈਪੇ ਗੀ ਬਧਾਂਦਾ ਏ। ਜੁਨ੍ਸਕਾਰ, ਸੋਰੇ ਤੇ ਸ਼ਾਯਾਕ ਦਰੇਆ ਬੀ ਇਸਦੀ ਰੈਂਸ ਬਧਾਨੇ ਚ ਅਪਨਾ ਸਹਯੋਗ ਦਿੰਦੇ ਨ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇਤੱਥੈ ਖਾਰੇ ਪਾਨੀ ਦਿਧਾਂ ਝੀਲਾਂ ਬੀ ਹੈਨ, ਜਿਨ੍ਹੇ ਚ ਤਸੋਮੋਰਿਰੀ ਤੇ ਪਾਂਗ ਗੱਂਗ ਤਸੋ ਝੀਲਾਂ ਪ੍ਰਮੁਖ ਨ। ਇਤੱਥੈ ਉਚਵੇ-ਉਚਵੇ ਫਾਡੇਂ ਦੇ ਮਝਾਟੈ ਉਚਵੇ ਪਠਾਰ ਨ। ਲੇਹ ਤੇ ਕਰਗਿਲ ਇਸਦੇ ਦੋ ਜ਼ਿਲੇ ਨ ਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਏਹ ਦੋਏ ਪ੍ਰਸਿੜ ਸ਼ੈਹਰ ਬੀ ਨ। ਇਤੱਥੁੰ ਦੀ ਜਲਵਾਯੁ ਸਰਦ ਤੇ ਖੁਸ਼ਕ ਏ।



ਲਦਾਖ ਚ ਰੈਹਨੇ ਆਹਲੇ ਲੋਕੋਂ ਗੀ 'ਲਦਾਖੀ' ਆਖੇਆ ਜਂਦਾ ਏ। ਇਤੱਥੁੰ ਦੇ ਮਤੇ ਬਸਨੀਕ ਬੌਢ ਨ। ਇਤੱਥੁੰ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੌਢੀ, ਬਲਤੀ ਤੇ ਸ਼ੀਨਾ ਏ। ਏਹ ਲੋਕ ਬਡੇ ਹਿਮਤੀ, ਚੁਸ਼ਟ ਤੇ ਮਾਂਧਰੇ ਕਦੇ ਦੇ ਹੋਂਦੇ ਨ, ਸਭਾਤ ਦੇ ਦਲੇਰ, ਹਸਮੁਖ ਤੇ ਜਿੰਦਾਦਿਲ। ਇਤੱਥੁੰ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਦਾ ਸੁਕਖ ਪੇਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ-ਬਾਹੀ ਏ। ਕਿਸ ਲੋਕ ਬਨਜ ਬਪਾਰ ਬੀ ਕਰਦੇ ਨ ਤੇ ਕਿਸ ਫੌਜੀ ਨੌਕਰੀ ਬੀ।

ਇਤੱਥੁੰ ਦਾ ਖਾਨ-ਪੀਨ ਤੇ ਲਾਬਾ-ਪਸ਼ਾਕ ਬੀ ਜਲਵਾਯੁ ਦੇ ਸ਼ਹਾਬੇਂ ਅਪਨੀ ਟਕੋਹਦ ਰਖਦੇ ਨ। ਕਾਹਵਾ, ਲੂਨਕੀ ਚਾਹ ਤੇ ਸਜ਼ੂ ਇਤੱਥੁੰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ੁਖ ਜਲਪਾਨ ਨ। ਲੂਨਕੀ ਚਾਹੀ ਚ ਮਕਖਨ ਪਾਇੱਥੈ ਪੀਨਾ ਇਤੱਥੁੰ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਬਡਾ ਪਸੰਦ ਏ। ਕਨਕ ਤੇ ਜਵੋਂ ਦੀ ਰੂਟਟੀ, ਚੌਲ ਤੇ ਸਬਜ਼ਿਆਂ ਇਨ੍ਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ੁਖ ਖਾਨੇ ਨ। ਲਾਬੇ ਚ ਮਦ ਲੋਕ ਬੰਦ ਗਲੇ ਆਹਲਾ ਚੋਗਾ ਲਾਂਦੇ ਨ, ਜੇਹਡਾ ਗਿਟ੍ਟੇਂ ਤੋਡੀ ਲਮਾ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਜਨਾਨਿਆਂ ਪੇਸ਼ਵਾਜ਼ ਲਾਂਦਿਆਂ ਨ, ਜਿਸਦਾ ਲਡ ਗਿਟ੍ਟੇ ਤਗਰ ਲਮਾ ਹੋਂਦਾ



ਏ। ਮੰਦ ਤੇ ਜਨਾਨਿਆਂ ਦੋਏ ਤਾਂਗ ਪਯਾਮਾ ਲਾਂਦੇ ਨ ਤੇ ਦੋਏ ਲਕਕੈ ਦੀਆਲੇ ਡੋਰੀ ਬਨਦੇ ਨ। ਜਨਾਨਿਆਂ ਅਕਸਰ ਸਿਰੈ ਪਰ ਕੀਮਤੀ ਤੇ ਜਡ਼ਾਊ ਟੋਪ ਲਾਂਦਿਆਂ ਨ, ਜਿਸ ਚ ਨਾਂਗ ਤੇ ਸੁਨ੍ਹੇ-ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਗੈਹ੍ਨੇ ਜਡੇ ਦੇ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਕਿਸਾ ਲੋਕ ਪੈਂਟ, ਕਮੀਜ ਤੇ ਕੋਟ ਬੀ ਲਾਂਦੇ ਨ।

ਬੁਢ੍ਹ ਪ੍ਰਾਣੀਮਾ, ਸੁਹਰਮ ਤੇ ਈਦ ਇਸ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਤੇਹਾਰ ਨ। ਇਤਥੂਂ ਦੇ ਬੌਢੌਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨੋਂ ਗੀ 'ਗੁਪਾ' ਆਖੇਆ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਲੌਹਕੇ-ਬਡ਼ਡੇ ਗੁਪਿੰ ਚ ਇਤਥੈ ਹਰ ਬਰੈ ਮੇਲੇ ਲਗਦੇ ਨ। ਬਡ਼ਡਾ ਗੁਪਾ ਹੇਮਸ ਗੁਪਾ ਏ ਜੇਹੜਾ ਲੇਹ ਥਮਾਂ 55 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਏ। ਇਤਥੈ ਹਰ ਬਰੈ ਜੂਨ ਮੀਨੈ ਬਡ਼ਾ ਬਡ਼ਡਾ ਮੇਲਾ ਲਗਦਾ ਏ। ਇਸ ਗੀ 'ਹੇਮਸ ਗੁਪਾ' ਵਾ ਮੇਲਾ ਆਖਦੇ ਨ। ਸੁਲਖਾ ਦੇ ਬਾਕੀ ਰਾਜਿੰ ਥਮਾਂ ਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਸੁਲਖਿੰ ਥਮਾਂ ਬੀ ਲੋਕ ਏਹ ਮੇਲਾ ਦਿਕਖਨ ਆਂਦੇ ਨ।

ਲਦਾਖ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪਰ্যਟਨ ਅਰਥਾਤ ਸੈਲਸਫ਼ਾ ਦੀ ਦਿਸ਼ਟੀ ਕਨੈ ਬੀ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਏ। ਦੂਰਾ-ਦੂਰਾ ਥਮਾਂ ਸੈਲਾਨੀ ਇਤਥੈ ਸੈਲਸਫ਼ਾ ਆਸਤੈ ਆਂਦੇ ਨ। ਬਾਹਰਲੇ ਸੁਲਖਿੰ ਦੇ ਲੋਕਿੰ ਲੇਈ ਏਹ ਥਾਹਰ ਖਾਸ ਆਕਰਸ਼ਨ ਦਾ ਕੇਂਦ੍ਰ ਏ। ਮਤੀ ਤਚਾਈ ਪਰ ਹੋਨੇ ਕਾਰਣ ਇਤਥੂਂ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਦਿਸ਼ਣਿਆਂ ਦੀ ਅਪਨੀ ਰੌਂਸ ਏ, ਅਪਨੀ ਰੰਗਤ ਏ, ਅਪਨੀ ਗੈ ਰੈਨਕ ਏ। ਸੈਲਾਨਿਆਂ ਦਾ ਗਲਾਨਾ ਏ ਜੇ ਇਤਥੂਂ ਦੀ ਜਡੀ-ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਚਾਹ ਬਡੀ ਗੈ ਸੁਆਦਲੀ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਫਲੋਂ-ਮੇਵਿੰ ਚ ਇਤਥੂਂ ਦੀ ਖਰਮਾਨੀ ਖਾਸ ਮਝੂਰ ਏ। ਸਨੈਹਰੀ ਰੂਪ-ਰੰਗ ਆਹਲੀ ਤੇ ਖਾਨੇ ਚ ਅਤ ਸੁਆਦਲੀ ਹੋਂਦੀ ਏ।

ਲੇਹ ਚ ਜਰਨੈਲ ਜ਼ੋਰਕਰ ਸਿੱਹ ਦਾ ਕਿਲਾ ਬੀ ਬਨੇ ਦਾ ਤੇ ਸ਼ਾਹ ਹਮਦਾਨ ਦੀ ਮਸ਼ਿਜਦ ਬੀ ਦਿਕਖਨੇ ਜੋਗ ਏ।

## अभ्यास

क) रियासत जम्मू-कश्मीर दा लद्दाख प्रदेश कुनें पर्वतें तगर फैले दा ऐ?

.....

ख) लद्दाख दे इलाके च केहड़े-केहड़े दरेआ बगदे न?

.....

ग) बौद्धें दे धार्मिक स्थानें गी केह आखदे न?

.....

घ) हेमस गुम्पा कु'त्थै स्थित ऐ ते इत्थै केहड़ा मेला लगदा ऐ?

.....

ड.) लद्दाख दे लाकें दा लाबा-पशाक केह ऐ?

.....

उद्देश्यः- पाठै दा चेता दर्हाना।

क) इत्थूं दी जलवायु..... ऐ।

ख) लद्दाख दियां जनानियां.....लांदियां न।

ग) इत्थूं दे मते बसनीक .....न।

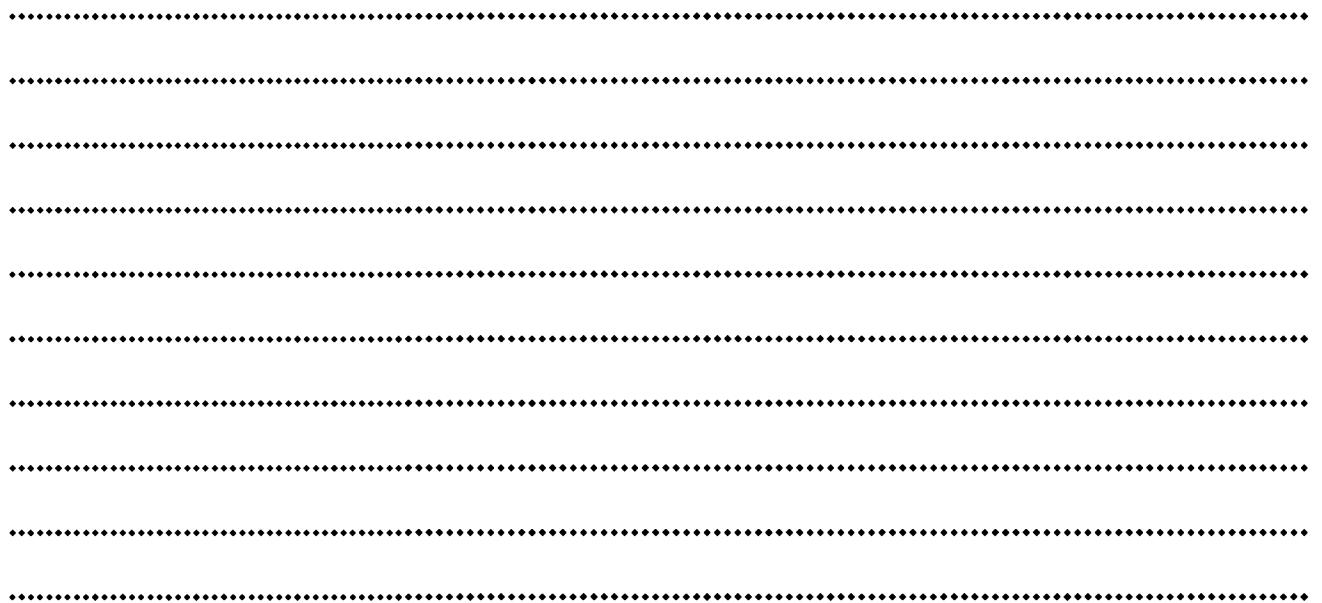
घ) लूनकी चाही च.....पाइयै पीना इत्थूं दे लोकें गी बड़ा पसंद ऐ।

ड.) दूरा-दूरा थमां .....इत्थै सैलसफ़ा आस्तै औंदे न।

उद्देश्यः- सहेई शब्दें कनै वाक्य-पूर्ति।

#### 4. पढ़ो, समझो ते लिखो :-

क)	लद्धाख	-	लद्धाखी	-	पंजाब	-	पंजाबी
	.....		.....		.....		.....
	बौद्ध	-	.....		बंगाल	-	.....
	.....		.....		.....		.....
	कश्मीर	-	.....		गुजरात	-	.....
	.....		.....		.....		.....
					उद्देश्य:- 'इ' प्रत्यय कनै संज्ञा-निर्माण दा अभ्यास।		
ख)	गर्म	-	सर्द		खुशक	-	तर
	.....		.....		.....		.....
	उच्चे	-	.....		बड्डे	-	.....
	.....		.....		.....		.....
	चुस्त	-	.....		मंधरा	-	.....
	.....		.....		.....		.....
					उद्देश्य:- विपरीतार्थी शब्द दे जान दा अभ्यास।		



ਤਫੇਸ਼ਿਆਂ:- ਰਚਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਿਆ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

## ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਆਸਤੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਬੌਢੀ, ਲਹਾਖੀ ਵਗੈਰਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਬਰਤੂਨ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਆਸਤੈ ਹੋਈ ਦੀ ਏ ਜਿ'ਨਾਂ ਚ ਬੌਢੀ ਤੇ ਲਹਾਖ ਸੰਜਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਨੈ 'ਈ' ਪ੍ਰਤਿਯ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਏ ਦਾ ਏ। ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਗੀ ਚਾਹਿਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਇਥੈ ਜਨੇਹਿਧੋਂ ਨਾਂਡ ਸੂਚਕ ਹੋਰ ਸੰਜਾਏਂ ਕਨੈ 'ਈ' ਪ੍ਰਤਿਯ ਜੋਡਿਥੈ ਉਨਿਧੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਸੂਚਕ ਜਾਂ ਬਸਨੀਕਾਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਸੂਚਕ ਸੰਜਾ ਬਨਾਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਾਨ। ਜਿ'ਧਾਂ:-

ਬਾਂਗਲ-ਬਾਂਗਲੀ; ਪੰਜਾਬ-ਪੰਜਾਬੀ; ਕਸ਼ਮੀਰ-ਕਸ਼ਮੀਰੀ

## पाठ-18

# फलौहनियां

(1)

फंध न सैले चु'ज्जां लाल  
गान्नी सूहा र'वै रमाल,  
जेहड़ा इसदा नांड बुच्छी लै  
सारें शा ओह लायक बाल।

(2)

च'ऊं पावें पर चलदी चाल  
चारन इसगी बाल गोआल  
दुद्धें भरियां सीरां चार,  
बुज्जो एहका सान सोआल।

(3)

राजे कन्नै लाई धात,  
हाथी कन्नै कीती मात।  
सोलां जोधे अन्नै-बन्नै,  
दस्सो इस खेड़ै दी जात।

(4)

उड्डदा जंदा जियां बाज,  
गासै उप्पर एहदा राज।  
छुत करी एह, धुर जाई पुज्जै  
सरदे पलें च सारे काज।

(5)

पक्खरूरे नांड पर जीव नई,  
फंध लगे पर जीहब नई  
दौनीं बन्नै मार पवै दी,  
बिंदक (अ) राम नसीब नई।

(6)

ਦਿਕਖੇਆ ਸਾਥੂ ਇਕਕ ਕਮਾਲ,  
ਬਾਹਮਾਂ ਗਾਸੈ ਜਟਾਂ ਪਤਾਲ।  
ਹਰੀ ਭਰੀ ਏ ਕਾਧਾ ਇਸਦੀ,  
ਰਕਖੈਸਬ ਦੀ ਸਾਮ੍ਭ-ਸਮਾਲ।

(7)

ਸ਼ਾਰਮੈਕਲ ਏਹ ਮਡੀ ਬਡੀ  
ਜੈਦਾ ਬਸਤੈ ਰ'ਵੈ ਦਡੀ,  
ਬੁਢੂਰਾਮ ਸ਼ਾਨੇ ਹੋਏ  
ਇਸਗੀ ਜੋਰੇਂ ਪਢੀ-ਪਢੀ।

(8)

ਨੇਈ ਹੋਏ ਸਬ ਲਗਨ ਫਾਹ,  
ਇਸਗੀ ਲੈਂਦੇ ਆਂਦਾ ਸਾਹ।  
ਨਾਂ ਦਸ਼ੀ ਨਾਂ ਪੰਜੀ ਦੁਕਕੀ,  
ਮੁਖਤ ਮਿਲੈ ਏਹ, ਆਖੈ ਸ਼ਾਹ।

(9)

ਗਲ ਟੂਟੀ ਲਮਕਾਈ ਦੀ,  
ਅਕਖੀਂ ਏਨਕ ਲਾਈ ਦੀ।  
ਚਿਟਾ ਕੋਟ ਫਸਾਏ ਦਾ,  
ਦਸ਼ੋ ਹਾਂ ਕੁਨ ਆਏ ਦਾ?

(10)

ਤਸਦੀ ਆਖਨ ਪੌਹਚ੍ ਬਡੀ,  
ਦਬਡ੍ ਲੰਘੀ ਗਾਸ ਅਡੀ।  
ਸਬ ਸ਼ਾਕਲਾਂ ਪਨਛਾਨੀ ਲੈ,  
ਦੈਂ ਪਡਦੇ ਬਿਚਚ ਰ'ਵੈ ਦਡੀ।

ਅਗੂ : - 1. ਫਿਲ, 2. ਫਿਲ, 3. ਹਿਲਿਕਾ, 4. ਵੇਲੀਵੇਲਾ, 5. ਫੇਲੀ (ਫੇਲਾਣਾ), 6. ਝੱਲੀ, 7. ਚੁਲਾਇ, 8. ਚੁਲਾਇ, 9. ਚੁਲਾਇ, 10. ਚੁਲਾਇ।